



EVALUAREA CADRULUI NORMATIV ȘI A PRACTICILOR PRIVIND IMPLICAREA COPIILOR ÎN PROCESUL PENAL ÎN REPUBLICA MOLDOVA

aprilie 2014

Autor: Sergiu Rusanovschi

Analiza și recomandările din prezentul studiu nu reflectă neapărat punctul de vedere al UNICEF Moldova sau al Ministerului Justiției. Studiul este o publicație independentă, realizată la solicitarea Ministerului Justiției cu sprijinul UNICEF Moldova, și reprezintă opiniile personale ale autorului.

Fotografii: © Olivier Pirard

Editare și tipar: Casa-Editorial-Poligrafică „Bons Offices”

ISBN 978-9975-80-922-1



Cuprins

SUMAR EXECUTIV	4
CONTEXT	7
METODOLOGIE	9
I. STANDARDE INTERNAȚIONALE ÎN DOMENIUL JUSTIȚIEI PENTRU COPII	10
II. CADRUL JURIDIC NAȚIONAL ȘI PRACTICILE EXISTENTE	13
1. Noțiunea copilului în procesul penal	15
2. Transpunerea standardelor internaționale în domeniul justiției juvenile în legislația națională	16
2.1. Procesul echitabil în cazul copiilor bănuți de comiterea unei infracțiuni	19
Determinarea interesului superior al copilului	19
Accesul la asistență juridică de calitate	21
2.2. Dejudiciarizarea și alternativele la detenție pentru minori	23
Dejudiciarizarea	24
Alternativele la detenție	25
2.3. Detenția	27
Durata detenției în procesul penal	27
Protecția împotriva torturii și altor rele tratamente	29
Izolarea disciplinară	30
Accesul la educație, la servicii medicale și psihologice în detenție	32
Mecanismul de depunere a plângerilor	34
2.4. Servicii de prevenire	36
3. Mecanisme de protecție a copiilor victime și martori în procesul penal	41
III. COLECTAREA ȘI PRELUCRAREA DATELOR STATISTICE	45
IV. CONCLUZII ȘI RECOMANDĂRI	49
BIBLIOGRAFIE	58
ANEXE	60

Sumar executiv

Introducere

După declararea independenței în anul 1991, Republica Moldova a moștenit un sistem sovietic al justiției bazat pe infracțiune și pedeapsă, și mai puțin pe drepturile bănuților și ale victimelor, inclusiv ale copiilor. În anul 2002, în rezultatul unei perioade îndelungate de promovare și asistență tehnică, a fost inițiat primul proiect comun al Guvernului și al UNICEF „Reformarea sistemului justiției juvenile”, urmat de multe alte proiecte similare, care au aliniat treptat sistemul de justiție din Moldova la standardele internaționale.

Actualmente, Guvernul implementează un șir de strategii și programe relevante în domeniul promovării drepturilor omului, a reformării justiției și statului de drept, printre care Strategia de reformă a sectorului justiției pe anii 2011-2016 susținută direct din fondurile Uniunii Europene, cu asistență tehnică din partea partenerilor de dezvoltare. În pofida progresului evident înregistrat de la declararea independenței, sistemul actual al justiției pentru copii necesită o reformare continuă pentru a corespunde standardelor internaționale în domeniul drepturilor copilului. Atât Observațiile finale ale Comitetului ONU pentru Drepturile Copilului¹ din 2009, cât și evaluările UNICEF din 2010 și 2011 referitoare la reforma justiției pentru copii au identificat deficiențe majore ale actualului sistem al justiției.

Obiectivul raportului constă în analiza cadrului normativ din Moldova prin prisma standardelor internaționale, precum Convenția ONU privind drepturile copilului, Liniile directoare ale ONU, precum și instrumentele Consiliului Europei în domeniul drepturilor copilului. De asemenea, este analizată implementarea practică a legislației în vigoare și a procedurilor pentru identificarea principalelor lacune, informarea în procesul de elaborare a viitoarelor politici și programe, precum și oferirea sugestiilor pentru domeniile care necesită o cercetare adițională în domeniul justiției pentru copii.

Cu toate că evaluarea este focalizată în special pe copiii în contact cu sistemul de justiție penală în calitate de bănuți sau delincvenți, aceasta evaluează și mecanismele existente elaborate pentru protecția și susținerea copiilor victime sau martori ai infracțiunilor. Copiii în conflict cu legea sunt adesea și victime sau martori ai infracțiunilor, și astfel trebuie tratați în strânsă legătură. Mai mult, unul din principiile de bază în domeniul justiției pentru copii este orientarea spre necesitățile copilului și acesta este reflectat în felul în care sistemul de executare și de justiție tratează copiii în general, fie direct (bănuți, delincvenți, victime sau martori) sau chiar indirect (în calitate de copii ai bănuților, în cazuri de divorț, etc.). Această evaluare face referință doar la justiția pentru copii în cazuri penale și va analiza doar situația copiilor direct implicați în acest proces.

Principalele constatări

Republica Moldova a pornit o reformă masivă și fără precedent a sistemului său de justiție odată cu aprobarea Strategiei de reformă a sectorului justiției și a Planului de acțiuni pe anii 2011-2016, care stabilește calea spre un sistem de justiție mai eficient și mai prietenos copilului. Ministerul Justiției coordonează Grupul tehnic de lucru privind justiția pentru copii, care convoacă regulat reprezentanții instituțiilor-cheie implicate în reforma justiției, având drept scop identificarea și discutarea aspectelor importante referitoare la copii în procesul de administrare a justiției. Atât la nivel de politici, cât și în practică, au fost obținute deja unele progrese în ceea ce privește sistemul de justiție prietenos copilului. Totuși, sunt necesare cercetări și investiții continue pentru eliminarea multiplelor deficiențe cauzate de capacitatea insuficientă a sistemului și de moștenirea unei abordări punitive în justiție

Chiar dacă există o serie de legi și politici care garantează drepturile copiilor în procesul de judecată și în afara acestuia, lipsa bunei comunicări și interdependențe lasă neacoperite câteva domenii importante referitoare la necesitățile copiilor pe

¹ Comitetul ONU pentru Drepturile Copilului, *Examinarea rapoartelor prezentate de Statele Părți în conformitate cu articolul 44 din Convenție: Observații finale - Republica Moldova*, CDC/C/MDA/CO/3, 20 februarie 2009.

durata, înainte și după intrarea acestora în conflict cu legea. Sistemul încă mai păstrează tendința abordării separate (sectoriale) a fiecărui aspect și nu percepe complexitatea fenomenului de implicare a copilului în activitatea infracțională. Cei mai vulnerabili copii rămân blocați între lacunele legislative, cu suport minim sau chiar fără susținere din partea comunității și a familiei.

Copilul care se află deja în contact cu sistemul justiției penale va beneficia de asistență juridică, care totuși e disproporționată din punct de vedere al calității serviciilor acordate de avocații privați și cei din sistemul de asistență juridică garantată de stat. Astfel, copiii și familiile lor ajung să nu cunoască întreg spectrul de drepturi și opțiuni juridice disponibile și, în consecință, există copii plasați nemotivat în arest preventiv, care, în așteptarea sentinței finale, poate dura mult mai mult decât cele șase luni prevăzute de standardele internaționale.

Din cauza infrastructurii proaste a sistemului, copiii continuă să fie deținuți în instituțiile de detenție pentru adulți, diminuându-se astfel eforturile de reeducare și reintegrare a copilului după ispășirea pedepsei. Potrivit constatărilor acestei evaluări, copiii plasați în arest preventiv întâmpină dificultăți în accesarea serviciilor educaționale și medicale de calitate. Raportul sugerează că, *de jure*, încarcerarea poate fi în continuare aplicată copiilor în detenție. De asemenea, nu există suficiente garanții împotriva relexorilor tratamente aplicate copiilor și lipsește un mecanism eficient pentru depunerea plângerilor, accesibil copiilor în detenție. Rămân în continuare indisponibile serviciile de reabilitare și recuperare a copiilor victime ale torturii și relexorilor tratamente.

Pe lângă faptul că există puține reglementări referitoare la prevenirea intrării copilului în contact cu sistemul de justiție penală, acestea sunt prost aplicate din cauza serviciilor comunitare inexistente și a capacităților locale insuficiente pentru supravegherea copilului și a familiei sale. Cele câteva alternative la detenție prevăzute de lege (cauțiunea, munca în folosul comunității, probațiunea și amenzile) sunt aplicabile în mare parte copiilor care au împlinit vârsta de 16 ani sau în general sunt accesibile copiilor care provin din familii mai puțin vulnerabile. Prin urmare, apare o altă problemă, și anume lipsa sau repartizarea disproporționată a serviciilor de prevenire sau capacitatea limitată a acestora în identificarea și prevenirea precoce a implicării copiilor în activitatea infracțională. De asemenea,

din agenda autorităților publice locale lipsesc cu desăvârșire serviciile specializate de schimb comportamental și consiliere familială. Chiar dacă sunt implementate în bază de proiecte-pilot, nu există garanția durabilității acestor servicii.

Raportul sugerează că, în pofida progresului evident în protecția drepturilor copiilor victime în procesul penal, eforturile și a investițiile trebuie canalizate mai departe în această direcție, în special în capacitarea specialiștilor din domeniul justiției care vin în contact cu victimele. Actualmente, doar victimele sub vârsta de 14 ani, precum și victimele infracțiunilor sexuale și cu caracter violent, beneficiază de tratament special garantat în procesul penal. Procedurile aplicabile celorlalte categorii de victime rămân la discreția procurorului. În acest sens, ar putea fi create servicii nu doar pentru identificarea și raportarea vulnerabilității copiilor și a familiilor lor, dar și pentru prevenirea victimizării și reabilitarea lor.

O cercetare adițională ar putea oferi opțiunile de soluționare a problemelor enumerate mai sus. Datele statistice credibile, uniformizate și dezagregate sunt esențiale în acest proces. Totuși, sistemul actual de colectare și analiză a datelor nu permite elaborarea unor rapoarte analitice credibile care ar oferi informațiile necesare în procesul de elaborare a politicilor și programelor eficiente. Autorități precum Ministerul Justiției, Procuratura Generală și Ministerul Afacerilor Interne, precum și autorități din domeniul social, colectează o varietate largă de date în privința copiilor, dar nu au capacitatea să le analizeze. Poate fi din cauza că datele sunt rar dezagregate după criteriul de vârstă și sex, lăsând astfel copiii invizibili într-un sistem al justiției creat pentru adulți. Deseori, datele deținute de autorități nu sunt reciproc interconectabile și generează rezultate diferite pentru aceiași indicatori, iar o serie de indicatori importanți în domeniul justiției juvenile nu sunt colectați și raportați: numărul copiilor învinuiți aflați în detenție, durata detenției pre-sentințiale, eliberarea înainte de termen, recidiva și numărul copiilor deținuți în instituțiile destinate adulților.

Principalele recomandări

Raportul înaintează o serie de recomandări pentru soluționarea problemelor identificate în cursul evaluării. Astfel, pentru prevenirea implicării copilului în activitatea infracțională și susținerea copiilor delincvenți în procesul de reintegrare, raportul recomandă diversificarea și consolidarea serviciilor

de prevenire și reintegrare socială. În acest scop, Guvernul ar trebui să reglementeze și să aloce mijloace financiare pentru programe de schimb comportamental, centre recreaționale, servicii de consiliere familială și asistență psihologică pentru copiii și familiile care sunt sau riscă să intre în conflict cu legea. Un spectru mai diversificat al serviciilor comunitare va spori aplicabilitatea dejudiciarizării prin direcționarea copiilor către suportul comunitar și consiliere familială, iar acolo unde este necesar, către programe de schimb comportamental sub supravegherea psihologilor sau a consilierilor de probațiune. Tot aici, autorul recomandă diversificarea măsurilor care pot fi aplicate în calitate de alternative la arestul preventiv și la detenția post-sentințială, ținând cont de necesitățile copilului și opțiunile existente în comunitate. Aplicabilitatea acestora va fi asigurată prin asistența juridică calitativă și accesibilă acordată tuturor copiilor care ajung în conflict cu legea la toate etapele procesului penal. Raportul sugerează că rezultatul poate fi obținut prin crearea mecanismului de asigurare a calității și de instruire a avocaților.

Standardele internaționale consacrate în Regulile de la Beijing și în alte instrumente internaționale în domeniul justiției trebuie transpuse în politicile și practicile naționale pentru a asigura un sistem al justiției penale mai prietenos copilului. În acest sens, autorul studiului pune accent atât pe necesitatea recurgerii la detenție doar ca măsură de ultimă instanță, cât și pe garantarea juridică a termenului rezonabil de detenție până la pronunțarea sentinței finale. De asemenea, studiul recomandă canalizarea investițiilor în mecanismul de asigurare a calității asistenței juridice. Bunăstarea copilului în cadrul urmăririi penale va fi asigurată doar dacă acesta va fi însoțit și sprijinit de un psiholog special instruit sau de un pedagog pe durata întregului proces. O bună aplicare a principiului respectării interesului superior al copilului va depinde de prestația acestor specialiști în procesul înfăptuirii justiției, atunci când sunt implicați copii bănuți sau delincvenți.

Chiar dacă copiii delincvenți sunt plasați în detenție, acestora le va fi garantat accesul la educație și la servicii medicale calitative, nu doar prin lege, dar și în practică. Raportul sugerează necesitatea adaptării curriculum-ului educațional la necesitățile copiilor în detenție, inclusiv prin introducerea în planul-cadru educațional a unui număr de ore școlare obligatorii pentru copiii din detenție preventivă. Pentru asigurarea serviciilor medicale

calitative, autorul studiului recomandă transferul personalului medical din penitenciare sub supravegherea Ministerului Sănătății, precum și instruirea medicilor cu privire la identificarea în timp util a semnelor de maltratare a copiilor. Sistemul de justiție va demonstra zero toleranță față de actele de tortură, inclusiv prin modificarea legislației, în vederea garantării asistenței juridice garantate de stat tuturor victimelor torturii. La fel, studiul scoate în evidență necesitatea abolirii complete a încarcerării în calitate de măsură disciplinară pentru copiii din detenție, indiferent de forma pe care o poate lua și de garanțiile pe care le poate oferi. De asemenea, pentru prevenirea tuturor formelor de rele tratamente, raportul propune fortificarea mecanismului de depunere a plângerilor și ajustarea lui la necesitățile copilului, pentru a-l face accesibil și eficace.

Deși nu fac obiectul acestui raport, copiii victime și martori ai infracțiunilor nu au fost lăsați în afara evaluării. Autorul propune continuarea investițiilor în camerele de audiere prietenoase copilului pentru victimele infracțiunilor sexuale și cu caracter violent, dezvoltarea capacităților specialiștilor din sfera justiției și din sfera socială în ceea ce privește interviuarea adecvată și susținerea acestor copii în proces și asigurarea unor garanții juridice de tratament special al tuturor copiilor victime ai infracțiunilor. În final, este necesară îmbunătățirea realizării politicilor și a programelor, crearea unui sistem sigur și unificat de colectare și prelucrare a datelor, precum și instruirea specialiștilor în domeniu capabili să producă rapoarte statistice valoroase.

Context

După declararea independenței în anul 1991, Republica Moldova nu avea nici instanțe judecătorești, nici judecători specializați pe copii. Copilul în conflict cu legea era nevoit să confrunte un sistem al justiției preocupat de descoperirea infracțiunii și mai puțin de satisfacerea necesităților copilului. Un copil putea fi deținut până la pronunțarea sentinței chiar și atunci când privarea de libertate putea fi evitată, iar termenul de detenție până la și după judecarea cauzei depășea standardele internaționale. În anul 2001, Guvernul Republicii Moldova a inițiat o reformă complexă a sistemului de justiție juvenilă cu suportul partenerilor de dezvoltare naționali și internaționali. În perioada 2002-2005, a fost implementat primul proiect comun al Guvernului și UNICEF “Reformarea sistemului justiției juvenile”, urmat ulterior de un program de trei ani, care a susținut reformele legislative și a consolidat capacitățile instituționale și umane în vederea creării alternativelor la îngrijirea instituțională, susținerii copiilor să revină în societate și asigurării lor cu asistență juridică. De atunci au fost atinse o serie de obiective importante, precum termene mai scurte de detenție pentru copii, reglementarea și aplicarea alternativelor la detenție, create servicii de probațiune și asistență juridică garantată de stat pentru copii, și instituționalizat Avocatul parlamentar pentru drepturile copilului.

Câteva documente publice aprobate de Guvern denotă responsabilitățile asumate în promovarea reformei sistemului de justiție pentru copii. Printre acestea se regăsesc: Strategia de consolidare a sistemului judecătoresc, Strategia Națională de Dezvoltare pe anii 2008-2011, Planul Național de acțiuni în domeniul drepturilor omului pentru anii 2011-2014 și Strategia de reformă a sectorului justiției pe anii 2011-2016. Aceste documente conțin prevederi referitoare la proceduri penale orientate spre necesitățile copilului, care să asiste copiii în conflict cu legea în vederea reintegrării lor în societate. Din anul 2010, Guvernul Republicii Moldova și-a schimbat abordarea de la justiția juvenilă, la un spectru mai larg al justiției pentru copii care include proceduri și servicii sensibile la necesitățile

copiilor victime și martori ai infracțiunilor. Motivul acestei noi abordări constă în înțelegerea că acei copii care ajung în conflict cu legea sunt adesea ei înșiși victime sau martori ai abuzului, neglijării sau exploatării.

Cu toate acestea, sistemul actual al justiției pentru copii necesită o reformare continuă pentru a corespunde standardelor internaționale în domeniul drepturilor copilului. Atât Observațiile finale ale Comitetului ONU pentru Drepturile Copilului² din 2009, cât și evaluările UNICEF din 2010 și 2011 referitoare la reforma justiției pentru copii au identificat deficiențe majore ale actualului sistem al justiției, precum: lipsa unui sistem specializat pentru copii, infrastructură slab dezvoltată pentru alternativele la detenție și măsurile de prevenire a delincvenței și a recidivei, coordonarea slabă între actorii relevanți în procesul de reformare a justiției pentru copii, servicii subdezvoltate de asistență juridică, colectarea neuniformă și dezorganizată a datelor statistice, etc.

Alinierea sistemului justiției pentru copii la standardele internaționale poate fi realizată doar prin promovarea continuă a reformelor legislative și instituționale, iar distribuirea eficientă a eforturilor, resurselor și responsabilităților actorilor-cheie va contribui la consolidarea acestui sistem.

Obiectivul raportului constă în analiza comprehensivă a legislației naționale, a politicilor și practicilor în domeniul justiției pentru copii din Moldova. Odată cu aderarea în 1993 la Convenția ONU privind drepturile copilului, o serie de legi, decrete, politici și programe au fost adoptate în vederea asigurării unui sistem al justiției penale prietenos copilului. Acest raport vine să analizeze și să evalueze acele acte normative prin prisma standardelor internaționale, precum Convenția ONU privind drepturile copilului și standardele Consiliului Europei în domeniul drepturilor copilului. Vor fi identificate principalele lacune, iar constatările vor contribui

² Comitetul ONU pentru Drepturile Copilului, Examinarea rapoartelor prezentate de Statele Părți în conformitate cu articolul 44 din Convenție: Observații finale - Republica Moldova, CDC/C/MDA/CO/3, 20 februarie 2009.

la o mai bună informare în procesul de elaborare a viitoarelor politici și programe. De asemenea raportul va oferi recomandări pentru domeniile care necesită o cercetare adițională în domeniul justiției pentru copii.

Raportul este bazat pe revizuirea legislației relevante, a actelor normative secundare, a politicilor, studiilor precedente și a programelor privind justiția penală prietenoasă copilului. Acolo unde a fost posibil, informația cu privire la gradul de implementare și eficacitatea acestor legi, politici și programe a fost extrasă din rapoartele, sondajele și studiile disponibile în domeniul justiției juvenile sau, mai larg, a justiției pentru copii din Moldova. Informația adițională a fost colectată prin intermediul vizitelor în teren în vederea obținerii informației de la profesioniștii-cheie la nivel național și local.

Raportul urmărește diagnosticarea sistemului de justiție penală în raport cu standardele internaționale în domeniul justiției juvenile. În mod special, studiul este focalizat pe evaluarea eficienței și a funcționalității garanțiilor oferite copiilor care încalcă legea (justiția juvenilă) cu privire la durata investigării cauzei și a termenului de detenție, accesibilitatea și calitatea asistenței juridice, accesul la servicii educaționale, medicale și psihologice în detenție, garanții împotriva aplicării izolării disciplinare în calitate de sancțiune disciplinară, protecția împotriva torturii și existența unui mecanism eficient de depunere a plângerilor pentru copiii aflați în detenție. Adițional, raportul analizează în ce măsură documentele de politici se referă la copiii care nu au atins vârsta minimă a răspunderii penale, precum și gama serviciilor existente pentru prevenirea delincvenței, inclusiv măsurile de dejudiciarizare și alternativele la detenție pentru copiii care au atins vârsta răspunderii penale.

Cu toate că evaluarea este focalizată în special pe copiii în contact cu sistemul de justiție penală (bănuți sau delincvenți), aceasta evaluează și mecanismele existente pentru protecția și sprijinul copiilor victime sau martori ai infracțiunilor. Copiii în conflict cu legea sunt adesea și victime sau martori ai infracțiunilor, și astfel trebuie tratați în strânsă legătură. Mai mult, unul din principiile de bază în domeniul justiției pentru copii este sensibilitatea la necesitățile copilului și acesta este reflectat în felul în care sistemul de executare și de justiție tratează copiii în general, fie direct (bănuți, delincvenți, victime sau martori) sau chiar indirect (în calitate de copii ai bănuților, în cazuri de divorț, etc.). Această evaluare face referință doar la justiția pentru copii în cazuri penale și va analiza doar situația copiilor direct implicați în acest proces.

Metodologie

În procesul de realizare a studiului au fost folosite următoarele metode: 1) analiza cadrului juridic național și a standardelor internaționale în domeniul justiției pentru copii; 2) analiza cercetărilor, a rapoartelor și a datelor disponibile în domeniul justiției pentru copii; 3) analiza datelor statistice de la autoritățile care dețin informații pe diferite aspecte ale justiției pentru copii; și 4) efectuarea interviurilor cu reprezentanții autorităților publice, practicieni și specialiști din domeniu.

Obiectivul general al analizei cadrului legislativ a constat în determinarea *status quo-ului* și a progresului legislației naționale în raport cu prevederile Convenției ONU privind drepturile copilului și ale altor documente internaționale (reguli standard, principii, linii directoare, recomandări).

Pentru evaluarea gradului de corespundere a legislației și a practicii, a fost efectuată o analiză a principalelor documente, suplimentată cu interviuri nestructurate și semi-structurate organizate cu factori de decizie și colaboratori din cadrul: Ministerului Justiției, Ministerului Afacerilor Interne, Procuraturii Generale, Oficiului Central de Probațiune, Departamentului Instituțiilor Penitenciare, Consiliului Național pentru Asistența Juridică Garantată de Stat, Ministerului Muncii, Protecției Sociale și Familiei, Ministerului Educației. De asemenea, a fost consultată opinia membrilor fostului Grup de lucru în domeniul justiției pentru copii. Aceste interviuri au elucidat percepția funcționarilor asupra funcționalității sistemului, precum și viziunea lor asupra problemelor administrative/instituționale și de reglementare care împiedică implementarea reformelor.

Echilibrul de opinie a fost asigurat prin interviuarea specialiștilor care vin în contact cu copilul la anumite etape ale procesului penal: cinci avocați, doi judecători, doi procurori, doi ofițeri de urmărire penală, un funcționar din cadrul Direcției Municipale pentru Protecția Drepturilor Copilului și un reprezentant al Centrului pentru Drepturile Omului. Atenție sporită a fost acordată avocaților publici din Chișinău care continuă să apere interesele copiilor

aflați în conflict cu legea. Cinci interviuri semi-structurate au fost organizate cu profesioniști reprezentând organizațiile societății civile și organizații internaționale în vederea analizei impactului reformelor asupra copiilor în conflict cu legea.

Pentru realizarea acestui raport au fost solicitate date statistice de la instituțiile publice relevante. Esența exercițiului a constat în evaluarea procesului de colectare a datelor și a relevanței acestora în ceea ce privește copiii în contact cu sistemul de justiție. Instituțiile publice contactate au oferit informații cu privire la: numărul copiilor reținuți și arestați, termenul aflării în detenție preventivă a copiilor, numărul cauzelor penale pornite cu participarea copiilor, numărul copiilor sub vârsta răspunderii penale implicați în comiterea faptelor prejudiciabile, numărul copiilor asupra cărora a fost aplicată sancțiunea încarcerării pe parcursul ultimelor 12 luni, numărul plângerilor adresate cu privire la cazurile de tortură aplicată copiilor în detenție, numărul plângerilor scrise adresate de copiii din locurile de detenție, numărul copiilor care au beneficiat de asistență juridică garantată de stat, etc. Acest exercițiu niciodată nu pretinde a fi de amploare statistică națională.

Analiza datelor statistice se referă la cei 15 indicatori ai Organizației Națiunilor Unite în domeniul justiției juvenile, adoptați la New York în anul 2006 (prezentați mai jos în Capitolul I).



I. STANDARDE
INTERNAȚIONALE
ÎN DOMENIUL
JUSTIȚIEI
PENTRU COPII

**INSTRUMENTELE INTERNAȚIONALE RELEVANTE ȘI
TRANSPUNEREA ACESTORA ÎN LEGISLAȚIA NAȚIONALĂ**

În conformitate cu standardele internaționale, justiția pentru copii are ca sarcină asigurarea, în orice situație, a intereselor copilului, chiar și în cazul privării de libertate ca măsură excepțională. În general, noțiunea de *justiție pentru copii* ar semnifica principiile, cadrul normativ-juridic, procedurile, instituțiile, specialiștii, metodele și tehnicile utilizate în privința copiilor implicați în sistemul de justiție penală, fiind totodată prietenoase copilului. Potrivit Linii directoare pentru justiția prietenoasă copiilor³, aceasta este o justiție accesibilă, corespunzătoare vârstei, rapidă, adaptată și concentrată pe necesitățile și drepturile copilului, inclusiv dreptul la un proces echitabil, dreptul de a participa și de a înțelege procedurile din cadrul acestuia, dreptul la viață privată și de familie și dreptul la integritate și demnitate. Trebuie să fie adoptată o abordare cuprinzătoare de către toate autoritățile relevante pentru a ține cont de toate interesele implicate, inclusiv bunăstarea fizică și psihică și interesele legale, sociale și economice ale copilului. Mai mult, justiția pentru copii semnifică și prevenția, inclusiv înlăturarea cauzelor care duc la delict.

Există o serie de documente internaționale care stabilesc standardele pentru respectarea drepturilor copilului în administrarea justiției. Bunăoară Convenția ONU privind drepturile copilului⁴, în articolele 37 și 40, stabilește unele garanții pentru administrarea justiției pentru copii cu respectarea și protejarea drepturilor copiilor. Mai mult, Comitetul ONU pentru Drepturile Copilului a formulat un comentariu general, dedicat în special problemelor justiției juvenile⁵. De asemenea, există documente cu caracter de recomandare care stabilesc standardele internaționale privind administrarea justiției juvenile la diferite etape ale procesului: Regulile standarde minime ale ONU privind administrarea justiției juvenile (*Regulile de la Beijing*)⁶, Regulile Națiunilor Unite pentru protecția minorilor privați de libertate (*Regulile de la Havana*)⁷ și Principiile Națiunilor Unite pentru prevenirea delincvenței juvenile (*Principiile*

de la Riyadh)⁸. Prevederi relevante se regăsesc și în Corpul de principii pentru protecția persoanelor contra oricărei forme de detenție sau închisoare⁹, Regulile standarde minime ale ONU privind măsuri neprivative de libertate (*Regulile de la Tokyo*)¹⁰, precum și în Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice (articolul 14).

La nivel regional, Convenția Europeană a Drepturilor Omului este considerată piatra de temelie a întregului sistem de protecție a drepturilor omului. De asemenea, Recomandarea (2003)20 privind noile modalități de tratare a delincvenței juvenile și rolul justiției juvenile¹¹ constituie documentul de bază pentru ghidarea statelor-membre ale Consiliului European. Aceasta este acompaniată de Recomandarea (2006)2 privind regulile penitenciare europene¹², Rezoluția CM/Res/2 privind justiția prietenoasă copilului¹³, precum și Recomandarea (89)12 a Comitetului de Miniștri către statele-membre privind educația în penitenciare¹⁴. Trebuie menționate câteva convenții specializate ale Consiliului European: Convenția Europeană privind protecția copilului împotriva exploatarei sexuale și a abuzului sexual (Convenția de la Lanzarote, 2007), Convenția Europeană pentru prevenirea torturii și a pedepselor sau tratamentelor inumane sau degradante, Convenția Europeană privind exercitarea drepturilor copiilor (1996).

Aceste documente îndeamnă statele-părți să promoveze adoptarea legilor și a procedurilor aplicabile în mod expres copiilor în conflict cu legea, precum și să creeze autorități și instituții abilitate să înfăptuiască justiția în privința copiilor. Trebuie luate măsuri pentru a trata acești copii fără a se recurge la procedura judiciară, cu condiția ca drepturile omului și garanțiile legale să fie deplin respectate. Este foarte important să se asigure că nici un copil nu va fi privat de libertate în mod ilegal sau arbitrar. Arestarea, deținerea sau întemnițarea

⁸ A/RES/45/112, Adunarea Generală a ONU, *Principiile ONU pentru prevenirea delincvenței juvenile (Principiile de la Riyadh)*, adoptate prin Rezoluția din 14 decembrie 1990, pct.60.

⁹ Adunarea Generală a ONU, *Corpul de Principii pentru protecția persoanelor contra oricărei forme de detenție sau închisoare*, adoptat prin Rezoluția 43/173 din 9 decembrie 1988.

¹⁰ Adunarea Generală a ONU, *Regulile minime ale ONU pentru măsurile neprivative de libertate (Regulile de la Tokyo)*, adoptate la 14 decembrie 1990.

¹¹ Recomandarea (2003)20 cu privire la noile modalități de tratare a delincvenței juvenile și rolul justiției juvenile, adoptată de Comitetul de Miniștri la 24 septembrie 2003, pct.14.

¹² Recomandarea (2006)2 referitoare la Regulile Penitenciare Europene, adoptată de Comitetul de Miniștri la 11 ianuarie 2006.

¹³ Rezoluția CM/Res/2 pentru Justiția Prietenoasă Copilor, adoptată la cea de-a 28-a Conferință a Miniștrilor Justiției din cadrul Consiliului European (Lanzarote, octombrie 2007).

¹⁴ Recomandarea (89) 12 cu privire la educația în penitenciare, adoptată de Comitetul de Miniștri la 13 octombrie 1989.

³ Linii directoare pentru justiția prietenoasă copiilor, adoptate de Comitetul de Miniștri al Consiliului European la 30 iunie 2010. Disponibil la adresa http://www.cnpac.org.md/files/ChildFriendlzJustice_ro.pdf.

⁴ Convenția ONU privind drepturile copilului, adoptată de Adunarea Generală a Națiunilor Unite la 20 noiembrie 1989 la New York. În vigoare pentru Republica Moldova din 25 februarie 1993.

⁵ CRC/C/GC/10, Comitetul ONU pentru Drepturile Copilului, Comentariu general nr. 10 (2007) „Drepturile copiilor în justiția juvenilă”, 25 aprilie 2007.

⁶ A/RES/40/33, Adunarea Generală a ONU, *Regulile minime ale ONU pentru administrarea justiției pentru minori (Regulile de la Beijing)*, adoptate prin Rezoluția 40/33 din 29 noiembrie 1985, pct.3,5,7,8,11.

⁷ Adunarea Generală a ONU, *Regulile Națiunilor Unite pentru protecția minorilor privați de libertate (Regulile de la Havana)*, adoptate prin Rezoluția 45/113 din 14 decembrie 1990, pct.1,2.

unui copil trebuie să fie conformă cu legea și se va folosi numai ca măsură extremă și pentru o perioadă cât mai scurtă, iar copilului suspectat, acuzat sau cu privire la care s-a dovedit că a comis o încălcare a legii penale, i se va asigura dreptul la un tratament conform cu simțul demnității și al valorii personale, care să țină seama de vârsta sa, precum și de necesitatea de a promova reintegrarea copilului în societate.

Fiecare etapă procesual penală trebuie să se încadreze în limite stricte pentru a evita tergiversarea și pentru a asigura o reacție cât mai rapid posibilă față de infracțiunile comise de copii. În tot cazul, măsurile menite să grăbească înfăptuirea justiției și să mărească eficiența acesteia trebuie să fie echilibrate cu noțiunea de termen rezonabil al procesului. Ori de câte ori este posibil, în cazul copiilor cu statut de bănuit se vor aplica alternative la detenție, așa ca plasarea la rude și stimularea familiilor sau a centrelor de plasament să ia copilul în îngrijire.

Un alt set de garanții prevede că pentru copiii în conflict cu legea trebuie să se țină cont nu numai de gravitatea delictului, ci și de circumstanțele personale. Acestea din urmă (poziție socială, situație familială, daune cauzate prin delict) trebuie să fie luate în considerare la proporționarea deciziei. Unele categorii de copii în conflict cu legea, așa ca membrii comunităților etnice, femeile tinere și cei care comit infracțiuni în grup, pot avea nevoie de programe speciale de intervenție. Vor fi instituite mecanisme adecvate pentru promovarea interacțiunii și coordonării dintre agențiile și serviciile economice și sociale din învățământ și sănătate, sistemul de justiție, organizațiile de tineret, comunitate, agențiile de dezvoltare și alte instituții importante.

Interviurile și colectarea declarațiilor de la copiii în contact cu sistemul de justiție penală trebuie întotdeauna efectuate de către profesioniști instruiți. Vor fi încurajate declarațiile audiovizuale de la copiii care sunt victime sau martori, iar numărul de interviuri trebuie să fie atât de limitat, pe cât este posibil, și durata audierii trebuie să fie adaptată la vârsta copilului și gradul de atenție al acestuia. Înregistrarea declarațiilor copiilor victime sau martori trebuie să aibă loc în încăperi proiectate special în mod prietenos copiilor, într-o atmosferă prietenoasă acestora. De asemenea vor fi luate măsuri pentru asigurarea evitării contactului, în cadrul procedurilor judiciare, dintre copilul victimă sau martor al infracțiunii și abuzatorul bănuit.

În fine, sistemul justiției juvenile trebuie privit ca o componentă a unei strategii mai largi de prevenire a intrării copilului în conflict cu legea și protecție a copiilor victime și martori, care ține cont de contextul larg al familiei, școlii, vecinătății și grupului de cunoștințe în interiorul căruia copilul intră în contact cu sistemul de justiție penală. Acest sistem poate fi evaluat în baza următorilor indicatori elaborați de Organizația Națiunilor Unite¹⁵:

1. Numărul de copii reținuți și arestați în ultimele 12 luni la 100 000 copii;
2. Numărul de copii în detenție la 100 000 copii;
3. Numărul de copii în arest preventiv la 100 000 copii;
4. Perioada medie a detenției preventive (până la pronunțarea sentinței);
5. Perioada medie a detenției după pronunțarea sentinței;
6. Numărul de copii care au decedat în ultimele 12 luni în detenție la 1 000 copii deținuți;
7. Ponderea copiilor în detenție care nu sunt în totalitate deținuți separat de adulți;
8. Ponderea copiilor în detenție din numărul total de copii deținuți care în ultimele trei luni au fost vizitați de părinți, rude sau alte persoane;
9. Ponderea copiilor condamnați la privațiune de libertate;
10. Ponderea copiilor în privațiune cărora cauza a fost încetată până la pronunțarea sentinței;
11. Ponderea copiilor eliberați din detenție, în privațiune cărora au fost aplicate măsuri educative;
12. Existența unui mecanism care garantează efectuarea unor inspecții/monitorizări independente a locurilor de detenție;
13. Existența unui mecanism de depunere a plângerilor de către copiii în detenție; ponderea instituțiilor de detenție în care mecanismul de depunere a plângerilor funcționează;
14. Existența unui sistem specializat de justiție pentru copii;
15. Existența unui plan național de prevenire a implicării copilului în comiterea delictelor.

¹⁵ UNODC, UNICEF, *Manualul pentru măsurarea indicatorilor în domeniul justiției juvenile*, New York, 2006, pag.5. Disponibil la http://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/06-55616_ebook.pdf.



II.

CADRUL JURIDIC
NAȚIONAL ȘI
PRACTICILE
EXISTENTE

În Observațiile finale din 2002 (punctul 52) și 2009 (punctul 73), Comitetul ONU pentru Drepturile Copilului recomandă Guvernului să instituie un sistem separat al justiției juvenile în deplină concordanță cu Convenția ONU privind drepturile copilului. State europene precum Olanda, Croația, Estonia, Serbia, Macedonia, Kosovo, Kârgâzstan au implementat această recomandare inclusiv prin adoptarea unui Cod sau a unei legi specializate pe justiția juvenilă.

Pe plan intern, câteva obiective ale Planului național de acțiuni în domeniul drepturilor omului pe anii 2011-2014¹⁶ se referă la: eficientizarea sistemului de justiție pentru copii, asigurarea funcționării serviciilor de probațiune și consolidarea măsurilor de soluționare alternativă a conflictelor (punctele 10-12). De asemenea, Strategia de reformă a sectorului justiției pentru anii 2011-2016 conține o secțiune referitoare la consolidarea sistemului de justiție pentru copii (Direcția strategică 6.3), având drept domenii de intervenție: asigurarea specializării actorilor din sistemul justiției penale în lucrul cu copiii, consolidarea instrumentelor de protecție a copiilor victime sau martori ai infracțiunilor în cadrul proceselor penale, consolidarea sistemului de probațiune pentru copii, asigurarea respectării drepturilor copiilor aflați în detenție, consolidarea sistemului de colectare și analiză a datelor privind copiii care intră în contact cu sistemul de justiție penală.

În Moldova nu există o lege separată în domeniul justiției pentru copii, cele mai relevante legi fiind Codul penal și Codul de procedură penală. Codul penal, adoptat în 2002, prevede vârsta răspunderii penale, identifică faptele calificate ca infracțiuni penale și prevede regulile și instrucțiunile de aplicare a pedepsei penale în privința copiilor care au săvârșit delikte. Codul de procedură penală stipulează care este competența și structura sistemului judiciar, părțile și participanții la procesul penal, reținerea, urmărirea penală și detenția preventivă, procesul de judecată, executarea sentinței și alternativele la detenție. Legiuitorul a instituit reguli speciale de procedură aplicabile copiilor bănuiți, învinuiți, victime și martori, precum și copiilor care răspund din punct de vedere penal. Aceste proceduri sunt reglementate prin dispozițiile speciale ale Codului de procedură penală (Titlul III, Capitolul I, articolele 474-487). Totuși, Codul nu conține o listă exhaustivă a prevederilor și procedurilor des-

tinute copiilor, majoritatea acestora fiind aplicabile conform procedurii obișnuite. În actuala redacție a Codului de procedură penală nu sunt prevăzute dispoziții derogatorii referitoare la componența completelor de judecată pe cauzele cu implicarea copiilor aflați în contact cu sistemul de justiție penală, care au împlinit vârsta răspunderii penale.

Modificările legislative operate începând cu anul 2003 au atribuit legislației o mai mare conformitate cu standardele internaționale în domeniul drepturilor copilului. În 2009, UNICEF a promovat adoptarea modificărilor în legislația penală și procesual-penală în vigoare. A fost redusă pedeapsa penală pentru un șir de infracțiuni, iar termenul maxim de pedeapsă cu închisoarea pentru copii a fost diminuat de la 15 la 12,5 ani. Din 36 de articole ale Codului penal (vizând 36 de infracțiuni) a fost exclusă pedeapsa minimă, oferind judecătorilor posibilitatea aplicării unei pedepse mai blânde copiilor, în funcție de circumstanțele și istoricul lor. Modificările operate la Codul penal în anul 2012¹⁷ au instituit garanții împotriva actelor de tortură și altor rele tratamente, incriminându-le ca infracțiuni separate și eliminând posibilitatea de aplicare a unei pedepse mai blânde persoanelor care au comis asemenea acte.

Tot în 2012 au intrat în vigoare noile modificări la Codul de procedură penală¹⁸, care au introdus garanții importante în ceea ce privește: procedura audierii copiilor victime și martori sub vârsta de 14 ani (articolele 58, 109, 110¹); drepturile și obligațiile copilului martor (articolul 481¹); înlăturarea răspunderii penale a copilului în cazul împăcării părților (articolul 344¹); obligativitatea întocmirii referatului prezentințial de evaluare psihosocială a copilului (articolul 475). Un an mai târziu au fost adoptate modificări și completări la Codul de executare al Republicii Moldova¹⁹, prin care au fost inserate garanții suplimentare privind accesul la servicii medicale, a fost diversificată gama sancțiunilor disciplinare și inserate o serie de garanții la aplicarea acestora, încarcerarea a fost înlocuită cu izolarea disciplinară a copiilor în situații specifice, fiind monitorizată de personalul medical și psihologul din instituția penitenciară, a fost introdus accesul deplin la servicii, dreptul la plimbări zilnice, a fost

¹⁷ Legea pentru modificarea și completarea unor acte legislative, nr.252 din 08.11.2012.

¹⁸ Legea nr. 66 din 05.04.2012 pentru modificarea și completarea Codului de procedură penală al Republicii Moldova nr.122-XV din 14 martie 2003.

¹⁹ Legea nr.146 din 14.06.2013 pentru modificarea și completarea Codului de executare al Republicii Moldova nr.443-XV din 24 decembrie 2004.

¹⁶ Planul național de acțiuni în domeniul drepturilor omului pe anii 2011-2014, aprobat prin Hotărârea Parlamentului nr.90 din 12.05.2011.

redușă durata izolării disciplinare pentru copiii de la 7 la 5 zile.

În pofida modificărilor legislative, gestionarea și examinarea cauzelor cu implicarea copiilor rămâne deocamdată problematică. De rând cu lipsa instanțelor specializate, distribuția aleatorie a cauzelor în procedura judecătorilor face imposibilă constituirea completelor specializate de judecată. Astfel, cauzele cu implicarea copiilor sunt gestionate conform procedurii generale, cu aplicarea unor condiții speciale prevăzute de legislația procesual-penală: asistență juridică garantată de stat obligatorie, participarea reprezentantului legal și a pedagogului/ psihologului la audierea copilului, etc.²⁰ Aceste și alte aspecte vor fi analizate în continuare.

Capitolul de mai jos face referință la câteva domenii fundamentale ale justiției pentru copii și evaluează în ce măsură legislația națională corespunde obligațiilor și standardelor internaționale. Unde a fost posibil, s-a făcut trimitere la opinia specialiștilor intervievați, care au atribuit o conotație practică analizei teoretice.

1. Noțiunea copilului în procesul penal

În domeniul justiției pentru copii, cuvintele „copil” și „minor” sunt deseori folosite ca sinonime. În accepțiunea Convenției ONU privind drepturile copilului (articolul 1), copilul este orice ființă umană sub vârsta de optsprezece ani, exceptând cazurile când, în conformitate cu legea aplicabilă copilului, majoratul este atins mai devreme. Regulile de la Havana definesc minorul ca fiind orice persoană sub vârsta de 18 ani (punctul 11), iar potrivit punctului 2.2 al Regulilor de la Beijing, minorul este un copil sau un tânăr care poate să răspundă pentru un delict conform unor modalități diferite de cele care sunt aplicate în cazul unui adult, iar delinvențul juvenil este un copil sau un tânăr, acuzat sau declarat vinovat de a fi comis un delict. O definiție mai comprehensivă este oferită de Recomandarea Consiliului Europei CM (2003)²¹, potrivit căreia **copiii (juvenilii)** sunt persoane care au atins vârsta responsabilității penale, dar nu au atins vârsta majoratului. Delincvenții minori și copiii aflați în conflict cu legea sunt termeni sinonimi definiți drept copii

bănuțiți, învinuțiți sau găsiți vinovați de o încălcare a legii penale²². Comitetul preferă termenul „copii în conflict cu legea” și „copii” termenului „juvenilii”²³. Prezentul studiu va folosi termenul *copil*, și doar cu titlu de excepție – *minor*, atunci când se face trimitere la prevederile legislației în vigoare.

Pe lângă accepțiunea generală a copilului, atunci când este vorba de copilul în conflict cu legea, procesul penal mai adaugă un criteriu important - vârsta răspunderii penale. Standardele internaționale îndeamnă statele să stabilească o vârstă a răspunderii penale la un nivel nu prea jos, ținând cont de maturitatea emoțională, psihică și intelectuală a copilului.²⁴ Legislația internațională nu prevede o vârstă specifică la care survine răspunderea penală a copilului, vârsta minimă a răspunderii penale variind de la 7 la 14 ani. Deși lăsată la discreția fiecărui stat, guvernele sunt încurajate să excludă din sistemul justiției penale copiii sub vârsta minimă a răspunderii penale care au săvârșit o infracțiune, iar aceștia să beneficieze de sprijinul comunitar necesar pentru prevenirea recidivei sau a victimizării. Interesul superior al copilului, de rând cu alte principii generale ale Convenției, va sta la baza creării cadrului juridic care reglementează acțiunile, procedurile și măsurile aplicabile copiilor sub vârsta răspunderii penale care au un comportament antisocial²⁵.

În viziunea autorului, vârsta minimă prevăzută de legislația națională corespunde accepțiilor internaționale. În conformitate cu articolul 21 al Codului penal, sunt pasibile de răspundere penală persoanele fizice responsabile care, în momentul săvârșirii infracțiunii, au împlinit vârsta de 16 ani. Copiii care au vârsta între 14 și 16 ani sunt pasibili de răspundere penală numai pentru săvârșirea unui anumit cerc de infracțiuni. Codul contravențional al Republicii Moldova²⁶ stipulează că este pasibilă de răspundere contravențională persoana fizică cu capacitate de exercițiu care, în momentul săvârșirii contravenției, are împlinită vârsta de 18 ani. Copiii cu vârsta între 16 și 18 ani sunt pasibili de răspun-

²² Comitetul ONU pentru Drepturile Copilului, *Comentariul General nr. 10: Drepturile copiilor în justiția juvenilă*, 25 aprilie 2007.

²³ Carolyn Hamilton, *Guidance for Legislative Reform on Juvenile Justice*, Children's Legal Centre and UNICEF, Child Protection Section, New York, 2011, pag.3. Disponibil la adresa http://www.unicef.org/policyanalysis/files/Juvenile_justice_16052011_final.pdf.

²⁴ Articolul 40(3) al Convenției ONU privind drepturile copilului și CRC/C/GC/10, Comitetul ONU pentru Drepturile Copilului, *Comentariul general nr. 10: Drepturile copiilor în justiția juvenilă*, 25 aprilie 2007.

²⁵ Comitetul ONU pentru Drepturile Copilului, *Comentariul general nr. 10: Drepturile copiilor în justiția juvenilă*, 25 aprilie 2007.

²⁶ Codul contravențional al Republicii Moldova, adoptat prin Legea nr. 218 din 24 octombrie 2008

²⁰ Turcan A. et al., *Studiu privind serviciile oferite copiilor în contact cu sistemul justiției și stabilirea costului anual al acestora*, Chișinău, 2011, pag. 50.

²¹ Recomandarea (2003)20 cu privire la noile modalități de tratare a delincvenței juvenile și rolul justiției juvenile, adoptată de Comitetul de Miniștri la 24 septembrie 2003

dere contravențională doar pentru săvârșirea unui număr limitat de contravenții (articolul 16). Potrivit Codului de procedură penală, urmărirea penală poate fi încetată dacă persoana nu a atins vârsta la care poate fi trasă la răspundere penală (articolul 285). Dacă instanța constată că persoana nu a atins vârsta pentru tragere la răspundere penală în momentul săvârșirii infracțiunii, va fi adoptată o sentință de încetare a procesului penal (articolul 391). În cazurile în care vârsta copilului nu poate fi determinată (de exemplu: lipsa actelor de identitate), legea prevede efectuarea imediată a unei expertize pentru determinarea vârstei copilului, iar până la determinarea acesteia copilul va fi tratat ca aflându-se sub vârsta răspunderii penale.

2. Transpunerea standardelor internaționale în domeniul justiției juvenile în legislația națională

Ansamblul de reguli minime ale ONU privind administrarea justiției pentru minori (Regulile de la Beijing) (1985) accentuează importanța bunăstării copilului în sistemul justiției juvenile și încurajează guvernele să asigure ca orice măsură aplicată copiilor delincvenți să fie proporțională circumstanțelor delincventului și a faptei comise. Pentru completarea principiilor enumerate în documentele de mai sus, Comentariul general nr.10 privind drepturile copilului în justiția juvenilă²⁷ oferă mai multe explicații pe marginea standardelor recomandate guvernelor spre incorporare în sistemele naționale de justiție juvenilă. Standardele care urmează sunt explicate prin prisma instrumentelor internaționale sus-menționate:

Proces echitabil: Articolul 40 al Convenției ONU privind drepturile copilului stabilește condițiile minime pe care guvernele trebuie să le respecte într-un proces în care învinuit apare un copil. Cele mai importante se referă la:

- Neretroactivitatea justiției juvenile (nici un copil nu va fi pedepsit pentru o încălcare a legii care a fost criminalizată după comiterea ei);
- Prezumția nevinovăției până la stabilirea vinovăției;
- Informarea promptă și directă cu privire la acuzațiile aduse;

- Accesul imediat la asistență juridică;
- Judecarea fără întârziere a cauzei de către o autoritate competentă și independentă, în prezența unui apărător legal și a reprezentantului legal, dacă interesul superior al copilului o cere;
- Dreptul de a nu fi constrâns să depună mărturie sau să mărturisească că este vinovat;
- Dreptul de a recurge la o cale de atac cu privire la decizie în fața unei autorități competente, independente și imparțiale;
- Dreptul de a fi asistat gratuit de un interpret, dacă nu înțelege sau nu vorbește limba utilizată;
- Dreptul la respectarea deplină a vieții private, în toate fazele procedurii.

Dacă instituirea unui sistem separat de justiție juvenilă este imposibilă, guvernele sunt încurajate să asigure că specialiștii din domeniul justiției sunt instruiți profesional în ceea ce privește gestionarea cazurilor cu implicarea copiilor prin **specializare**, instruire continuă, cursuri de recapitulare, etc. Colaboratorii din domeniul justiției juvenile trebuie să reflecte diversitatea copiilor în contact cu sistemul justiției penale din punct de vedere al egalității de gen și a minorităților.

Referatele prezentințiale: În cauzele penale cu implicarea copiilor, contextul și circumstanțele în care locuiește copilul sau condițiile în care a fost comisă fapta prejudiciabilă trebuie să fie investigate în mod adecvat, până la luarea vreunei decizii pe caz. Evaluarea va fi prezentată sub forma referatelor prezentințiale și va contribui la individualizarea măsurilor aplicate copilului.²⁸

Va fi prevăzută o întreagă gamă de dispoziții, precum și cele referitoare la îngrijire, la îndrumare, la perioadele de probă, la plasamentul familial, la programe de educație generală și profesională și la soluții alternative celor privind îngrijirea într-un cadru instituțional,

Dejudiciarizarea: Guvernele sunt încurajate să insereze în politicile naționale măsuri care să asigure tratamentul copiilor în conformitate cu bunăstarea lor și proporțional cu situația lor și cu infracțiunea săvârșită (articolul 40(4) al Convenției ONU privind drepturile copilului). Acestea trebuie

²⁷ Comitetul ONU pentru Drepturile Copilului, *Comentariul general nr.10, CRC/C/GC/10*, 25 aprilie 2007

²⁸ Vezi Ansamblul de reguli minime ale ONU privind administrarea justiției pentru minori ("Regulile de la Beijing"), A/RES/40/3, 29 noiembrie 1985, punctul 16.1

să includă programe comunitare de orientare și supraveghere, repararea daunelor și compensarea pentru victime, și trebuie să fie acceptate liber și benevol de către copilul delincvent. Recunoașterea săvârșirii infracțiunii, atunci când participă la un program de dejudiciarizare, precum medierea, nu va fi folosită împotriva copilului în procesul înfăptuirii justiției, dacă măsurile de dejudiciarizare au eșuat. Finalizarea dejudiciarizării copilului va rezulta în închiderea definitivă și finală a cazului.

Alternativile la detenție: Comitetul ONU pentru Drepturile Copilului îndeamnă autoritățile naționale competente să examineze continuu posibilitățile aplicării alternativelor la o sentință judecătorească privativă de libertate.²⁹ Regulile minime ONU privind măsurile neprivative de libertate (Regulile de la Tokyo) (1990) stabilesc o serie de posibilități care pot fi aplicate până la și după judecarea cauzei, precum: avertismentele verbale, eliberarea condiționată, repararea daunelor cauzate victimei, probațiunea și supravegherea judecătorească, munca în folosul comunității, redirecționarea către un centru de plasament, împăcarea, scuzele, etc. Documentul încurajează statele să prescrie prin lege definiția și aplicarea măsurilor neprivative de libertate și să reglementeze necesitatea evaluării minuțioase a contextului și personalității copilului bănuit de săvârșirea unei infracțiuni (prin intermediul referatelor prezentințiale) până la alegerea măsurii potrivite neprivative de libertate.

Privarea de libertate: Standardele internaționale recomandă utilizarea detenției doar în calitate de măsură excepțională și pentru o perioadă cât se poate de scurtă. După **reținerea** copilului, părinții sau reprezentantul său legal vor fi anunțați de urgență, iar durata reținerii nu va depăși 24 ore.³⁰ Guvernele sunt îndemnate să asigure, acolo unde este posibil, instituirea alternativelor la **detenția preventivă** și la **detenția pe durata judecării cauzei** (precum supravegherea, îngrijirea intensivă, plasamentul familial sau într-o instituție educațională sau acasă) a copiilor bănuiți. Durata detenției preventive și a detenției în timpul judecării cauzei va fi limitată prin lege și supusă revizuirii periodice (o dată la două săptămâni). În detenție preventivă și pe durata judecării cauzei, copiii vor fi **separați de adulți**. Comitetul ONU pentru Drepturile Copilului îndeamnă statele să prevadă în sistemele naționale o durată a detenției preventive care

nu va depăși **șase luni** din momentul reținerii copilului.³¹ Condamnarea copilului la închisoare trebuie să fie proporțională faptei comise și delincventului.

Condițiile de detenție: Copilul trebuie să primească îngrijire, protecție și toată asistența individuală - socială, educațională, vocațională, psihologică, medicală și fizică - necesară în virtutea vârstei, sexului și a personalității lor.³² Articolul 37 al Convenției ONU privind drepturile copilului garantează ca nici un copil să nu fie supus reținerii, inclusiv torturii, și interzice pedeapsa capitală sau detenția pe viață pentru copiii delincvenți. Vor fi interzise măsurile disciplinare precum pedeapsa corporală, plasamentul într-o celulă neiluminată, încarcerarea sau orice alte pedepse care ar putea afecta starea fizică și psihică sau bunăstarea copilului. Va fi instituit un **mecanism** eficace și accesibil de **depunere a plângerilor**, iar copiii să cunoască despre existența lui. De asemenea, vor fi efectuate **inspecții calificate independente** și regulate în locurile de detenție a copiilor.

Prevenirea: Legislația internațională cheamă statele membre să insereze în sistemele de justiție juvenilă Liniile directoare ONU pentru prevenirea delincvenței juvenile (Liniile directoare de la Riyadh), adoptate de Adunarea Generală prin Rezoluția 45/112 din 14 decembrie 1990. Acest document încurajează statele membre să dezvolte servicii și programe comunitare pentru prevenirea implicării copiilor în activitatea infracțională, cu accent sporit pe bunăstarea familială și educația accesibilă și incluzivă. Documentul mai sugerează că autoritățile instituționalizate de control social vor interveni doar în calitate de măsură extremă.

Legislația națională instituie un set de garanții copilului în cazul atragerii lui la răspundere. Conform articolului 28 din Legea privind drepturile copilului³³, statul apără dreptul copilului la libertatea personală. Reținerea sau arestarea copilului sunt aplicate doar ca măsuri excepționale și numai în cazurile prevăzute de legislație. În cazul reținerii sau arestării copilului, părinții sau persoanele subrogatorii legale ale acestuia trebuie să fie informați imediat. Nici pedeapsa capitală, nici închisoarea pe viață nu pot fi aplicate pentru infracțiunile comise de persoana sub vârsta de 18 ani. În cadrul dezbaterilor judiciare în care figurează copii, este obligatorie participarea apărătorului și a pedagogului.

²⁹ Comitetul ONU pentru Drepturile Copilului, Comentariul general nr.10, CRC/C/GC/10, 25 aprilie 2007

³⁰ *Idem*.

³¹ *Idem*.

³² Ansamblul de reguli minime ale ONU privind administrarea justiției pentru minori ("Regulile de la Beijing"), A/RES/40/3, 29 noiembrie 1985

³³ Legea privind drepturile copilului, nr. 338 din 15.12.1994

Codul de procedură penală reglementează într-un capitol separat procedura în cauzele privind minorii³⁴ și mai conține o serie de garanții generale în privința urmăririi penale, a judecării cauzelor și a punerii în executare a hotărârilor judecătorești privind copiii. Bunăoară, conform articolului 270(1) CPP, procurorul exercită urmărirea penală în cazurile infracțiunilor săvârșite de minori, iar articolul 20(3) CPP stabilește expres obligațiunea de a desfășura de urgență și în mod preferențial urmărirea penală și judecarea cauzelor penale în care sunt bănuți minori. Audierea bănuțului, învinutului, inculpatului minor se efectuează în condițiile generale prevăzute de Codul de procedură penală și nu poate dura mai mult de 2 ore fără întrerupere, iar în total nu poate depăși 4 ore pe zi, cu participarea obligatorie a apărătorului (articolul 479 CPP).

La soluționarea chestiunii privind aplicarea măsurii preventive în privința minorului, în fiecare caz se discută, în mod obligatoriu, posibilitatea transmiterii lui sub supraveghere. Reținerea minorului, precum și arestarea lui preventivă pot fi aplicate doar în cazuri excepționale când au fost săvârșite infracțiuni grave cu aplicarea violenței, deosebit de grave sau excepțional de grave. Despre reținerea sau arestarea preventivă a minorului se înștiințează imediat procurorul și părinții sau alți reprezentanți legali ai acestuia, fapt care se consemnează în procesul-verbal de reținere (articolul 477 CPP). Reținerea minorului nu poate depăși 24 de ore. Minorul reținut, până la expirarea a 24 de ore, trebuie adus cât mai curând posibil din momentul reținerii în fața judecătorului de instrucție, pentru a fi examinată chestiunea arestării sau eliberării lui (articolul 166 CPP).

O serie de garanții se conțin și în Codul penal, care prevede liberarea de răspundere penală a minorului care a săvârșit pentru prima oară o infracțiune ușoară sau mai puțin gravă, dacă se va constata că scopurile pedepsei pot fi atinse prin internarea lor într-o instituție specială de învățământ și de reeducare sau într-o instituție curativă și de reeducare (articolele 54, 89, 93). Articolul 109 al Codului penal prevede că împăcarea înlătură răspunderea penală pentru o infracțiune ușoară sau mai puțin gravă³⁵, iar în cazul minorilor, și pentru o

infracțiune gravă. Pedepsa închisorii pentru minori nu poate depăși 12 ani și 6 luni (articolul 70), iar detențiunea pe viață nu poate fi aplicată minorilor (articolul 71). Bineînțeles, există și alte garanții prevăzute de legislație, însă la ele vom face referință în compartimentele de mai jos.

Procurorii intervievați consideră că garanțiile oferite de Codul penal și Codul de procedură penală sunt adecvate și suficient de comprehensive și protective față de copii. Sunt apreciate pozitiv următoarele elemente: obligativitatea asistenței juridice garantate de stat, participarea pedagogului la audierea copilului și înștiințarea/citarea reprezentanților legali (părinți, tutore, etc.). Totuși, argumentele invocate se referă mai degrabă la conținutul prevederilor legislative, decât la aplicarea lor în practică. De cealaltă parte, reprezentanții societății civile și ai instituțiilor de protecție a drepturilor copilului sunt de părerea că există cazuri în care legea nu se respectă, iar drepturile copilului se încalcă. Chiar dacă prevederile legislative sunt relativ adecvate, adesea respectarea procedurii este doar o formalitate, ceea ce generează o protecție iluzorie a drepturilor copilului. Cel mai des practicile lacunare se manifestă prin: chemarea tardivă a reprezentanților legali pentru participare la audieri; obstrucționarea întâlnirilor confidențiale ale reprezentanților organelor de protecție a copilului cu copilul bănuț; lipsa spațiilor special adaptate (și a personalului instruit) pentru audierea copiilor victime și martori ai infracțiunilor; lipsa mecanismului de cooperare a procuraturii cu serviciile sociale în vederea asigurării asistenței psihopedagogice specializate în cadrul urmăririi penale.

Avocații intervievați sunt de părerea că, deși examinarea cauzelor cu implicarea copiilor ține de competența exclusivă a procurorului, în realitate nu este exclus contactul copilului cu ofițerul de investigații speciale. Uneori se practică luarea explicațiilor de la copil până la aducerea lui în fața procurorului. Există afirmații că audierile au loc în absența avocatului, a psihologului sau a reprezentantului legal. Există cazuri când procurorul, în calitate de conducător al urmăririi penale, audiază copilul chiar în incinta inspectoratului de poliție, iar procedura este una formală deoarece copilul a fost deja „prelucrat” de ofițerul de investigații speciale și a fost forțat să-și recunoască vinovăția. Astfel, intervenția procurorului la fazele inițiale este minimă, iar avocatul intervine la o etapă prea târzie. Adesea, avocații nu contestă aceste acțiuni desfășurate cu încălcarea procedurii. Alteori, co-

³⁴ Codul de procedură penală, Titlul III Proceduri speciale, Capitolul I Procedura în cauzele privind minorii, art.474-487.

³⁵ Potrivit articolului 16 al Codului penal, "(2) Infracțiuni ușoare se consideră faptele pentru care legea penală prevede în calitate de pedeapsă maximă pedeapsa închisorii pe un termen de până la 2 ani inclusiv. (3) Infracțiuni mai puțin grave se consideră faptele pentru care legea penală prevede pedeapsa maximă cu închisoare pe un termen de până la 5 ani inclusiv."

piii nu sunt înregistrați atunci când sunt aduși în inspectoratele de poliție.

O altă problemă sesizată de specialiști se referă la practica neuniformă de cercetare a cauzelor cu implicarea copiilor în conflict cu legea. De regulă, dacă există o bănuială rezonabilă că fapta a fost comisă de un copil, procurorul, imediat după înregistrarea sesizării cu privire la infracțiune, retrage aceste materiale pentru a efectua integral acțiunile de urmărire penală necesare. Alți procurori intervievați consideră că urmărirea penală trebuie începută de organul de urmărire penală și doar după efectuarea tuturor acțiunilor procesuale cauza poate fi transmisă procurorului pentru a determina competența. Asemenea practici creează confuzii și pot duce la termene excesive de investigație a cauzelor.

În continuare sunt analizate standardele internaționale, prevederile legislației în vigoare și practicile existente cu referință la următoarele garanții/măsuri aplicabile copiilor în procesul penal: 1) procesul echitabil în cauzele cu implicarea copiilor (inclusiv determinarea interesului superior al copilului și asistența juridică); 2) dejudiciarizarea și alternativele la detenție; 3) durata și condițiile detenției (inclusiv prevenirea încarcerării, prevenirea relexelor tratamente, mecanismul de depunere a plângerilor); 4) servicii de prevenire.

2.1. Procesul echitabil în cazul copiilor bănuți de comiterea unei infracțiuni

Potrivit Liniilor directoare pentru justiția prietenoasă copiilor³⁶, informația despre orice acuzații aduse unui copil trebuie să fie oferită prompt și direct după înaintarea acuzațiilor. Această informație trebuie să fie oferită copilului și părinților într-un așa mod, încât ei să înțeleagă exact acuzația precum și consecințele posibile. Oricând un copil este reținut de poliție, el trebuie să fie informat în măsura și limbajul corespunzător vârstei sale și nivelului de înțelegere a motivului pentru care a fost arestat. Pe lângă standardele generale ale procesului penal referitoare la dreptul la un proces echitabil (de ex: justiție neretroactivă, prezumția nevinovăției, dreptul de a nu mărturisi împotriva sa, etc.), copiilor trebuie să li se ofere accesul la avocat și posibilitatea de a-și contacta părinții sau o persoană în care ei au încredere.

Determinarea interesului superior al copilului

Legislația prevede participarea obligatorie a psihopedagogului sau a pedagogului în cauzele cu implicarea copiilor, pentru a ajuta judecătorul să determine interesul superior al copilului. Legea prevede că pedagogul sau psihologul care participă în procesul penal este în drept să pună întrebări, iar la sfârșitul audierii, să facă cunoștință cu procesul-verbal sau cu declarațiile scrise ale copilului și să facă observații în scris referitor la plenitudinea și corectitudinea înscrierii lor. Aceste drepturi sunt explicate pedagogului sau psihologului înainte de începerea audierii copilului, despre ce se face mențiune în procesul-verbal respectiv (articolul 479 CPP). Totuși, legislația națională nu oferă o explicație a statutului pedagogului sau psihopedagogului care participă în procesul penal și ponderea decizională pe care o are în privința interesului superior al copilului.

Practica arată că, în lipsa prevederilor exprese referitoare la statutul pedagogului și al psihologului în procesul penal, procedurile de audiere a copilului bănuit, învinuit, inculpat sunt adesea viciate și creează dificultăți serioase în determinarea interesului superior al copilului și în asigurarea unui climat benefic în timpul participării la acțiunile efectuate de procurori sau instanța de judecată. O astfel de lacună creează situații în care audierea persoanelor are loc în condiții care nu iau în considerație starea și maturitatea copilului, provocând disconfort psihologic, inhibare a copilului, precum și premise de revictimizare.

Cel mai problematic aspect referitor la asigurarea unui suport adecvat copilului în procesul penal și la determinarea interesului superior al copilului este lipsa unui organ abilitat să ofere instruire continuă specializată și să certifice acești specialiști, ceea ce face imposibilă efectuarea unei expertize psihologice calificate și valabile în cadrul procesului penal. De asemenea, se pare că pedagogii invitați să participe în instanță nu au o înțelegere clară a rolului lor în proces și nu-și cunosc drepturile și obligațiile (de a pune întrebări în cadrul procesului, de a face cunoștință cu procesul-verbal de audiere înainte de a-l semna, etc.). Există multiple cazuri de participare formală a pedagogului la audierea copilului.

De exemplu, din cele peste 60 de cauze aflate în procedura unui avocat specializat în anul 2013, doar în 2-3 cazuri prestația pedagogului/

³⁶ Liniile directoare pentru justiția prietenoasă copiilor, adoptate de Comitetul de Miniștri al Consiliului European la 30 iunie 2010. Disponibile la adresa http://www.cnpac.org.md/files/ChildFriendlyJustice_ro.pdf.

psihologului a fost „bună”. Există păreri că unii pedagogi manifestă atitudine ostilă față de copiii învinuți, exercitând presiune pentru a-i forța să-și recunoască vinovăția. Mai mult, ONG-urile specializate semnalizează o conștientizare slabă din partea procurorilor și a ofițerilor de urmărire penală a importanței și obligativității participării pedagogului sau a psihologului la acțiunile procesuale, preferând să desfășoare acțiunile procesuale în absența acestora, care pot semna actele și ulterior³⁷. Procurorii intervievați au explicat că, de obicei, procurorii preferă să implice psihologul atunci când sunt vizați copiii victime ale infracțiunilor, iar pedagogul - în cazul copiilor în conflict cu legea, dat fiind că aceștia nu sunt victime și nu ar avea nevoie de asistența unui psiholog. Prin urmare, pedagogul sau psihologul nu are abilitățile și înțelegerea necesare și nici posibilitatea să acorde asistență copilului învinuit, aflat în contact cu sistemul de justiție penală, ceea ce diminuează rolul lor până la o simplă formalitate în cadrul procesului. Concluzii similare pot fi trase pentru asistența psihologică oferită copiilor victime sau martori în procesul penal, acolo unde specialiștii nu au abilitățile necesare pentru facilitarea urmăririi penale și a procedurilor judiciare și nu au capacitatea să ofere suport psihologic copilului pe durata procesului de judecată.

De cealaltă parte, instanțele și procurorii recunosc că asigurarea participării pedagogului sau a psihologului la acțiunile de urmărire penală este una din cele mai dificile probleme de soluționat în cadrul procedurii de urmărire penală pe cauzele cu implicarea copiilor. Se constată lipsa pârghiilor legale pentru asigurarea prezenței pedagogului sau a psihologului în instanță, ceea ce poate duce la tergiversarea termenului rezonabil de îndeplinire a urmăririi penale. De regulă, circa 30% din acțiunile procesuale penale preconizate sunt amânate pentru alte zile din cauza neprezentării pedagogului. Deși articolul 87 CPP prevede că cererea organului de urmărire penală sau a instanței cu privire la chemarea specialistului este obligatorie pentru conducătorul întreprinderii, instituției sau organizației în care activează specialistul, norma respectivă rămâne declarativă³⁸. Soluția propusă de experți și practi-

cieni ar consta în angajarea psihologilor în cadrul procuraturilor³⁹.

Din lipsa psihologilor instituționalizați în cadrul structurilor publice, copiii sunt asistați în cursul audierii de pedagogi din școlile comunitare, psihologi din cadrul serviciilor raionale de asistență psihopedagogică – serviciu comunitar nou-instituit în subordinea Ministerului Educației - sau de specialiști din cadrul Direcțiilor pentru protecția drepturilor copilului sau a Direcțiilor raionale de învățământ. Totuși acești profesioniști nu beneficiază de instruire în ceea ce privește asistarea copiilor aflați în contact cu sistemul de justiție penală. Avocații intervievați au declarat că asemenea cazuri au loc destul de frecvent. De regulă, pedagogii care participă la audierea copiilor nu au urmat cursuri de formare inițială și continuă privind asistarea copiilor aflați în contact cu sistemul de justiție penală. Chiar dacă planul de studii al Facultăților de psihologie și științe ale educației conține module referitoare la „psihologia copilului”, „psihologia și psihopedagogia comportamentului deviant”, „abordarea diferențială a personalității” și „conflictologie”, acestea nu sunt focalizate pe asistarea copilului în procesul penal. Prin urmare, copilul care este în contact cu sistemul de justiție penală li are statutul de bănuț este lipsit de asistență psihosocială profesională și adecvată.

În condițiile în care implicarea psihologului la audierea copiilor este mai deficitară comparativ cu participarea pedagogului, reprezentanții autorităților de profil (Procuratura Generală, Ministerul Justiției, Ministerul Muncii, Protecției Sociale și Familiei, Ministerul Educației) consideră necesară instituționalizarea unităților de specialist-psiholog în statele de personal ale structurilor teritoriale de asistență socială și protecție a familiei. Or, pe lângă competențele de autoritate tutelară, una din sarcinile principale ale acestei structuri constă în asigurarea prestării serviciilor sociale, inclusiv a asistenței psihologice. Prin urmare, instituționalizarea psihologilor în efectivul Secțiilor/Direcțiilor de ASPF ar permite antrenarea lor în procesele judiciare pe cauze care presupun participarea copiilor, indiferent de calitatea lor procesuală. Totuși, pe lângă calificarea lor generală, psihologii ar trebui să urmeze cursuri specializate de instruire continuă pentru

³⁷ Centrul Național de Prevenire a Abuzului față de Copii, *Raport de studiu. Copiii victime ale infracțiunilor și procedurile legale: cazul Republicii Moldova*, Chișinău, 2013, pag. 45. Disponibil la adresa http://amicel.cnpac.org.md/files/studiu_audierealegala.pdf.

³⁸ Informație preluată din Scrisoarea Procuraturii Generale adresată Prim-ministrului, nr.25-2d/2012-922 din 27.12.2012.

³⁹ Dolea I., Zaharia V., *Studiu de fezabilitate privind instanțele specializate în cauzele cu implicarea copiilor în Republica Moldova*, Chișinău, 2011, pag. 59-61. Disponibil la adresa http://www.unicef.org/moldova/ro/2011_003__Studiu_de_Fezabilitate_instante_oenru_copii_ROM.pdf.

asigurarea înțelegerii rolului lor și a necesităților copilului în procesul penal.

O altă soluție vociferată de specialiștii care lucrează cu copiii constă în implicarea psihologilor sau a psihopedagogilor din cadrul Serviciului raional/municipal de asistență psihopedagogică (SAP). Serviciul a fost creat în 2013 și se află în subordinea administrativă a subdiviziunii raionale/municipale cu atribuții în domeniul învățământului. Unul din obiectivele SAP este acordarea asistenței psihopedagogice copilului aflat în dificultate, inclusiv prin dezvoltarea programelor de asistență psihologică individualizată pentru copiii înmatriculați la școală. Cu toate acestea, serviciul este încă relativ nou și subdezvoltat, iar în unele raioane încă nu este instituit.

Specialiștii intervievați consideră că eventuala participare a unui psiholog sau psihopedagog al SAP într-un proces judiciar ar putea garanta respectarea drepturilor copilului în contact cu sistemul de justiție. În localitățile unde SAP este funcțional și unde nu există alți specialiști, procurorii deja solicită serviciile psihologului în procesul de audiere a copiilor atât în cazurile când copilul este bănuțit, cât și în cazurile copiilor victime sau martori ai infracțiunilor. Chiar dacă nu este prevăzut în fișa postului, psihologii SAP dau curs solicitării, însă lipsa experienței în lucrul cu copiii în conflict cu legea și copiii victime și martori ai infracțiunilor, coroborată cu lipsa înțelegerii procedurilor penale, precum și în determinarea interesului superior al copilului, reduce eficiența intervenției lor. Mai mult, SAP se confruntă cu insuficiența cadrelor specializate (de exemplu, în raioanele în care SAP există, doar 2 din cele 7 unități de personal potrivit organigramei sunt destinate psihologilor).

Participarea în procesul penal a psihologului sau a lucrătorului unui serviciu specializat de suport, atunci când parte a procesului este un copil, este esențială în asigurarea necesităților copilului. Rolul psihologilor constă în: facilitarea comunicării copilului cu sistemul de justiție, pe de o parte, și acordarea asistenței și sprijinului psihologic primar copiilor victime/martori sau copiilor presupuși infractori și familiilor lor pe durata procesului penal, pe de altă parte. Astfel, asigurarea participării eficiente a psihologului în procesul penal pe cauzele cu participarea copiilor, este o problemă care necesită soluționare atât în plan normativ, cât și instituțional. Realizarea soluțiilor propuse ar diminua riscurile revictimizării copilului în rezultatul contactului cu

sistemul de justiție penală și va extinde intervenția psihosocială și asupra altor etape decât etapa audierilor legale și în special pregătirea copilului pentru participare la procedurile legale, asistența psihologică de urgență, consilierea copilului după finalizarea participării în cadrul procedurilor legale.

Accesul la asistență juridică de calitate

Asigurarea reprezentării și asistenței juridice gratuite copiilor aflați în conflict cu legea este o obligație a statelor în baza legislației internaționale în domeniul drepturilor omului. Articolul 37 al Convenției ONU privind drepturile copilului prevede că copiii trebuie să fie asigurați cu acces prompt la asistență juridică și alte tipuri de asistență după reținere, iar articolul 40(2) stipulează că statele au obligația de a asigura accesul fiecărui copil la asistență juridică sau alt tip relevant de asistență în timpul pregătirii și prezentării apărării. Prevederi similare se conțin în Convenția Europeană a Drepturilor Omului (CEDO) în partea ce ține de exercitarea drepturilor copiilor (articolul 14). Deși Convenția nu abordează problema asistenței juridice „gratuite”, asemenea prevederi sunt inserate în Recomandarea (2006)2 privind regulile penitenciare europene (punctul 98), Comentariul general nr.10 al Comitetului ONU pentru Drepturile Copilului (punctul 49), potrivit căruia, indiferent de forma asistenței oferite copilului de către stat, aceasta trebuie să fie gratuită. Cu titlu mai general, dar nu mai puțin important, atât CEDO (articolul 6), cât și Pactul internațional privind drepturile civile și politice (articolul 14) stipulează dreptul la asistență juridică gratuită pentru orice persoană care nu poate achita serviciile unui avocat.

Pe plan național, asistența juridică pentru copiii aflați în conflict cu legea este reglementată în Constituția Republicii Moldova, Codul de procedură penală, Codul de procedură civilă și Legea cu privire la asistența juridică garantată de stat. Articolul 69(1) al Codului de procedură penală prevede că participarea apărătorului la procesul penal este obligatorie în cazul în care bănuțitul, învinuțitul, inculpatul este minor. La aceste prevederi face referință și articolul 19(1) al Legii cu privire la asistența juridică garantată de stat, care garantează asistența juridică calificată mai multor categorii de beneficiari, indiferent de nivelul veniturilor. Organul de urmărire penală în timp de o oră după reținerea persoanei trebuie să solicite oficiului teritorial al Consiliului Național pentru Asistența Juridică Ga-

rantată de Stat (CNAJGS) sau unor alte persoane împuternicite de acesta, desemnarea unui avocat de serviciu pentru acordarea asistenței juridice de urgență. Solicitarea de a desemna un avocat de serviciu trebuie să fie prezentată în scris, inclusiv prin fax, sau la telefon (articolul 167 CPP). Cu toate că legiuitorul a creat condițiile necesare pentru a nu admite încălcarea drepturilor copiilor în conflict cu legea, subiectul trebuie analizat atât prin prisma respectării normei materiale, cât și prin prisma calității serviciilor de asistență juridică prestate de avocați. Or, aceste două elemente sunt esențiale în asigurarea accesului la justiție pentru copiii care vin în contact cu sistemul justiției penale în calitate de bănuți sau învinuți.

Datele statistice oficiale indică o creștere a numărului copiilor bănuți care au beneficiat de asistență juridică garantată de stat în ultimii ani, după cum urmează: în anul 2011, Oficiile Teritoriale ale CNAJGS au acordat asistență juridică de urgență și calificată pentru 1,344 copii⁴⁰, în anul 2012 – pentru 2,021 copii⁴¹, iar în 2013 – pentru 1,949 copii⁴², având o rată de 100% a solicitărilor satisfăcute. Deși nu se dețin date cantitative privind procentajul copiilor în detenție care au beneficiat de apărător, din interviurile efectuate cu profesioniștii în domeniul justiției rezultă că, în realitate, toți copiii deținuți beneficiază de un apărător desemnat. Dacă nu-și pot permite un avocat, acesta le va fi asigurat de CNAJGS, practică care corespunde recomandării adresate Guvernului de Comitetul ONU pentru Drepturile Copilului referitor la necesitatea asigurării pentru toți copiii a asistenței juridice și de altă natură la toate etapele procesului penal⁴³.

Potrivit informațiilor oferite de CNAJGS, cazurile copiilor sunt preluate de avocații înscrși pe listele Oficiilor Teritoriale ale CNAJGS. Lista include atât avocați la cerere, cât și avocați privați remunerați pentru asistență juridică garantată de stat. Unii avocați sunt specializați pe cauzele cu implicarea copiilor, iar alții – nu. Aceste cauze pot

fi alocate ambelor categorii de avocați, dar se pare că există o diferență în ceea ce privește calitatea asistenței juridice oferite de aceste două categorii. În ceea ce privește avocații nespecializați, unii experți intervievați sunt rezervați în privința calității asistenței juridice pe cauzele copiilor în conflict cu legea. Prestația acestor avocați variază de la „bună” la „foarte proastă”. Constatări similare se conțin într-un raport realizat în 2012 de către Institutul de Reforme Penale, în rezultatul monitorizării pe parcursul unui an a 59 cauze penale cu implicarea a 83 de copii în cinci instanțe de judecată din raioanele Republicii Moldova. Autorii raportului constată că în jumătate din cauzele monitorizate, avocații prestau servicii de calitate joasă. În unele cazuri s-a raportat că avocații nici nu discutau chestiunile cu părțile interesate înainte de ședință, iar copiii uneori nici nu știau cine este avocatul lor.”⁴⁴ De exemplu, au fost raportate cazuri în care încheierea judecătorescilor de instrucție privind aplicarea arestului preventiv nu era atacată de apărătorul bănuțului/învinutului copil, iar acesta din urmă sau reprezentantul său legal, nu cunoștea despre existența acestei posibilități. De asemenea, monitorii au raportat cazuri de participare formală a avocatului sau copilul nu a beneficiat deloc de asistență juridică la anumite etape procesuale, cum ar fi de exemplu audierea copilului sau prezentarea spre recunoaștere.⁴⁵ Un raport mai recent cu participarea acelorași monitori constată o îmbunătățire ușoară a calității asistenței juridice în anul 2013⁴⁶. Poate fi rezultatul instruirilor organizate de CNAJGS în anul 2013 pentru avocații specializați.

Per a contrario, experții intervievați consideră că avocații specializați pe cauze cu implicarea copiilor sunt buni specialiști și un exemplu de bună practică. Potrivit datelor publicate pe pagina-web a CNAJGS⁴⁷, la moment activează 22 de avocați specializați în cauzele cu implicarea copiilor, la care se mai adaugă 8 avocați publici din cadrul BAA „Avocații Publici”, care deservește doar sectoarele Ciocana și Rîșcani din Chișinău. Este un număr mult prea mic în raport cu cauzele care ajung în procedura lor. Mai mult, remunerația joasă pen-

⁴⁰ CNAJGS, *Raport de activitate în sistemul de acordare a asistenței juridice garantate de stat pentru anul 2011*, p.8. http://cnaigs.md/fileadmin/fisiere/documente/Informatie_utilita/Rapoarte_CNAJGS/Raportul_de_activitate_al_CNAJ_2011.doc.

⁴¹ CNAJGS, *Raport de activitate în sistemul de acordare a asistenței juridice garantate de stat pe anul 2012*, p.10. http://cnaigs.md/fileadmin/fisiere/documente/Informatie_utilita/Rapoarte_CNAJGS/Raportul_de_activitate_al_CNAJGS_2012.pdf

⁴² Informația statistică disponibilă la adresa <http://cnaigs.md/ro/informatie-utilita.html>.

⁴³ Comitetul ONU pentru Drepturile Copilului, *Examinarea rapoartelor prezentate de Statele Părți în conformitate cu articolul 44 din Convenție: Observații finale - Republica Moldova*, CDC/C/MDA/CO/3, 20 februarie 2009, pct.73(f), disponibil în limba engleză la adresa <http://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/docs/co/CRC-C-MDA-CO3.pdf>.

⁴⁴ Dolea I., Zaharia V., Rotaru V., *Raport de monitorizare: Respectarea drepturilor copiilor implicați în procesul de judecare a cauzelor penale în mun. Bălți*” Chișinău, 2012, pag 31-32. Disponibil la http://irp.md/uploads/files/2014-03/1394404674_raport-balti-2012.pdf

⁴⁵ *Ibidem*, pag. 31.

⁴⁶ Dolea I., Zaharia V., Rotaru V., *Raport de monitorizare: Respectarea drepturilor copiilor implicați în procesul de judecare a cauzelor penale (Bălți, Ungheni, Orhei, Căușeni, Leova)*. Chișinău, 2013, pag.23. Disponibil la <http://www.monitor.md/attachments/article/146/Raport%20de%20Monitorizarea%202013.PDF>.

⁴⁷ <http://cnaigs.md/ro/prestatorii-de-servicii.html>

tru asistența juridică garantată de stat determină avocații specializați să preia și cazuri private pe lângă cele cu implicarea copiilor, pentru a câștiga mai mult. Aceasta duce la diminuarea atenției pentru calitatea asistenței juridice pe fiecare caz, care, la rândul său, afectează semnificativ calitatea asistenței juridice acordate copiilor în conflict cu legea.

Mai mult, dacă avocații specializați nu sunt disponibili să preia un dosar cu implicarea copilului bănuțit, CNAJGS îl va direcționa către alți avocați la cerere care nu au beneficiat de instruire specializată. În asemenea cazuri, CNAJGS va lua în considerație experiența avocatului la cerere în lucrul cu copiii și prestația anterioară. Cu toate acestea, avocații din afara sistemului s-ar putea să nu aibă abilitățile necesare pentru acordarea asistenței juridice calitative copiilor cu statut de bănuțit.

Cu referință la asistența juridică privată, avocații intervievați au menționat că poate fi vorba de lipsa continuității de reprezentare a copiilor în anumite cazuri, ceea ce este important dacă copilul trebuie să dezvolte o relație de încredere cu avocatul său și pentru ca avocatul să înțeleagă bine complexitatea cazului și să dețină cunoștințe bune despre personalitatea și istoria copilului. Se întâmplă însă că unii avocați privați care oferă asistență juridică nu continuă procedura inițiată din cauza lipsei resurselor financiare a familiei copiilor. O altă cauză semnificativă care duce la scăderea calității sau încetarea asistenței juridice poate fi remunerația foarte joasă a avocaților din sistemul asistenței juridice garantate de stat. În actualul sistem avocații sunt plătiți pentru fiecare acțiune procesuală întocmită sau la care participă, dar nu în baza orelor alocate pentru soluționarea cauzei.

Pregătirea și instruirea profesională insuficiente (formarea inițială și continuă) și lipsa standardelor de calitate sunt și ele impedimente de loc neglijabile în asigurarea unui remediu efectiv din partea justiției pentru copiii care au nevoie de asistență juridică. Cursurile specializate organizate de CNAJGS și Institutul Național al Justiției sunt insuficiente și neregulate și abordează doar problema copiilor în conflict cu legea. De cealaltă parte, avocatura în Republica Moldova nu dispune de suficiente instrumente și mecanisme de evaluare a calității serviciilor prestate de avocați, care ar viza modul de ținere a dosarelor avocatului, conținutul minim obligatoriu al dosarului în apărare dezagregat pe criteriul de vârstă (copil /adult), standarde

minime de calitate, evaluarea satisfacției clientului față de asistența oferită, etc. Avocații din sistemul de asistență juridică garantată de stat sunt monitorizați de Oficiile Teritoriale ale CNAJGS în baza rapoartelor și a registrelor, precum și în baza mecanismului de depunere a plângerilor din cadrul Uniunii Avocaților, care poate decide în privința aplicării sancțiunilor disciplinare pentru prestația ilegală sau lipsită de etică a avocaților. Cu regret, avocații privați nu pot fi supuși monitorizării și evaluării de către CNAJGS.

În concluzie, insuficiența avocaților specializați pe cauzele cu implicarea copiilor, coroborată cu incapacitatea sistemului de asistență juridică de a asigura asistență specializată calitativă tuturor copiilor care o necesită, poate avea repercusiuni asupra asigurării dreptului copilului la asistență juridică. De asemenea, lipsa unui mecanism care să asigure continuitatea acordării asistenței juridice pentru copii, precum și a monitorizării calității asistenței juridice sunt niște probleme ce ar trebui revizuite de CNAJGS și de Uniunea Avocaților. Majoritatea specialiștilor sunt de părerea că este necesară elaborarea unor standarde de calitate care să fie aplicabile cel puțin în sistemul de asistență juridică garantată de stat, mai ales că asemenea standarde au fost deja elaborate sub forma Ghidurilor specializate (de ex. Ghidul avocatului în apărare⁴⁸, Ghidul avocatului care acordă asistență juridică garantată de stat copiilor aflați în conflict cu legea⁴⁹). Doar o monitorizare strictă și imparțială a serviciilor oferite de avocații la cerere va putea asigura pentru viitor un salt în calitatea asistenței juridice.

2.2 Dejudiciarizarea și alternativele la detenție pentru copii

În Observațiile finale din 2009, Comitetul ONU pentru Drepturile Copilului a salutat câteva realizări înregistrate de Republica Moldova, dar și-a exprimat îngrijorarea că procedurile alternative privării de libertate sunt rar utilizate, că copiii suspecțai de comiterea unor infracțiuni nu sunt separați de adulți în centrele de detenție preventivă, că sancțiunile pentru infracțiuni grave sunt

⁴⁸ Ghidul avocatului în apărare, aprobat prin Decizia Consiliului Uniunii Avocaților nr. 2 din 30.03.2012.

⁴⁹ Ghidul avocatului care acordă asistență juridică garantată de stat copiilor aflați în conflict cu legea, Chișinău, 2013. Disponibil la adresa http://cnaigs.md/fileadmin/fisiere/documente/Informatie_utilita/Studii_Rapoarte_Cercetari/Ghidul_avocatului_copii_in_conflict_cu_legea.pdf.

încă foarte severe⁵⁰. Regulile de la Beijing (punctul 13), Rezoluția Comitetului de Miniștri ai Consiliului Europei pentru justiția prietenoasă copiilor, Recomandarea (2003)20 cu privire la noile modalități de tratare a delincvenței juvenile și rolul justiției juvenile (punctul 17), precum și alte documente internaționale privind drepturile omului, stabilesc că, ori de câte ori este posibil, detenția preventivă va fi înlocuită cu măsuri alternative, cum ar fi cauțiunea, supravegherea strictă, terapia intensivă sau plasarea într-o familie sau într-un cadru de învățământ sau casnic. Rapoartele de anchetă socială (rapoarte sociale sau rapoarte presentințiale) constituie un ajutor indispensabil în cea mai mare parte din cazurile de urmărire judiciară cu implicarea copiilor. Autoritatea competentă trebuie să fie informată asupra elementelor importante ce-l privesc pe copil, așa cum ar fi situația sa socială și familială, situația școlară, experiențele sale în materie de educație, etc. (punctul 16).

Dejudiciarizarea

Legislația penală și procesual-penală a Republicii Moldova atribuie în competența procurorului și a judecătorului de instrucție aplicarea **măsurilor alternative** de ispășire a pedepsei în privința copiilor. Astfel, procurorul poate dispune încetarea procesului penal dacă copilul a comis o infracțiune ușoară sau mai puțin gravă și când aceasta este prima sa infracțiune (articolul 483(1) CPP). În asemenea cazuri copilul poate să fie supus măsurilor de constrângere cu caracter educativ, care pot include: 1) avertismentul; 2) încredințarea pentru supraveghere părinților, persoanelor care îi înlocuiesc sau organelor specializate de stat; 3) obligarea copilului să repare daunele cauzate; 4) obligarea copilului de a urma un curs de tratament medical de reabilitare psihologică; și/sau 5) internarea copilului într-o instituție specială de învățământ și de reeducare sau într-o instituție curativă și de reeducare (articolul 104 Cod penal). O altă măsură de dejudiciarizare prevăzută de legislația penală națională este împăcarea (articolul 109 Cod penal). Împăcarea înlătură răspunderea penală a copilului și poate fi aplicată atât la etapa urmăririi penale, cât și în procesul de judecată. Articolul 276(7) CPP prevede posibilitatea împăcării părților într-un proces penal prin aplicarea medierii, în condițiile stabilite de arti-

colul 344¹ CPP. Acest articol prevede posibilitatea efectuării medierii în cazul săvârșirii unei infracțiuni ușoare, mai puțin grave sau grave comise de un copil (adulții sunt eligibili pentru mediere doar în cazul săvârșirii infracțiunilor ușoare și mai puțin grave).

Reprezentanții Procuraturii Generale au declarat că măsurile alternative de ispășire a pedepsei se aplică în peste 50% de cazuri care implică copii în conflict cu legea. Cel mai frecvent se aplică împăcarea, liberarea de răspundere penală și aplicarea măsurilor de constrângere cu caracter educativ. Declarațiile sunt confirmate prin cifre: din 1,776 de cauze penale în privința copiilor în anul 2013, urmărirea penală a fost încetată pe 984 cauze (55%). Marea majoritate a cauzelor a fost încetată urmare a împăcării părților sau cu aplicarea măsurilor de constrângere cu caracter educativ, iar 5% (96 de cauze) au fost încetate din alte motive care nu pot fi calificate drept măsuri de dejudiciarizare (lipsa elementelor infracțiunii, copilul nu avea atinsă vârsta răspunderii penale, etc.). Această tendință s-a menținut relativ stabil pe parcursul ultimilor cinci ani. Incidența înaltă a măsurilor alternative de ispășire a pedepsei este confirmată și de avocații intervievați. Totuși, au fost raportate cazuri când procurorii evită să libereze copilul de răspundere penală, preferând să expedieze dosarele în instanța de judecată lăsând la discreția judecătorului aplicarea împăcării.

Cu regret, aplicarea împăcării nu este foarte eficientă în Moldova. Unul din motive constă în posibilitatea aplicării nelimitate a împăcării în cazul aceluiași învinuit, fără vreo limitare sau condiții de care acesta să țină cont. Articolul 109 al Codului penal oferă posibilitatea aplicării nelimitate a împăcării fără a obliga procurorul să o înlocuiască cu altă măsură alternativă în cazul în care copilul recidivează. Mai mult, lipsa serviciilor de reeducare a copiilor care comit delikte duce și mai mult la ineficiența împăcării. În consecință, copiii care s-au împăcat cu victimele tind să comită repetat fapte prejudiciabile, uneori chiar până la finalizarea urmăririi penale.

Specialiștii intervievați sunt de părerea că astfel de cauze ar trebui direcționate mai degrabă mediatorului în condițiile articolului 276(7) al Codului de procedură penală. În opinia lor, medierea va ajuta copilul să conștientizeze acțiunile sale, să redreseze încălcarea și să se reintegreze cu succes în comunitate. Deși medierea este o posibilitate prevăzută de legea penală (articolul 344¹ CPP), aceas-

⁵⁰ Comitetul ONU pentru Drepturile Copilului, *Examinarea rapoartelor prezentate de Statele Părți în conformitate cu articolul 44 din Convenție: Observații finale - Republica Moldova*, CDC/C/MDA/CO/3, 20 februarie 2009, pct.72

ta nu este obligatorie și adesea este considerată nepopulară din cauza încărcăturii adiționale pentru specialiștii din domeniul justiției. În asemenea condiții, sunt foarte importante investițiile continue în serviciile de mediere (promovare, instruire).

Neconcordanțe există și în privința aplicării măsurilor de constrângere cu caracter educativ prevăzute de articolul 104(1), lit.(e) din Codul penal. În contextul politicii de dezinstituționalizare promovate de Guvern, se pare că judecătorii nu mai aplică această prevedere. O altă cauză care împiedică aplicarea acestei prevederi este lipsa instituțiilor sau a programelor nerezidențiale orientate spre reeducarea și reintegrarea copiilor cu probleme de comportament. Cât privește suspendarea condiționată a urmăririi penale, cadrul normativ în vigoare nu reglementează procedura de direcționare a copilului la un program special de tratament sau de consiliere în vederea reducerii comportamentului violent (articolul 511(1) CPP), și nici organul abilitat să monitorizeze aplicarea acestei măsuri. Din cauza lipsei programelor nerezidențiale de reeducare și reintegrare, dar și a susținerii din partea comunității pentru copiii în conflict cu legea și familiile lor, este practic imposibilă dejudiciarizarea copiilor de la sistemul formal al justiției penale fără riscul recidivării lor sau a revictimizării. Actualmente, ONG-uri precum Institutul de Reforme Penale lucrează intens cu psihologii din cadrul Serviciilor de asistență psihopedagogică (SAP) din câteva comunități în cadrul unui proiect-pilot orientat spre dezvoltarea programelor destinate copiilor în conflict cu legea și părinților lor. Totuși, astfel de programe necesită o reglementare și o susținere financiară la nivel central sau local. De asemenea, trebuie reglementate competențele structurilor capabile să implementeze astfel de programe.

Alternativele la detenție

Dacă procurorul decide în favoarea neaplicării măsurilor de dejudiciarizare, dosarul și rechizitoriul va fi remis în instanța de judecată în ordine generală. La judecarea cauzei penale în fond, instanța este în drept să înceteze procesul penal în temeiurile prevăzute de articolul 483(1) CPP cu privire la liberarea copilului de răspundere penală. În caz contrar, instanța poate aplica măsuri alternative detenției în privința copiilor delincvenți. Astfel, potrivit articolului 93 al Codului penal, minorii condamnați pentru săvârșirea unei infracțiuni ușoare, mai puțin grave sau grave pot fi eliberați de pedeapsă de către instanța de judecată dacă se va

constata că scopurile pedepsei pot fi atinse prin internarea lor într-o instituție specială de învățământ și de reeducare sau într-o instituție curativă și de reeducare, precum și prin aplicarea altor măsuri de constrângere cu caracter educativ, prevăzute la articolul 104 al Codului penal. De asemenea, articolul 67 al Codului penal prevede posibilitatea înlocuirii măsurilor privative de libertate cu aplicarea muncii în folosul comunității. Cu toate acestea, munca în folosul comunității nu poate fi aplicată copiilor sub vârsta de 16 ani.

Datele statistice demonstrează că marea majoritate a cazurilor cu implicarea copiilor nu mai trec prin sistemul formal al justiției penale, fapt care a redus numărul sentințelor privative de libertate. Din totalul copiilor bănuți de comiterea unei infracțiuni, numărul copiilor condamnați a scăzut de la 1,888 în anul 2005 (56%), la 344 în anul 2012 (17%) și la 304 în anul 2013, fapt care indică asupra practicii crescânde de evitare a aplicării procedurii judiciare în cazul copiilor. În același timp, datele oferite de Inspectoratul General al Poliției indică un număr de 588 copii condamnați în 2012 și 529 copii condamnați în 2013. Există probabilitatea că măsurile alternative de ispășire a pedepsei au fost aplicate într-un număr și mai mare de cazuri care implică copii delincvenți. Totuși, este dificil de a determina întinderea aplicării acestor măsuri.

Din moment ce detenția trebuie să constituie o măsură de ultim remediu, este recomandată aplicarea **alternativelor pentru arestul preventiv** și în timpul judecării cauzei, acolo unde dejudiciarizarea nu este posibilă, care vor include eliberarea copilului sub supravegherea părintelui sau a tutorelui, liberarea pe cauțiune și arestarea la domiciliu⁵¹. Articolul 477 CPP prevede că „la soluționarea chestiunii privind aplicarea măsurii preventive în privința minorului, în fiecare caz se discută, în mod obligatoriu, posibilitatea transmiterii lui sub supraveghere”.

Spre regret, constatările Evaluării reformei sistemului de justiție juvenilă din Moldova, realizată de UNICEF în anul 2012, denotă că detenția preventivă se utilizează până în prezent nu doar în calitate de ultim remediu. În lipsa serviciilor sociale comunitare care ar putea reacționa prompt la situația copiilor cu cele mai mari nevoi (copii abuzați de părinți) și deoarece există riscul ca acești copii să locuiască în continuare cu părinții lor, judecătorii

⁵¹ Articolele 175, 184 și 188 din Codul de procedură penală.

preferă să-i țină în detenție în așteptarea examinării cauzei⁵². Un alt studiu constată că organele de drept naționale aplică și până în prezent arestul preventiv asupra copiilor în mult mai multe cazuri decât ar fi strict necesar conform cerințelor legii. Instanțele de judecată, în persoana judecătorilor de instrucție, nu argumentează suficient necesitatea aplicării arestului preventiv în privința copiilor delincvenți⁵³. Potrivit datelor Procuraturii Generale, pe parcursul anului 2013 au fost reținuți 35 de copii, iar arestul preventiv a fost aplicat în privința a 24 de copii⁵⁴.

Datele Oficiului Central de Probațiune solicitate pentru acest studiu arată că, la finele anului 2013, la evidența birourilor de probațiune se aflau 148 de copii, dintre care 127 condamnați cu suspendarea executării pedepsei penale, 9 copii liberați de răspundere penală cu aplicarea măsurilor cu caracter educativ, 7 copii condamnați la muncă neremunerată în folosul comunității, iar asupra altor 5 au fost aplicate alte măsuri non-privative de libertate⁵⁵. Un rol important în procesul de dejudiciarizare aparține serviciului de probațiune, care are prerogativa de a întocmi referatele de evaluare a copiilor pentru organele judiciare cu scopul estimării riscului pentru siguranța publică cu relevanță în luarea măsurilor preventive și a individualizării pedepsei. Datele statistice ale Oficiului Central de Probațiune indică o rată crescândă a numărului de rapoarte prezentințiale întocmite în privința adulților și a copiilor în ultimii trei ani.

	2011	2012	2013
Poliția	211	240	203
Procuratura	443	539	493
Instanța	10	9	2
TOTAL	664	788	698

Cifrele arată că marea majoritate a referatelor prezentințiale sunt solicitate de organele procuraturii, ceea ce sugerează că rapoartele pot fi utilizate pentru luarea deciziei de aplicare a măsurilor de dejudiciarizare, în locul aplicării pedepsei penale

de către instanțe. Totuși, potrivit statisticii, numărul referatelor întocmite este mai mic decât numărul solicitărilor parvenite: în 2012 au fost întocmite 589 de referate din 673 de solicitări în privința copiilor, iar în 2013 au fost satisfăcute doar 526 din 652 de solicitări în privința copiilor. Cauzele pot fi supraîncărcarea oficiilor de probațiune cu solicitări, precum și capacitatea redusă de a le satisface pe toate⁵⁶, ceea ce poate afecta calitatea referatelor prezentințiale. Acest lucru poate determina profesioniștii din domeniul justiției să fie rezervați în privința eficienței referatelor.

Datele de referință ale Inspectoratului General al Poliției privind numărul cauzelor penale finalizate în 2013 și numărul de rapoarte prezentințiale elaborate în această perioadă arată că referatele nu sunt elaborate pentru fiecare caz: 526 de referate întocmite vs. 1,094 cauze în care urmărirea penală a fost finalizată. Conform constatărilor studiului realizat în 2011, marea majoritate a judecătorilor și procurorilor consideră că aceste referate sunt utile și trebuie întocmite în toate cazurile în privința copiilor⁵⁷.

O altă problemă se referă la modalitatea de utilizare a referatelor prezentințiale în procesul penal. Astfel, chiar dacă în cadrul urmăririi penale și a judecării cauzei organul de urmărire penală dispune întocmirea referatului prezentințial (articolul 475 CPP), Codul de procedură penală nu reglementează conținutul și modul de utilizare a referatului prezentințial în procesul penal. Referindu-se la dejudiciarizare, procurorii intervievați recunosc că ar aplica mai frecvent măsurile alternative de ispășire a pedepsei în privința copiilor dacă ar exista mai multe servicii comunitare eficiente pentru copii.

Analiza cadrului normativ și a practicilor în domeniul dejudiciarizării denotă o insuficiență a măsurilor non-privative de libertate, dar și o eficiență redusă a celor existente. Lipsa mecanismului de asigurare a executării măsurilor educative reduce posibilitatea procurorilor și a judecătorilor de a stabili o formă eficientă de (re)educare a copiilor, mai ales în condițiile insuficienței acute a serviciilor comunitare și a programelor de suport nerezidențial pentru copiii în conflict cu legea și familiile lor. De asemenea, carențele în procedura de direcționare

⁵² Kirsten Anderson, Centrul de Resurse Juridice din Moldova, *Evaluarea finală a proiectului „Reforma sistemului de justiție juvenilă din Moldova”*, Chișinău, 2012, pag. 47.

⁵³ Botezatu R., Cojocaru O. et al., *Studiu privind durata aflării copiilor în arest preventiv și instituirea unui mecanism de monitorizare a duratei detenției preventive*, Chișinău, 2011, pag. 25.

⁵⁴ Comunicat de presă al Procuraturii Generale, *Copii: infractori și victime ale infracțiunilor în anul 2013* Informație disponibilă la adresa <http://www.procuratura.md/md/com/1211/1/5639/>.

⁵⁵ Dolea I., Zaharia V., Rotaru V., *Raport de monitorizare: Respectarea drepturilor copiilor implicați în procesul de judecare a cauzelor penale (Bălți, Ungheni, Orhei, Căușeni, Leova)*, Chișinău, 2013, pag.23. Disponibil la <http://www.monitor.md/attachments/article/146/Raport%20de%20Monitorizarea%202013.PDF>.

⁵⁶ Există câte un oficiu de probațiune în fiecare raion cu doar unul (sau uneori doi) consilieri de probațiune care acoperă întreg raionul. Conform procedurii, referatul prezentințial va fi transmis autorității solicitante în decurs de 14 zile din momentul solicitării.

⁵⁷ Dolea I., Zaharia V., *Studiu de fezabilitate privind instanțele specializate în cauzele cu implicarea copiilor în Republica Moldova*, Chișinău, 2011, pag. 64.

și monitorizare/ supraveghere a executării măsurilor impuse creează confuzii și facilitează comiterea repetată a faptelor prejudiciabile de către copii.

2.3 Detenția

Privarea de libertate a copiilor este reglementată de câteva acte internaționale. Convenția Europeană a Drepturilor Omului (CEDO) stipulează în articolul 5(1) că nimeni nu poate fi lipsit de libertatea sa, cu excepția cazurilor expres prevăzute de normele legale și în conformitate cu căile legale, și că orice persoană arestată sau reținută trebuie adusă de îndată înaintea unui judecător sau a altui magistrat împuternicit prin lege, și are dreptul de a fi judecată într-un termen rezonabil sau eliberată în cursul procedurii. De asemenea, potrivit articolului 37(b) al Convenției ONU privind drepturile copilului, „nici un copil nu va fi privat de libertate în mod ilegal sau arbitrar. Arestarea, deținerea sau întemnițarea unui copil trebuie să fie conformă cu legea și nu va fi decât o măsură extremă și cât mai scurtă posibil”. Aceleași prevederi sunt consacrate în punctul 6.1 al Regulilor minime ale Națiunilor Unite pentru elaborarea unor măsuri neprivative de libertate (Regulile de la Tokyo)⁵⁸.

Mai mult, în Comentariul general nr. 10 (2007), Comitetul ONU pentru Drepturile Copilului recomandă ca perioada arestului preventiv să nu depășească 30 de zile, iar termenul total de detenție să nu depășească șase luni⁵⁹. Documentele Națiunilor Unite recomandă excluderea recurgerii la detenție preventivă pentru copii, cu excepția cazurilor de infracțiuni deosebit de grave comise de copii cu vârste mai mari, iar în acest caz, durata detenției preventive va fi limitată.

Durata detenției în procesul penal

În pofida reglementărilor detaliate, nici un document internațional nu se referă în mod expres la condițiile aplicării arestului preventiv, exceptând jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului (CtEDO) care a dezvoltat condițiile care justifică luarea măsurii privative de libertate în raport cu exigențele Convenției. Este evident că durata arestării unui copil trebuie să fie mai scurtă decât cea a unui adult deoarece trebuie analizată în funcție de vârsta și de personalitatea persoanei arestate. În

acest sens, CtEDO a pronunțat o hotărâre de violare a articolului 5(3) pe motivul că autoritățile nu au ținut cont de vârsta copilului în momentul în care au decis să prelungească măsura arestării (care dura deja de 4 luni). Sunt de menționat în acest sens cauzele *Selcuk* (din 10 ianuarie 2006) și *Nart* (6 mai 2008) *c. Turciei*.

Pe plan național, aplicarea măsurilor preventive este reglementată de Codul penal, Codul de procedură penală, Codul de executare, Legea cu privire la sistemul penitenciar, precum și câteva hotărâri ale Plenului Curții Supreme de Justiție⁶⁰. Articolul 186 CPP prevede că minorii pot fi arestați în timpul desfășurării urmăririi penale înainte de expedierea cauzei în instanță, pentru un termen nu mai mare de 30 de zile, cu excepția cazurilor excepționale în care perioada de arest preventiv poate fi prelungită până la patru luni. Deși este un termen considerabil mai mic decât cel aplicat adulților (până la 12 luni), acesta întrece cu mult termenul maxim de detenție recomandat de instituțiile internaționale. Chiar dacă este aplicabilă în cazuri excepționale, prevederea prezintă riscul ca detenția pentru o perioadă mai îndelungată să devină o normalitate pentru copiii în conflict cu legea.

Termenul maxim al arestului preventiv (4 luni) nu se aplică detenției pe durata examinării cauzei și apelului sau recursului în instanță. Nu există nici o prevedere separată pentru copiii din detenție pe durata procesului de judecată și a examinării apelului sau a recursului, unica limită fiind ca termenul să fie „rezonabil”, similar pentru adulți (articolul 20 CPP). Această prevedere este foarte vagă și lasă mult spațiu pentru discreția judecătorească, ceea ce duce la perioade îndelungate de detenție a copiilor în timpul examinării cauzei și apelului sau recursului, precum și neconcordanțe și discriminare în practică.

Cu titlu de comparație, în **România** durata maximă a arestării preventive a copilului inculpat în cursul urmăririi penale nu poate depăși un termen rezonabil și nu poate fi mai mare de 90 de zile, iar durata maximă a arestării preventive a copilului inculpat în cursul judecării în primă instanță și în apel nu poate depăși un termen rezonabil și nu poate fi mai mare de 9 luni și respectiv 18 luni, în dependență de gravitatea infracțiunii. În **Germania** limita maximă pe care o poate atinge măsura are-

⁵⁸ Regulile minime ONU privind măsurile neprivative de libertate (Regulile de la Tokyo), A/RES/45/110, 14 decembrie 1990

⁵⁹ Comitetul ONU pentru Drepturile Copilului, *Comentariul general nr. 10: Drepturile copiilor în justiția juvenilă*, CRC/C/GC/10, 25 aprilie 2007, pct. 83.

⁶⁰ Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova “Cu privire la practica judiciară în cauzele penale privind minorii”, nr.39 din 22 noiembrie 2004, pct.5. În *Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii*, 2005, nr.7, p.6;

tării atât în cursul urmăririi penale, cât și a judecării cauzei este de 6 luni. Ea poate fi depășită doar printr-o decizie a Tribunalului Superior Regional, în cazuri expres prevăzute de lege.

Practica Republicii Moldova demonstrează că, în aproximativ 85% a cauzelor, sentințele sunt contestate în Curtea Supremă de Justiție/ Curtea de Apel care, deseori, dispun reexaminarea cauzei de prima instanță. Acest „ciclu” se poate repeta de trei sau patru ori. Pe motiv că judecătorul primei instanțe nu poate examina aceeași cauză, au loc amânări. În timp ce copiii sunt în așteptarea examinării apelului și trec prin acest proces, ei continuă să fie deținuți în izolatoarele de detenție preventivă⁶¹. Cu regret, datele despre termenul mediu de detenție a copiilor aflați în arest preventiv și în cadrul examinării cauzei sau exercitării căilor de atac nu sunt publicate. Potrivit constatărilor unui studiu realizat în 2011, duratele de deținere a copiilor în arest preventiv variază de la câteva zile, până la peste 600 de zile, iar mai mult de jumătate dintre copiii aflați în detenție petrec durate de peste 200 de zile în detenție preventivă. Duratele cele mai lungi de aplicare a acestei măsuri se întâlnesc la faza de judecată⁶². Au fost documentate cazuri când copiii erau deținuți de aproximativ un an în izolatorul de urmărire penală a Penitenciarului nr. 13 din Chișinău⁶³. Unul dintre avocații intervievați a relatat că are în procedură cazul unui copil care s-a aflat în detenție preventivă pe parcursul ultimelor șapte luni ale anului 2013, după care dosarul a fost transmis în instanța de judecată. În martie 2014, judecătorul a prelungit termenul de arest cu încă 90 de zile. Colaboratorii instituțiilor de detenție preventivă sunt de părerea că durata obișnuită de detenție a copiilor constituie de la patru luni până la un an⁶⁴. Potrivit datelor Departamentului Instituțiilor Penitenciare, atât în 2012, cât și în 2013, durata medie de aflare a copiilor în detenție preventivă a constituit 7 luni de zile.

Detenția excesivă în instituțiile subordonate Ministerului Afacerilor Interne (MAI) la fel este o

problemă. Conform articolului 175 al Codului de executare, executarea arestului preventiv se asigură de către izolatoarele de urmărire penală ale Departamentului Instituțiilor Penitenciare al Ministerului Justiției. Contrar acestei prevederi, s-a stabilit că aproximativ 53% dintre copii au fost reținuți și s-au deținut mai mult de 24 de ore⁶⁵ în instituțiile de detenție subordonate MAI⁶⁶. De asemenea, este răspândită practica reținerii și ținerii copilului bănuț în inspectoratul de poliție până la 6 ore, fără a explica motivele reținerii, fără a fi întreprinse careva măsuri procesuale și fără vreo posibilitate pentru acesta de a părăsi incinta inspectoratului.

Pe lângă practicile menționate, contrar standardelor internaționale⁶⁷, copiii în arest preventiv sunt deținuți în aripi separate ale instituțiilor de detenție pentru adulți, fapt care poate avea repercusiuni grave asupra dezvoltării copilului. Practicile au fost confirmate de colaboratorii penitenciarelor pentru copii în timpul vizitei recente a echipei UNICEF în vederea familiarizării cu condițiile de detenție a copiilor în penitenciarul pentru copii. Conform explicațiilor colaboratorilor penitenciarului, copiii ajung „traumatizați” din detenția preventivă, acolo unde, chiar dacă sunt deținuți în celule separate, interacționează cu adulții în timpul meselor și altor activități comune. Colaboratorii penitenciarului au mai explicat că acești copii rapid preiau „cultura ierarhică penitenciară” a adulților în timpul detenției preventive împreună cu adulții. Acest model „ierarhic” este apoi transferat în penitenciarul pentru copii.

Așadar, reformele legislative privind detenția preventivă nu și-au demonstrat eficiența în alinierea legislației și a practicii moldovenești la standardele internaționale. Credem că sunt necesare măsuri suplimentare pentru a asigura că termenul total de detenție până la pronunțarea hotărârii să nu depășească șase luni, în conformitate cu opiniile Comitetului ONU pentru Drepturile Copilului. Prin urmare, pentru a evita perioadele îndelungate de detenție a copiilor, este oportună reglementarea în legislația procesual-penală a unor termene de judecare a cauzelor penale cu implicarea copiilor în detenție, astfel ca aceștia să fie deținuți o perioadă cât mai scurtă.

⁶¹ Kirsten Anderson, Centrul de Resurse Juridice din Moldova, *Evaluarea finală a proiectului „Reforma sistemului de justiție juvenilă din Moldova”*, Chișinău, 2012, pag. 38-39. Disponibil la adresa http://www.unicef.org/moldova/ro/2012_001_JJ_Evaluation_Report_ROM.pdf

⁶² Botezatu R., Cojocaru O. et al, *Studiu privind durata aflării copiilor în arest preventiv și instituirea unui mecanism de monitorizare a duratei detenției preventive*, Chișinău, 2011, pag. 4, 32.

⁶³ Centrul Memoria, Centrul pentru Drepturile Omului, UNICEF, *Raport de studiu „Tortura și rele tratamente față de copii minori în contextul justiției juvenile: răspândirea, impactul, prevenirea, identificarea cazurilor, oferirea suportului și raportare”*, Chișinău 2012, pag. 55.

⁶⁴ Kirsten Anderson, Centrul de Resurse Juridice din Moldova, *Evaluarea finală a proiectului „Reforma sistemului de justiție juvenilă din Moldova”*, Chișinău, 2012, pag. 38-39.

⁶⁵ Codul de procedură penală stipulează în articolul 166(6) că reținerea minorului nu poate depăși 24 de ore, perioadă în care acesta fie va fi eliberat, fie îi va fi aplicată o măsură preventivă. Posibil arestul preventiv va fi aplicat dacă copilul este bănuț de comiterea unei infracțiuni.

⁶⁶ Botezatu R., Cojocaru O. et al, *Studiu privind durata aflării copiilor în arest preventiv și instituirea unui mecanism de monitorizare a duratei detenției preventive*, Chișinău, 2011, pag. 32.

⁶⁷ Comitetul ONU pentru Drepturile Copilului, *Comentariul general nr. 10: Drepturile copiilor în justiția juvenilă*, CRC/C/GC/10, 25 aprilie 2007, pct. 85.

Protecția împotriva torturii și altor rele tratamente

Evoluția cadrului juridic internațional demonstrează o puternică preocupare a instituțiilor de protecție a drepturilor omului în privința violenței împotriva copiilor privați de libertate. Există câteva documente internaționale care stabilesc o serie de obligații de ordin instituțional, jurisdicțional și de substanță, menite să prevină și să ofere remedii contra torturii și altor forme de rele tratamente: CEDO, Convenția ONU împotriva torturii și altor pedepse ori tratamente cu cruzime, inumane sau degradante, Convenția ONU cu privire la drepturile copilului (articolul 37), Convenția Europeană pentru prevenirea torturii și a pedepselor sau tratamentelor inumane sau degradante. Prevederi specifice se conțin în Liniile directe ale Consiliului Europei privind justiția prietenoasă copilului și în Comentariile generale nr.8 și 13 ale Comitetului ONU pentru Drepturile Copilului, care unanim se referă la obligația Statului-parte de a asigura ca nici un copil să nu fie supus la tortură, la pedepse sau la tratamente crude, inumane sau degradante⁶⁸.

Inserarea principiilor internaționale în legislația și politicile naționale presupune o ajustare continuă a cadrului normativ pe segmentul prevenirii torturii și relexorilor tratamente. Pe lângă prevederile generale care garantează fiecărui om dreptul la integritate fizică/psihică și interzic tortura și alte rele tratamente⁶⁹, dreptul copilului la viață și la integritatea fizică și psihică este garantat prin Legea privind drepturile copilului (articolul 4). Mai mult, odată cu operarea modificărilor recente la Codul penal⁷⁰ a fost introdus un articol nou care definește tortura, tratamentul inuman sau degradant, și incriminează săvârșirea acestora asupra unui minor drept circumstanță agravantă (articolul 166¹, alin.2, 4). Noile reglementări exclud prescripția pentru infracțiunile de tortură, tratament inuman sau degradant (articolul 60(8) Cod penal) și exclud atât posibilitatea aplicării unei pedepse mai blânde decât cea prevăzută de lege (articolul 79(4) Cod penal), cât și suspendarea condiționată a executării pedepsei pentru comiterea actelor de tortură și rele tratamente. Legea privind modul de aplicare a

forței fizice, a mijloacelor speciale și a armelor de foc⁷¹ restricționează aplicarea forței fizice (articolul 6) și interzice aplicarea, cu unele excepții, a mijloacelor speciale și a armelor de foc împotriva copiilor (articolul 8, 12). Atât Legea privind drepturile copilului (articolul 28), cât și Codul de procedură penală (Titlul III) instituie un set de garanții copilului în cazul reținerii și arestării lui.

Existența cadrului normativ racordat la rigorile internaționale încă nu garantează eliminarea fenomenului torturii în practică. Or, nu putem ignora condamnările guvernului la CtEDO, care, din anul 1997 și până acum, a constatat 75 de violări ale articolului 3 din Convenție (copii și adulți), dintre care 8 dosare referitor la interzicerea torturii și 43 dosare privind supunerea la tratament inuman și degradant. Pe plan național, actualitatea problemei este confirmată de statisticile furnizate de Procuratura Generală: din cele 719 sesizări despre tortură și alte rele tratamente formulate în 2013 (cu 251 mai puține decât în 2012), numai 157 au dus la inițierea urmăririi penale. Potrivit aceleiași surse, metodele interzise, inumane, umilitoare și degradante sunt cel mai des aplicate de polițiști în perioada aflării victimelor în inspectoratele de poliție (27%), în instituțiile penitenciare (14%), în sectoarele, posturile de poliție sau alte încăperi de serviciu (9%) și în izolatoarele de detenție provizorie din subordinea MAI (3,6%)⁷². În primele șase luni ale anului 2013, instanțele de fond au pronunțat 9 sentințe în privința a 14 polițiști pentru comiterea actelor de tortură, tratament inuman sau degradant⁷³, față de 13 sentințe în privința a 30 de persoane în anul 2012⁷⁴. În opinia magistraților, numărul mic al dosarelor transmise în instanța de judecată și al sentințelor de condamnare vorbesc despre calitatea joasă a materialelor transmise în instanță de către organul de urmărire penală.

Cazurile specifice în care personalitatea victimei are o însemnătate deosebită sunt cele în care figurează copiii. Aceștia sunt un grup deosebit de

⁶⁸ Comitetul ONU pentru Drepturile Copilului, *Comentariul general nr. 8: Dreptul copilului la protecție împotriva pedepselor corporale și altor pedepse cu cruzime sau degradante*, CRC/C/GC/8*, 2 martie 2007; Comitetul ONU pentru Drepturile Copilului, *Comentariul general nr. 13: Dreptul copilului la protecție împotriva tuturor formelor de violență*, CRC/C/GC/13, 18 aprilie 2011..

⁶⁹ Constituția (art.24), Codul de procedură penală (art. 10(3), 11(9)), Codul penal (art.4), Codul de executare (art.169(1)).

⁷⁰ Legea pentru modificarea și completarea unor acte legislative, nr.252 din 08.11.2012, în vigoare din 21.12.2012.

⁷¹ Legea privind modul de aplicare a forței fizice, a mijloacelor speciale și a armelor de foc, nr.218 din 19.10.2012.

⁷² În Republica Moldova, izolatoarele de detenție provizorie se află în subordinea Inspectoratului General al Poliției al Ministerului Afacerilor Interne, iar instituțiile de detenție pentru executarea arestului preventiv și ispășirea pedepsei sunt în subordinea Departamentului Instituțiilor Penitenciare al Ministerului Justiției.

⁷³ Comunicat de presă, *Procuratura reacționează prompt la sesizările privind actele de tortură*. Disponibil la adresa www.procuratura.md/md/com/1211/1/5362/.

⁷⁴ Procuratura Generală, *Notă Informativă pentru anul 2012 privind date statistice din activitatea procurorilor responsabili de examinarea cazurilor de tortură și relele tratamente din procuraturile teritoriale și specializate*.

vulnerabil. Potrivit datelor Procuraturii Generale⁷⁵, rata de sesizare a cazurilor despre aplicarea relexor tratamente față de copii este relativ înaltă: în anul 2013, copiii au figurat în calitate de victime ale relexor tratamente în 24 de plângeri (din 425), comparativ cu 39 înregistrate în 2012 și 35 – în 2011. În același timp, există indicii că formele de abuz psihologic față de copii sunt insuficient identificate, fie nu sunt înregistrate și raportate corect.

Constatările studiului realizat în 2012 confirmă incidența torturii asupra copiilor. Circa 69% dintre copiii intervievați au afirmat că au fost supuși la tortură și rele tratamente fiind în custodia organelor de poliție. Aceștia au menționat că, uneori fără citarea oficială prealabilă, au fost ridicați de la domiciliu de către colaboratorii de poliție (inclusiv polițiști de sector) și duși la comisariate. Cele mai multe reclamații referitor la tortură și rele tratamente sunt înaintate de victimă sau părinții acesteia, contribuția medicilor și a asistenților sociali fiind foarte mică: doar o sesizare expedită de medic în primele 6 luni ale anului 2012 și niciuna de asistenții sociali⁷⁶. Datele pentru anul 2013 nu sunt disponibile. De asemenea, victimele violenței polițienești continuă să întâmpine dificultăți la depunerea plângerilor și adesea nu percep actele de tortură și rele tratamente drept încălcări ale drepturilor lor⁷⁷. S-a depistat că în 55% din cazurile intervievate copiii au fost interogați în absența reprezentanților legali, timp în care au fost supuși acțiunilor de intimidare, presiune fizică și psihică, în scopul de a-i determina să semneze declarații privind recunoașterea vinei de săvârșire a infracțiunilor imputate⁷⁸.

Prin urmare, 40% din procurorii intervievați consideră că legislația existentă nu oferă suficiente garanții copiilor-victime ale torturii și relexor tratamente atât în faza de investigare, cât și la judecare⁷⁹. În opinia specialiștilor, lipsesc cu desăvârșire reglementări ce ar conține mecanisme eficiente de prevenire și combatere a faptelor de tortură, cât și mecanisme de reabilitare a copiilor victime și de

⁷⁵ Procuratura Generală, *Comunicat de presă: Fenomenul torturii în cifre, 2013*. Disponibil la dresa <http://www.procuratura.md/md/news/1211/1/5671/>.

⁷⁶ Centrul Memoria, Centrul pentru Drepturile Omului, UNICEF, *Raport de studiu „Tortura și rele tratamente față de copii minori în contextul justiției juvenile: răspândirea, impactul, prevenirea, identificarea cazurilor, oferirea suportului și raportare”*, Chișinău, 2012, pag. 28.

⁷⁷ Amnesty International, *O problemă nerezolvată: combaterea torturii și a relexor tratamente în Moldova*, 2012, pag. 8.

⁷⁸ Centrul Memoria, Centrul pentru Drepturile Omului, UNICEF, *Raport de studiu „Tortura și rele tratamente față de copii minori în contextul justiției juvenile: răspândirea, impactul, prevenirea, identificarea cazurilor, oferirea suportului și raportare”*, Chișinău, 2012, pag. 41.

⁷⁹ *Ibidem*, pag. 60

documentare a cazurilor, după cum prevede articolul 39 din Convenția ONU privind drepturile copilului. Se consideră lipsită de imparțialitate investigația efectuată de procuratură, care la faza urmăririi penale a exercitat conducerea urmăririi penale, iar în instanță susține învinuirea. De asemenea lipsesc programe special elaborate pentru audierea copiilor în scopul evitării revictimizării lor. Totuși, cea mai actuală problemă pare a fi respingerea acuzațiilor de tortură în urma unor verificări sumare preliminare, iar lipsa mecanismului de colectare a datelor pertinente despre actele de tortură și alte rele tratamente face practic imposibilă diagnosticarea situației reale în acest domeniu.

Avocații intervievați au relatat despre două cazuri recente de pretinsă tortură asupra copiilor, care au avut loc în Penitenciarul nr.5 din Cahul în perioada 2010-2012, în comiterea cărora au fost implicați câțiva colaboratori, inclusiv șeful penitenciarului. Unul dintre copii a fost transferat în Penitenciarul nr.13 din Chișinău, unde s-a spânzurat. După finalizarea urmăririi penale de către Procuratura militară Cahul, dosarele au fost transmise judecătoriei militare din Chișinău⁸⁰.

Analiza situației de mai sus permite să concluzionăm că, în pofida progreselor înregistrate pe plan legislativ, practicile de maltratare a copiilor persistă în instituțiile specializate. O serie de probleme-cheie rămân în continuare nesoluționate și este necesară intervenția urgentă a autorităților pentru eradicarea acestora.

Izolarea disciplinară

Utilizarea încarcerării solitare contravine dreptului internațional și este dăunătoare pentru copiii privați de libertate. Acest principiu este consfințit în documentele de bază ale ONU și ale Consiliului Europei. Bunăoară, Regulile de la Beijing⁸¹, Regulile de la Havana⁸², Comentariul general nr.10 al Comitetului ONU pentru Drepturile Copilului, cât și recomandările Consiliului Europei⁸³ interzic măsurile disciplinare care să constituie un

tratament crud, inuman sau degradant, inclusiv pedeapsa corporală, plasarea într-o celulă neiluminată, izolarea sau orice altă pedeapsă care poate pune în pericol sănătatea fizică sau mintală a copilului implicat. Totodată, măsurile și procedurile disciplinare vor constitui mecanisme de ultim resort și vor asigura siguranța și respectul față de demnitatea copilului și obiectivele îngrijirii instituționale. Pe plan regional, CEDO și Convenția Europeană pentru prevenirea torturii și a pedepselor sau tratamentelor inumane sau degradante interzic tortura și orice formă de tratament inuman sau degradant, și garantează tuturor copiilor dreptul la educație și asistență medicală.

În Republica Moldova încarcerarea a fost interzisă din anul 2010 printr-un ordin al ministrului justiției⁸⁴. Chiar dacă majoritatea specialiștilor sunt de părerea că încarcerarea solitară nu mai este aplicată față de copii, constatările unui studiu din 2011 demonstrează că în Republica Moldova cele mai frecvente sancțiuni aplicate copiilor sunt muștrarea și încarcerarea⁸⁵. Reprezentanții Departamentului Instituțiilor Penitenciare au declarat că instituția colectează date privind numărul total al persoanelor încarcerate, fără o dezagregare pe criteriu de vârstă. În opinia experților intervievați în cadrul acestui studiu, chiar dacă există standarde care reglează termenul de aplicare a încarcerării, persistă riscul ca aceștia să fie pedepsiți cu măsura dată pe o perioadă mai lungă, prin oferirea unei pauze între încarcerări⁸⁶. Practica variază de la o instituție la alta. De exemplu, în izolatorul de detenție preventivă din Chișinău s-a raportat că aplicarea măsurii de încarcerare solitară a fost interzisă începând cu anul 2011, în urma vizitei de advocacy a fostului ministru al justiției al Franței, Robert Badinter, în care uzul încarcerării solitare a fost menționat ca o problemă. Sancțiunea a fost înlocuită cu interzicerea vizionării televizorului. În fostul penitenciar pentru copii din Lipcani (actualmente închis; în 2013 toți copiii au fost transferați într-o instituție penitenciară nou-renovată pentru băieți în satul Goian) și penitenciarul pentru femei din Rusca, încarcerarea solitară poate fi aplicată pe o durată de până la 7 zile [până la modificările din 2013 – *n.a.*], ca măsură disciplinară. Evaluarea

⁸⁰ Informație disponibilă la <http://www.procuratura.md/md/com/1211/1/5687/>

⁸¹ Ansamblul Regulilor Minime ale Națiunilor Unite cu privire la Administrarea Justiției Juvenile, adoptate de Adunarea Generală a O.N.U. prin Rezoluția 40/33 din 29 noiembrie 1985.

⁸² Regulile Națiunilor Unite pentru Protecția Minorilor Privați de Libertate, Adoptate de Adunarea Generală ONU. prin Rezoluția 45/113 din 14 decembrie 1990.

⁸³ Recomandarea (2003)20 cu privire la noile modalități de tratare a delincvenței juvenile și rolul justiției juvenile; Recomandarea (2005)5 cu privire la drepturile copiilor instituționalizați; Recomandarea (2006)2 referitoare la Regulile Penitenciare Europene.

⁸⁴ Revista ONU în Moldova aprilie-iunie 2010, *Celulele pentru încarcerarea minorilor din Republica Moldova vor fi închise*, pag.12. Disponibilă la adresa file:///C:/Users/user1/Downloads/Revista_ONU_243_07_07_2010_Final_TIPAR.pdf.

⁸⁵ Lupușor I., Adam A., Tarasov A., *Studiu privind sancțiunile disciplinare aplicabile copiilor în detenție, cu accent pe excluderea încarcerării față de copii*, Chișinău, 2011, pag. 47.

⁸⁶ *Ibidem*, pag. 48.

reformeii sistemului de justiție juvenilă, realizată de UNICEF în 2012, arată un exemplu tipic de încarcerare aplicat în fostul penitenciar pentru băieți din Lipceni: un copil intervievat a fost încarcerat de două ori în decursul a șase ani de detenție drept pedeapsă pentru că a lovit un profesor; el a descris camera ca fiind foarte mică și a spus că trebuia doar să stea pe un scaun în timpul zilei și i se permitea plimbarea afară doar pentru două ore⁸⁷.

Practicile de mai sus denotă că din cauza inconsistențelor în cadrul normativ, încarcerarea continuă să fie o practică în instituțiile de detenție. Astfel, până nu demult Codul de executare al Republicii Moldova opera cu termenul de „încarcerare” și conținea prevederi rigide în privința aplicării acestei sancțiuni chiar și față de copii. În 2013, la inițiativa Parlamentului, au fost adoptate modificări legislative⁸⁸, prin care a fost diversificată gama sancțiunilor disciplinare; inserate garanții la aplicarea acestora; „încarcerarea” a fost substituită cu „izolarea disciplinară”, iar durata acesteia pentru copii a fost redusă de la șapte la cinci zile. Așadar, potrivit articolului 246(1) al Codului de executare, una din sancțiunile disciplinare aplicabile condamnatului minor este izolarea disciplinară pe un termen de cel mult cinci zile. Același termen se aplică în cazul izolării disciplinare a preveniților minori (articolul 306(6)). Obiectivele acestor modificări au constat, printre altele, în introducerea măsurilor noi de stimulare pentru deținuți, precum și substituirea încarcerării cu o altă sancțiune disciplinară care să nu presupună o izolare senzorială completă și să fie aplicată doar în rațiuni de securitate atât pentru penitenciar, cât și pentru viața și sănătatea delinventului sau altor persoane⁸⁹.

Totuși, analiza prevederilor în vigoare în raport cu redacția mai veche a Codului de executare a constatat că, de fapt, legiuitorul a substituit doar denumirea sancțiunii, nu și substanța/natura acesteia. Deși articolul 246(2) al Codului de executare prevede că aplicarea sancțiunilor disciplinare nu poate îngreuna drepturile fundamentale ale condamnatului, precum dreptul la apărare, dreptul de petiționare, dreptul la vot, dreptul la corespondență, dreptul

la asistență medicală, dreptul la plimbarea zilnică și dreptul la odihnă, articolul 247(10) al aceluiași Cod prevede că sancțiunea sub formă de izolare disciplinară se execută în conformitate cu Statutul executării pedepsei de către condamnați⁹⁰ (în continuare - Statut), care nu a suferit modificări din anul 2008 și care în continuare interzice condamnatului izolat disciplinar să beneficieze de întrevederi, convorbiri telefonice, primirea coletelor, pachetelor cu provizii și a banderolelor. Statutul din anul 2008 continuă să opereze cu termeni precum „carceră”, „încarcerare” și alte prevederi vechi referitoare la încarcerare, contrare standardelor internaționale în domeniul justiției juvenile. Mai mult, conform punctului 5 al Statutului, *izolatorul disciplinar* (denumit și *carceră*) este încăperea în care urmează a fi executată sancțiunea încarcerării, iar modificările operate în anul 2013 nu fac nici o mențiune care ar asigura condiții mai bune de izolare. Prin urmare, celulele utilizate în trecut pentru încarcerare vor fi acum folosite pentru izolarea disciplinară. Astfel, în viziunea noastră, modificările legislative operate la Codul de executare în anul 2013 nu au contribuit la o mai bună protecție a copilului împotriva tratamentelor inumane și degradante în detenție. În situația în care lipsesc date dezagregate cu privire la aplicarea încarcerării, este dificilă determinarea oricărui încălcări ale drepturilor copiilor deținuți. Încarcerarea poate fi în continuare aplicată copiilor în detenție, dar de data aceasta sub denumirea de *izolare disciplinară*.

În concluzie, constatăm că practica și legislația națională, deși în general conforme standardelor internaționale, rămân în continuare repressive în privința copiilor în detenție prin perpetuarea încarcerării și lipsa unor alternative reale de natură stimulative. Cadrul legislativ urmează să suporte modificări semnificative pentru ca măsura izolării disciplinare (încarcerarea) față de copii să fie exclusiv definitiv, iar stabilirea sancțiunilor sau a măsurilor disciplinare în privința copilului să se axeze pe respectarea principiului proporționalității și reflectării intereselor copilului, așa cum este stipulat în Recomandarea (2003)20 cu privire la noile modalități de tratare a delincvenței juvenile și rolul justiției juvenile⁹¹.

⁸⁷ Kirsten Anderson, Centrul de Resurse Juridice din Moldova, *Evaluarea finală a proiectului „Reforma sistemului de justiție juvenilă din Moldova”*, Chișinău, 2012, pag. 42-43.

⁸⁸ Legea nr.146 din 14.06.2013 pentru modificarea și completarea Codului de executare al Republicii Moldova nr 443-XV din 24 decembrie 2004.

⁸⁹ Nota informativă asupra proiectului de Lege 2013 pentru modificarea și completarea Codului de executare al Republicii Moldova nr 443-XV din 24 decembrie 2004. Disponibil la adresa <http://www.parlament.md/ProcesulLegislativ/Proiectedeactlegislative/tabid/61/LegislativId/1614/language/ro-RO/Default.aspx>

⁹⁰ Statutul executării pedepsei de către condamnați, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr.583 din 26.05.2006.

⁹¹ Adoptată de Comitetul de Miniștri la 24 septembrie 2003 la reuniunea 853 a Delegațiilor Miniștrilor.

Accesul la educație, la servicii medicale și psihologice în detenție

Dreptul la educație, asistență medicală și psihologică este consacrat într-o serie de reglementări internaționale, precum: Convenția ONU privind drepturile copilului (articolele 24, 28, 37), Regulile de la Havana (punctele 27, 38, 42, 50), Regulile de la Beijing (punctele 13 și 26), Recomandarea (2006)2 privind regulile penitenciare europene (punctele 28 și 39), Recomandarea (89)12 cu privire la educația în penitenciare⁹². Aceste acte consfințesc principiul potrivit căruia, copiii aflați în detenție preventivă trebuie să primească îngrijiri, protecție și toată asistența individuală pe plan educativ, psihologic, medical, etc. Penitenciarele trebuie să protejeze sănătatea tuturor deținuților și să le ofere acces la programe de învățământ cât mai complete, care să răspundă nevoilor individuale, ținând cont de aspirațiile acestora. Educația va fi asigurată prin programe integrate în sistemul educațional al țării, care vor permite copiilor să-și continue studiile fără dificultate după eliberare. De asemenea, copilului i se va asigura dreptul de a fi examinat de un medic imediat după sosirea într-o instituție de detenție, în scopul de a găsi orice dovadă a unui tratament inadecvat anterior și de a identifica orice stare fizică sau psihică care necesită servicii medicale.

Legiuitorul a transpus aceste prevederi în câteva acte naționale. Codul de executare prevede că instruirea profesională și învățământul general sunt principalele mijloace de corijare a condamnatului (articolul 171), iar în penitenciare învățământul secundar general și instruirea profesională a condamnaților se organizează în mod obligatoriu. La solicitarea condamnatului administrația instituției va crea condiții pentru învățământul secundar profesional sau învățământul superior (articolele 240-242). De asemenea, administrația penitenciarului favorizează contactele condamnaților cu reprezentanții asociațiilor obștești, care pot acorda asistență medicală, juridică sau psihologică condamnaților (articolul 218). Prevederi similare se conțin în Statutul executării pedepsei de către condamnați (punctele 411, 414-416, 441).

Odată cu introducerea modificărilor legislative în 2012 și 2013⁹³, au fost inserate garanții

suplimentare privind accesul la servicii medicale. Actualmente, bănuitul, învinuitul și inculpatul au dreptul la examinare și la asistență medicală independentă, inclusiv pe cont propriu, imediat după reținere sau după ce li s-a adus la cunoștință hotărârea de aplicare a măsurii preventive (articolele 64 și 66 CPP), iar administrația instituției este obligată să asigure acest drept (articolul 187 CPP). Persoanelor condamnate le este asigurată asistența medicală în penitenciare. Tratamentul medical și medicamentele se acordă ori de câte ori este necesar sau la cerere, de către un personal calificat, în mod gratuit⁹⁴. Examenul medical al condamnatului se efectuează la primirea în penitenciar și, în timpul executării pedepsei, la solicitare și în mod periodic, însă nu mai rar decât o dată la 6 luni. Medicul care efectuează examenul medical are obligația de a sesiza procurorul și avocatul parlamentar în cazul în care constată că persoana condamnată a fost supusă la tortură, tratamente cu cruzime, inumane sau degradante ori la alte rele tratamente⁹⁵. Câteva garanții au fost introduse în privința aplicării sancțiunilor disciplinare. Astfel, sancțiunea sub formă de izolare disciplinară se pune în aplicare doar după efectuarea examenului medical al condamnatului și stabilirea faptului că executarea acestei sancțiuni nu îi va afecta sănătatea și starea psihică. Condamnații izolați disciplinar sunt examinați zilnic de medicul penitenciarului. La propunerea medicului, executarea sancțiunii poate fi întreruptă până la însănătoșirea condamnatului⁹⁶.

Aceste prevederi demonstrează tendința de îmbunătățire a situației în domeniul accesului condamnaților la educație, asistență medicală și consiliere psihologică. Totuși, eficiența cadrului normativ urmează a fi evaluată prin prisma gradului de aplicabilitate în practică atât pentru condamnați, cât și pentru copiii preveniți. Reprezentanții Departamentului Instituțiilor Penitenciare afirmă că odată ajunși în detenție, fie în faza de urmărire penală, fie în cazul stabilirii pedepsei cu privațiune de libertate, copiii sunt evaluați și sunt identificate necesitățile de instruire ale acestora. În instituțiile de detenție serviciile educaționale sunt prestate de cadre didactice din comunitate, conform curriculum-ului și a planului-cadru aprobat. Activitatea didactică se bazează pe criterii asemănătoare sistemului de învățământ tradițional, cum ar fi: gruparea elevilor pe grupe în funcție de vârstă și gradul de pregăti-

⁹² Recomandarea R(89) 12 a Comitetului de Miniștri al statelor membre cu privire la educația în penitenciare, adoptată de Comitetul de Miniștri la 13 octombrie 1989. Disponibilă la adresa <http://www.epea.org/index.php?id=144>.

⁹³ Legea pentru modificarea și completarea unor acte legislative, nr.252 din 08.11.2012 și Legea nr.146 din 14.06.2013 pentru modificarea și completarea Codului de executare al Republicii Moldova nr.443-XV din 24 decembrie 2004

⁹⁴ Codul de executare al Republicii Moldova, articolul 230.

⁹⁵ *Ibidem*, articolul 232.

⁹⁶ *Ibidem*, articolul 247.

re, organizarea conținuturilor pe discipline distincte cu programe proprii eșalonate pe anii de studii prin planul de învățământ general, promovarea elevilor dint-un an de studiu în altul în baza rezultatelor obținute, desfășurarea activității după orar sub formă de lecții cu toți elevii grupului respectiv. Diplomele, certificatele sau orice alte documente care atestă însușirea unei meserii, calificarea sau recalificarea profesională în cursul executării pedepsei sunt recunoscute de Ministerul Educației și Ministerul Economiei.

Totuși, constatările unui studiu recent denotă unele dificultăți în asigurarea calității studiilor, fapt confirmat și de administrația penitenciarelor: orele nu sunt organizate în bază de necesități, învățătorii apreciază subiectiv elevii punând note de promovare. În 2012 un elev a susținut examenele de bacalaureat, iar din spusele administrației unui penitenciar, acesta citea cu greu și nu putea scrie. Pe timp de vară copiii nu urmează cursuri școlare, totuși aceștia beneficiază de o atenție sporită și din partea ONG-urilor, a misiunilor diplomatice și a unor organizații internaționale (UNICEF, NORLAM)⁹⁷. Potrivit informațiilor Departamentului Instituțiilor Penitenciare, Ministerul Educației a asigurat finanțarea a doar 16 ore de studii școlare pe săptămână pentru copiii din instituțiile de detenție preventivă (în anul 2012 și 2013), în timp ce copiilor din închisori le-au fost alocate 21 ore pe săptămână. Conform spuselor copiilor intervievați, educația școlară este minimă. Doar puțini dintre copii sunt satisfăcuți de activitățile didactice și ocupaționale desfășurate. Lecțiile sunt prea simpliste și nu sunt individualizate cerințelor și abilităților tuturor copiilor plasați⁹⁸. Mai mult, chiar și în asemenea condiții, procesul educațional este fragmentat în virtutea măsurilor aplicate copiilor condamnați sau al statutului procesual al acestora. De exemplu, aplicarea în condițiile legislației în vigoare a sancțiunii izolării disciplinare (încarcerării) a copiilor condamnați, afectează grav continuitatea studiilor, iar diferența între programele de studii din izolatoarele de urmărire penală și instituțiile penitenciare compromite instruirea în perioada transferării copilului dintr-o instituție în alta.

Probleme există și la capitolul asistenței medicale. Potrivit constatărilor Raportului UNICEF privind tortura și relele tratamente față de copii, realizat în 2012 de Centrul pentru reabilitarea victimelor torturii „Memoria” și Centrul pentru Drepturile Omului, majoritatea copiilor intervievați nu au fost examinați de medic la momentul arestării. La momentul realizării prezentului studiu, s-a constatat că examinarea medicală este efectuată în unele comisariate, dar, în opinia specialiștilor intervievați, este insuficientă, superficială, fără documentare detaliată a stării de sănătate și fără identificarea eventualelor urme ale torturii și altor forme de violență. Practic toți copiii aflați la momentul studiului în detenție, au fost examinați la momentul aducerii la penitenciare atât pentru detenția preventivă, cât și pentru ispășirea pedepsei. Totuși, copiii au accentuat că examinarea medicală a fost superficială, fără întrebări cu privire la eventuale urmări de acțiuni de tortură sau alte forme de violență, aplicate față de ei anterior⁹⁹. De cealaltă parte, reprezentanții procuraturii consideră că modificările introduse în Codul de procedură penală în 2006 și 2012, potrivit cărora persoanele deținute au dreptul la examinare medicală independentă (articolul 64), au dus la îmbunătățirea calității serviciilor medicale din cadrul Inspectoratelor de poliție și a instituțiilor penitenciare. Cadrul normativ urmează a fi modificat în vederea asigurării independenței profesionale a lucrătorilor medicali din locurile de detenție, prin transferarea întregului personal medical în subordinea Ministerului Sănătății.

Misiunile de documentare realizate recent cu ocazia elaborării studiilor în domeniul justiției pentru copii au constatat că în toate locurile de detenție vizitate era angajat un psiholog. În izolatorul de detenție preventivă din Chișinău un psiholog zilnic făcea vizite copiilor. Totuși, există un raport insuficient al psihologilor la numărul total de deținuți. Sunt doar doi psihologi la 1,000 de deținuți și nici un psiholog specializat în psihologia copiilor. Conform declarațiilor copiilor intervievați în cadrul Evaluării „Reformei sistemului de justiție juvenilă din Moldova”, realizat de UNICEF în 2012, psihologul făcea vizite zilnice pentru o discuție scurtă cu ei toți. În caz că doreau o discuție tete-a-tete, ei trebuiau să solicite aceasta¹⁰⁰.

⁹⁷ Centrul Memoria, Centrul pentru Drepturile Omului, UNICEF, *Raport de studiu „Tortura și rele tratamente față de copii minori în contextul justiției juvenile: răspândirea, impactul, prevenirea, identificarea cazurilor, oferirea suportului și raportare”*, Chișinău 2012, pag. 58.

⁹⁸ Botezatu R., Zaharia V. et. al., *Studiu privind evaluarea și dezvoltarea mecanismului de depunere a plângerilor de către copii în detenție*, Chișinău, 2011, pag. 19.

⁹⁹ Centrul Memoria, Centrul pentru Drepturile Omului, UNICEF, *Raport de studiu „Tortura și rele tratamente față de copii minori în contextul justiției juvenile: răspândirea, impactul, prevenirea, identificarea cazurilor, oferirea suportului și raportare”*, Chișinău, 2012, pag. 43.

¹⁰⁰ Kirsten Anderson, Centrul de Resurse Juridice din Moldova, *Evaluarea finală a proiectului „Reforma sistemului de justiție juvenilă din Moldova”*, Chișinău, 2012, pag. 40-41.

Prin urmare, se ajunge la concluzia că perioada detenției în izolatoarele de urmărire penală și perioada de transfer în diferite instituții penitenciare până la rămânerea definitivă a sentinței, afectează grav continuitatea și calitatea educației, a asistenței medicale și psihologice. De asemenea, copiii condamnați au acces limitat la educație, asistență medicală și psihologică de calitate.

Mecanismul de depunere a plângerilor

Existența unui mecanism de depunere a plângerilor pentru copiii aflați în detenție este unul din cei 15 indicatori ai Națiunilor Unite pentru evaluarea sistemului de justiție juvenilă. Dreptul deținuților de a formula cereri și reclamații, de a cunoaște motivele respingerii și de a introduce recurs în fața unei autorități independente, constituie standardul internațional consfințit în Convenția ONU privind drepturile copilului (articolul 37), Recomandarea (2006)2 referitoare la regulile penitenciare europene (punctul 70), Recomandarea (2005)5 cu privire la drepturile copiilor instituționalizați, Comentariile generale nr. 8, 10 și 13 ale Comitetului ONU pentru Drepturile Copilului.

Reglementările legislației naționale în domeniul exercitării dreptului la petiționare de către deținuți sunt în spiritul principiilor generale expuse în actele și recomandările internaționale. Codul de procedură penală (articolele 187, 471, 473), Codul de executare (articolele 169, 210, 246, 248) și Statutul executării pedepsei de către condamnați (punctele 87, 325, 392-405, 450) conțin garanții care vizează informarea deținutului despre dreptul de a depune plângeri și de a contesta deciziile administrației penitenciare; dreptul la corespondență, convorbiri telefonice și vizite; secretul și inviolabilitatea corespondenței; obligația administrației de a primi în audiențe deținuții; accesul liber la justiție, precum și alte garanții aferente. De asemenea, prevederi detaliate asupra modului de înregistrare și examinare a plângerilor deținuților, ce țin de punerea în executare a pedepsei penale, se conțin în Ordinul Departamentului Instituțiilor Penitenciare nr. 227 din 12.11.2008 „Cu privire la soluționarea și evidența petițiilor adresate administrației penitenciarului”.

Cu toate acestea, există deficiențe care vizează garanțiile și procedurile aplicabile în cazul copiilor. Or, însăși legiuitorul recunoaște necesitatea revizuirii și îmbunătățirii mecanismului de procesare a plângerilor copiilor aflați în detenție (punctul 6.3.4

din Planul de acțiuni pentru implementarea Strategiei de reformă a sectorului justiției pe anii 2011-2016). Este vorba în special de lipsa reglementărilor ce țin de competența la soluționarea plângerilor, termenele și modalitatea de examinare a plângerilor, termenele de prezentare a răspunsului, procedura de contestare, etc. Asemenea reglementări urmează să fie inserate în legislația de executare și să ia în considerare nivelul de înțelegere, dezvoltare psihoemoțională și intelectuală a copiilor, lipsa experienței de viață, capacitatea copilului de a forma și dezvolta idei. În acest context, nici Planul de acțiuni al Guvernului pentru anii 2012-2015¹⁰¹ și nici Concepția reformării sistemului penitenciar și Planul de măsuri pe anii 2004-2020 pentru realizarea acesteia¹⁰² nu conțin prevederi referitoare la reformarea mecanismului de depunere a plângerilor de către deținuți în general și nici de către copii în particular.

Potrivit constatărilor unui studiu realizat în 2011, legislația procesual-penală, execuțională și cea cu privire la petiționare nu conțin reglementări care ar stabili expres existența capacității de exercițiu a copilului pentru depunerea plângerilor, atât împotriva actelor organului care pune în executare pedeapsa penală (arestul preventiv), cât și a contestațiilor împotriva actelor respective. De asemenea, nu există careva exigențe în privința deciziilor emise în rezultatul examinării plângerilor copiilor, precum și în privința conținutului răspunsului prezentat nemijlocit petiționarului. Răspunsul trebuie să fie pe înțelesul copilului și să fie comunicat nu doar lui, ci și persoanelor care pot lua decizii privind satisfacerea pretențiilor înaintate sau necesitatea de a contesta decizia adoptată (reprezentanții legali, autoritatea tutelară)¹⁰³. În opinia specialiștilor, cele mai mari dificultăți sunt întâlnite de copiii analfabeți și cei care nu cunosc limba de stat și necesită un interpret. În rezultat aceștia fie nu depun plângeri, fie petițiile sunt scrise într-o formă greu de perceput, ceea ce face practic imposibilă soluționarea lor.

Încarcerarea este o altă problemă atunci când este vorba despre exercitarea dreptului la petiționare. Or, pe durata aflării în carceră, condamnații nu au posibilitatea să semnaleze des-

¹⁰¹ Planul de acțiuni al Guvernului pentru anii 2012-2015, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr.289 din 07.05.2012.

¹⁰² Aprobata prin Hotărârea Guvernului nr. 1624 din 31.12.2003.

¹⁰³ Botezatu R., Zaharia V. et. all, *Studiu privind evaluarea și dezvoltarea mecanismului de depunere a plângerilor de către copii în detenție*, Chișinău, 2011, pag. 9

pre abuzurile împotriva lor deoarece nu au acces liber la foi, plic, timbru și cutie poștală.

Potrivit datelor oferite de Inspectoratul General al Poliției, pe parcursul anului 2013 de către copii au fost depuse 7 plângeri cu privire la actele de tortură și alte rele tratamente. Totodată, informația oferită de Departamentul Instituțiilor Penitenciare denotă faptul că instituția colectează date privind numărul total al plângerilor depuse, fără o dezagregare pe criteriul de vârstă, ceea ce face imposibilă identificarea copiilor victime ale abuzurilor în detenție. Cu toate acestea s-a constatat că, în mare parte plângerile copiilor se referă la: 1) accesul la informație; 2) legalitatea acțiunilor administrației penitenciare; 3) asigurarea condițiilor materiale de detenție, 4) acordarea asistenței medicale, etc. Totodată, numărul mic al plângerilor scrise formulate de către copiii deținuți nu este un indiciu al funcționării impecabile a instituțiilor care pun în executare pedeapsa penală, ci indică mai degrabă asupra lacunelor legislației în vigoare în ceea ce privește procedurile concrete de depunere și examinare a plângerilor și garanțiile exprese pentru petiționari. Celelalte instituții abilitate (Centrul pentru Drepturile Omului, Curtea Supremă de Justiție, Procuratura Generală) nu au recepționat careva plângeri de la copiii aflați în detenție, fapt care indică asupra neutilizării de către copii a mecanismului existent de petiționare, îndeosebi din cauza necunoașterii procedurilor existente, a incapacității de a formula plângeri și a contesta deciziile, precum și a necunoașterii de către aceștia a drepturilor și obligațiilor lor¹⁰⁴.

Analiza legislației și a practicilor a constatat că reglementările în domeniul exercitării de către deținuți a dreptului la petiționare sunt insuficiente și poartă un caracter formal, ceea ce creează dificultăți atât la exercitarea acestui drept de către deținuți, cât și la examinarea plângerilor de către autoritățile penitenciare. Prin urmare, ar fi utilă instituirea unui mecanism, prin care administrația penitenciară să comunice persoanelor sau instituțiilor abilitate conținutul plângerii și deciziei adoptate în rezultatul examinării acesteia. De asemenea, cadrul juridic urmează a fi completat cu un mecanism specific de audiere a copiilor care se plâng de abuzuri în detenție pe marginea plângerilor adresate.

2.4 Servicii de prevenire

Prevenirea comportamentului delinvent al copilului include multe aspecte care necesită atenția noastră. Convenția ONU privind drepturile copilului garantează dezvoltarea plină a personalității, a vocațiilor și a aptitudinilor mentale și fizice ale copilului (preambul și articolele 6 și 29). Acestea sunt considerate fundamentale pentru dezvoltarea deplină a copilului și pentru o societate sănătoasă și prosperă. Liniile directoare de la Riyadh, adoptate de Adunarea Generală în 1990, declară că prevenirea implicării copilului în activitatea infracțională este esențială în procesul de prevenire a infracționalității în general și cheamă întreaga societate să conjuge eforturile pentru asigurarea dezvoltării armonioase a copiilor începând cu anii copilăriei.¹⁰⁵

Familia și comunitatea au un rol important în prevenirea implicării copilului în activitatea infracțională. Serviciile comunitare trebuie să intervină încă de la primele semne ale vulnerabilității copilului și a riscului încălcării legii penale, fie că sunt servicii de educație incluzivă, asistență socială sau suport psihologic pentru copil și familia sa. Asemenea servicii pot fi mai generale, destinate unei categorii mai largi a copiilor în situație de risc, inclusiv celor cu riscul de a comite o infracțiune. Pentru copiii care se află deja în conflict cu legea, trebuie create servicii adaptate pentru facilitarea reintegrării lor în societate și prevenirea comiterii repetate a faptelor prejudiciabile. Astfel de servicii pot include ședințe de familie, programe de prevenire a abuzului de substanțe și a comportamentului antisocial. De asemenea, trebuie instituite servicii de suport pentru copil în perioada aflării în contact cu sistemul de justiție și în detenție, în vederea asigurării contactului permanent al copilului cu lumea exterioară, precum și a schimbării comportamentului lui.

În Moldova, există o insuficiență a serviciilor de sprijin comunitar și o proastă înțelegere a fenomenului de către practicieni, fapt care duce la un suport minim sau chiar lipsa acestuia pentru copii cu dificultăți comportamentale. Situația este agravată de reglementarea insuficientă în documentele de politici și în legislație a programelor și a finanțării acestora la nivel local, destinate copiilor care riscă să încalce legea. Copiii sub vârsta răspunderii penale care comit fapte prejudiciabile, odată

¹⁰⁵ A/RES/45/112, Liniile directoare ONU pentru prevenirea delinvenței juvenile (Liniile directoare de la Riyadh), 14 decembrie 1990, I. Principii fundamentale, punctele 1 și 2.

¹⁰⁴ *Ibidem*, pag.13.

identificați sunt lăsați să se întoarcă în comunitatea din care provin, fără vreo asistență ulterioară. Copiii vulnerabili pot fi supuși unui risc și mai mare de comitere a infracțiunilor.

Analiza politicilor naționale denotă că, în prezent, nu există nici un document care ar conține o strategie globală pentru reforma justiției pentru copii. Majoritatea prevederilor referitoare la justiția pentru copii sunt încorporate în documente generale din domeniul justiției. Politicile naționale și locale nu sunt interconectate și abordează vulnerabilitatea copilului mai degrabă în termeni procedurali, decât din perspectiva incluziunii (reabilitare și reintegrare). Chiar dacă guvernul acordă o atenție sporită incluziunii sociale și educaționale, accesul la justiție pare a fi un subiect lipsit de interes. Există totuși câteva politici, enumerate mai jos, care conțin prevederi referitoare la copiii cu risc de a comite infracțiuni sau implicați în asemenea activități, sau care pot fi folosite pentru prevenire.

Planul de acțiuni al Guvernului pentru anii 2012-2015, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 289/2012, este focalizat pe protecția drepturilor copilului prin consolidarea capacităților autorităților administrației publice locale, cu accent sporit pe copiii vulnerabili. **Strategia de reformă a sectorului justiției pentru anii 2011-2016** prevede elaborarea programelor de reabilitare a copiilor aflați în detenție; elaborarea unor programe de pregătire a copiilor pentru eliberarea din detenție; dezvoltarea serviciilor de reabilitare a victimelor torturii și altor rele tratamente; modernizarea serviciilor de probațiune pentru asigurarea reabilitării efective a delincvenților; etc. Totuși, nici un document nu oferă o categorisire a copiilor vulnerabili și nici nu prevede acțiuni pentru asigurarea accesului la justiție și la servicii adecvate pentru acești copii.

O clasificare mai detaliată a copiilor vulnerabili este oferită de **Strategia națională privind acțiunile comunitare pentru susținerea copiilor aflați în dificultate pe anii 2007-2014**. Documentul face distincție între copiii aflați în situație de risc, copiii din familii socialmente vulnerabile și copiii în conflict cu legea. Pentru acești copii strategia prevede dezvoltarea serviciilor comunitare în cadrul instituțiilor de educație, de protecție socială și medicale de la nivel local. Nici unul din documentele menționate nu face referință la copiii sub vârsta răspunderii penale care riscă să comită sau au comis

fapte prejudiciabile. Mai jos este oferită o evaluare a legislației în vigoare și a politicilor adoptate, care se referă la copiii cu dificultăți comportamentale, inclusiv cei sub vârsta răspunderii penale, precum și serviciile disponibile pentru ei. De asemenea, evaluarea se referă la serviciile disponibile pentru copiii cu risc de victimizare și cei cu riscul de a fi implicați în activitatea infracțională.

La nivelul politicilor și al strategiilor naționale, câteva documente aprobate fac trimitere la copiii în conflict cu legea și la măsuri de prevenire. În primul rând, este vorba de *Strategia de reformă a sectorului justiției (SRSJ) pentru anii 2011-2016* și Planul de acțiuni pentru realizarea acesteia. Planul de acțiuni menționează, printre altele, necesitatea ajustării cadrului normativ și de politici, făcând referință la copiii sub vârsta răspunderii penale (acțiunea 6.3.1. Indicatorul 4).

Cel de-al doilea document este *Strategia Națională privind acțiunile comunitare pentru susținerea copiilor aflați în dificultate pe anii 2007-2014*, aprobată prin HG 954/2007, care are drept scop asigurarea oportunităților de integrare socială a copiilor aflați în dificultate prin acțiuni comunitare relevante. Strategia nu oferă o definiție a acestor copii. Totuși, copiii în conflict cu legea, dar nu neapărat cei sub vârsta răspunderii penale, se află printre grupurile-țintă. Planul național de acțiuni pentru implementarea Strategiei¹⁰⁶ are drept obiective generale incluziunea socială a 20% din numărul copiilor aflați în situații de dificultate și promovarea unui sistem național de acțiuni comunitare. Cu regret, nu există o analiză a gradului de realizare a indicatorilor de progres cu dezagregare pe grupuri-țintă.

Există și alte reglementări care ar putea fi aplicate copiilor sub vârsta răspunderii penale, precum Regulamentul-cadru privind activitatea *Comisiei pentru protecția copilului aflat în dificultate*, Strategia pentru protecția copilului pe anii 2014-2020 și Legea privind protecția specială a copiilor aflați în situație de risc și a copiilor separați de părinți. Cu toate acestea, nicăieri nu se face referință directă la copiii în conflict cu legea aflați sub vârsta răspunderii penale, chiar dacă constituie unul din grupurile-țintă ale Strategiei menționate. Aceasta demonstrează lipsa interconexiunii dintre legislație și politici în ceea ce privește justiția pentru copii.

¹⁰⁶ Planul național de acțiuni comunitare pentru susținerea copiilor aflați în dificultate pe anii 2007-2014, aprobat prin HG nr.995 din 03.09.2007.

Datele statistice oficiale ale Inspectoratului General al Poliției arată că, în anul 2013, la săvârșirea infracțiunilor au participat 116 copii cu vârsta cuprinsă între 10-13 ani, comparativ cu 165 copii în anul 2012. De asemenea, din numărul total de copii participanți la comiterea infracțiunilor, 593 aveau vârsta cuprinsă între 14-15 ani (38%) și 958 copii - cu vârsta cuprinsă între 16-17 ani (62%). Pentru anul 2012, cifrele au constituit 707 copii și respectiv 1,268 copii¹⁰⁷. Cu referire la statutul social al copiilor implicați în săvârșirea infracțiunilor, specialiștii intervievați au explicat că aceștia fac parte din familii vulnerabile, provin din familii cu mulți copii, familii monoparentale, provin din categoria celor rămași fără îngrijirea unuia sau a ambilor părinți.

Actualmente, din cauza că politica de protecție socială este focalizată mai puțin pe copiii care ajung în conflict cu legea, organele din sistemul justiției penale rămân în continuare implicate în luarea deciziilor în privința copiilor sub vârsta răspunderii penale. Conform constatărilor unui studiu recent, în activitatea de cercetare a faptei penale nu există colaborare semnificativă între poliție/procuratură și specialiștii ai Direcției asistență socială și protecție a familiei și Direcției generale educație, tineret și sport¹⁰⁸. Aceste structuri sunt contactate doar în cazul în care nu pot fi identificați părinții sau reprezentanții legali ai copilului, pentru a asigura asistarea la audieri.

În general, specialiștii intervievați au raportat că există o insuficiență a programelor și serviciilor pentru prevenirea implicării copiilor în comiterea infracțiunilor, dar și a sprijinului lor pe durata și după contactul cu sistemul de justiție, în special pentru copiii în situații de risc și copiii vulnerabili cu „nevoi sporite” (copii cu părinți alcoolici, cu probleme de sănătate, copii din familii foarte sărace, copiii rămași fără îngrijire părintească). Majoritatea serviciilor sunt create pentru o categorie mai largă de beneficiari – copii în dificultate – având drept scop mai degrabă înlăturarea situației de dificultate, decât prevenirea comportamentului delinvent și a recidivei. În continuare sunt prezentate serviciile și instituțiile responsabile pentru prestarea acestora.

Secția siguranță copii este o subdiviziune a Direcției Securitate Publică a Inspectoratului General al Poliției (IGP). Inspectorii siguranță copii din cadrul acestei autorități sunt responsabili de prevenirea și monitorizarea implicării copiilor în activitatea criminală, precum și instruirea continuă a altor ofițeri de poliție în ceea ce privește abordările prietenoase copiilor. În rezultatul recente reforme a poliției, statele de organizare ale IGP includ doar 48 funcții de inspectorii siguranță copii (comparativ cu 200 în anul 2012), dintre care trei erau vacante în decembrie 2013. Colaborarea cu serviciile sociale și de protecție a copilului încă urmează a fi reglementată.

Până nu demult, **Centrul de plasament temporar al minorilor**, aflat în subordinea Ministerului Afacerilor Interne, a fost un serviciu specializat destinat îngrijirii temporare a diferitor categorii de copii în dificultate (copii ai străzii, copii rămași fără îngrijire părintească, copii orfani, copii repatriați, etc.). Aparent, Centrul a fost folosit pentru plasamentul temporar al copiilor implicați în activități infracționale. Având un personal constituit din polițiști, asistenți sociali, psihologi, educatori și medici, Centrul oferea anual asistență pentru circa 300-400 de copii, contribuind la reintegrarea lor în comunitate. Serviciile oferite beneficiarilor au constat în: plasament temporar de scurtă și lungă durată, asistență medicală, dezvoltarea abilităților sociale, asistență psihosocială, școlarizare, profesionalizare și asistență pentru angajarea în câmpul muncii, etc. În anul 2013, în contextul reformei de descentralizare, Centrul a fost închis și ulterior transferat în subordinea Primăriei Chișinău, care mai are **patru centre de plasament temporar** înființate din bugetul municipal. Actualmente există încă **nouă centre de plasament temporar** pentru copii, înființate de organizații neguvernamentale. Unele centre dispun de pedagogi sociali care acordă asistență și monitorizează situația copiilor în situații de risc sau implicați în acțiuni criminale.

Serviciul pentru protecția drepturilor copilului din categoriile de risc și în conflict cu legea este o subdiviziune structurală a Direcției Municipale pentru Protecția Drepturilor Copilului. Serviciul este responsabil pentru depistarea copiilor cu riscul de a deveni delinvenți, de a li se încălca drepturile, de a comite infracțiuni sau aflați în conflict cu legea; evidența copiilor din categorii-

¹⁰⁷ Inspectoratul General al Poliției, *Notă informativă cu privire la starea delincvenței juvenile și activitatea serviciilor siguranță copii pe parcursul a 12 luni ale anului 2013*. Informația poate fi accesată la adresa <http://www.poliitie.gov.md/ro/siguranta-copii-2013>

¹⁰⁸ Beșliu N., Haraz S., Popovici M., Rotaru V., *Copiii în conflict cu legea-neglijanți sau uitați. Studiu privind situația copiilor în conflict cu legea aflați sub vârsta răspunderii penale*, Chișinău, 2011, pag. 54.

ile menționate și (re)socializarea lor. Pe parcursul anului 2012, în sectoarele mun. Chișinău au fost depistați 333 copii care fac parte din categoria nominalizată, cazurile cărora au fost examinate la ședințele Consiliului pentru protecția drepturilor copilului, în urma cărora a fost decisă luarea în evidență a 122 de copii. La finele anului 2012, un număr total de 728 de copii delincvenți și în conflict cu legea se aflau la evidența Direcției Municipale pentru Protecția Drepturilor Copilului.

Serviciul de asistență parentală profesionistă funcționează în baza Regulamentului-cadru și a standardelor minime de calitate, aprobate prin Hotărârea Guvernului nr. 1361/2007. Serviciul, relativ nou în Moldova, este o formă de protecție a copilului în dificultate care constă în plasarea temporară a copilului cu o persoană sau familie ce întrunește cerințele de ordin material și garanțiile morale necesare dezvoltării copilului. Potrivit Rapoartelor de activitate ale Direcției Municipale pentru protecția drepturilor copilului, în serviciul de asistență parentală profesionistă au fost plasați 17 copii depistați în anul 2012¹⁰⁹, și 24 de copii depistați în 2013. Datele statistice indică o dezvoltare lentă a serviciului. Direcția Municipală pentru protecția drepturilor copilului recunoaște că situația copiilor în conflict cu legea continuă să fie una dintre cele mai problematice pentru autoritatea tutelară. Practica arată că copiii implicați în activități antisociale sau criminale sunt priviți cu suspiciune, fapt care generează situația de transfer repetat dintr-o formă de protecție în alta.

Activitatea **Serviciului de asistență socială comunitară** este reglementată de Legea asistenței sociale, nr.547/2003 și Legea cu privire la serviciile sociale, nr.123/2010. Asistența socială se acordă sub formă de servicii sociale și prestații sociale. Serviciile sociale reprezintă ansamblul de măsuri și activități realizate pentru satisfacerea necesităților sociale ale persoanei sau familiei, în scop de depășire a situației de dificultate, precum și de prevenire a marginalizării și excluziunii sociale (articolul 10). Familiile copiilor aflați în contact cu sistemul de justiție penală pot fi beneficiari ai serviciului, chiar dacă legea nu prevede expres acest lucru. Sarcina de monitorizare și evaluare a familiilor vulnerabile se află în responsabilitatea asistentului social. Totuși, numărul mare al beneficiarilor aflați în procedura unui asistent social duce la o

abordare superficială a situației copiilor. Asistenții sociali prestează servicii pentru diverse categorii de beneficiari și au cunoștințe limitate în ceea ce privește interesul superior al copilului. Instruirea cazurilor copiilor cu risc sporit de implicare în activitate infracțională se realizează în conformitate cu instrucțiunile metodice elaborate de Ministerul Muncii, Protecției Sociale și Familiei, care descriu procedura managementului de caz în asistență socială. Asistenții sociali efectuează anchete sociale despre copii, acordă asistență copiilor rămași fără îngrijire părintească în rezultatul migrației părinților peste hotare, etc. Totuși, aceștia nu au o pregătire profesională în domeniul protecției interesului superior al copilului și nici capacitatea de a asista copiii în situație de risc sau copiii implicați în activitate infracțională care necesită servicii specializate.

Serviciul psihologic școlar: potrivit datelor Direcției Generale educație, tineret și sport, în anul de studii 2012-2013, în instituțiile de învățământ preuniversitar activau 128 psihologi (inclusiv și cumulați): 60 psihologi tineri specialiști, 32 psihologi cu stagiu până la 10 ani, 36 psihologi cu stagiu peste 10 ani¹¹⁰. Serviciile prestate de psihologi vizează mai degrabă asistența copilului în asimilarea programelor școlare, decât dezvoltarea programelor de recuperare pentru copiii aflați în contact cu sistemul de justiție. Elevii cu tulburări comportamentale, emoționale și dificultăți majore la învățatură sunt direcționați pentru diminuarea problemelor în alte centre care acordă asistență psiho-medico-socială¹¹¹.

Serviciul de asistență psihopedagogică (SAP) a fost creat prin Hotărârea Guvernului nr.732/2013¹¹². Serviciul se instituie prin decizia consiliului raional/municipal din unitățile administrativ-teritoriale de nivelul al doilea. Beneficiari ai Serviciului sunt toți copiii, indiferent de starea materială a familiei, vârstă, stare de sănătate, *antecedente penale*, etc. sau alte categorii de copii, care sunt marginalizați sau excluși în procesul accederii la educație, precum și familia copilului. Serviciul constă în: evaluarea complexă a copiilor pentru incluziunea educațională; identificarea cerințelor educaționale speciale; acordarea asistenței psiho-

¹¹⁰ Direcția Generală educație, tineret și sport, *Raport privind activitatea Serviciului de Asistență Psihologică din instituțiile de învățământ preuniversitar din Chișinău în anul de studii 2012-2013*. Disponibil la www.chisinauedu.md/Rapoarte.

¹¹¹ *Ibidem*, pag. 8

¹¹² Hotărârea Guvernului nr.732 din 17.09.2013 cu privire la Centrul Republican de Asistență Psihopedagogică și Serviciul raional/municipal de asistență psihopedagogică.

¹⁰⁹ Direcția Municipală pentru protecția drepturilor copilului, *Raport anual de activitate - 2012*.

pedagogice, logopedice, psihologice, precum și a altor servicii copilului integrat în instituțiile care nu dispun de servicii specializate; realizarea terapilor specifice (ludoterapie, logopedie, kinetoterapie, ergoterapie). SAP este responsabil de monitorizarea la nivel național/municipal a situației tuturor copiilor beneficiari ai serviciilor de asistență psihopedagogică (copii cu cerințe educaționale speciale, copii expuși violenței, abandonului școlar, neglijării parentale, riscului de a fi traficați, *delincvenței juvenile* și *comportamentelor deviante*, etc.). Serviciul încă nu este funcțional în toate raioanele, iar decizia de instituire a acestuia aparține exclusiv autorității publice locale de nivelul al doilea. Cu toate acestea, atât reprezentanții Ministerului Educației, cât și cei ai organizațiilor neguvernamentale apreciază pozitiv crearea SAP și există încrederea că va fi unul funcțional.

Serviciile de asistență juridică primară se instituie și funcționează în baza Legii cu privire la asistența juridică garantată de stat și constau în furnizarea informațiilor privind sistemul de drept al Republicii Moldova, privind actele normative în vigoare, drepturile și obligațiile subiecților de drept, privind modalitatea de realizare și de valorificare a drepturilor pe cale judiciară și extrajudiciară; acordarea consultanței în probleme juridice; acordarea asistenței în vederea întocmirii actelor juridice, etc. Pot beneficia de servicii toți cetățenii Republicii Moldova, indiferent de nivelul veniturilor. Asistența juridică primară este acordată de para-juriști și asociațiile obștești specializate. *Para-juristul* este persoana care se bucură de o înaltă stimă din partea comunității locale, având studii juridice incomplete sau studii superioare complete, care nu practică activitate de avocat și care, după o instruire specială, este calificat să acorde asistență juridică primară gratuită membrilor comunității. Actualmente, rețeaua para-juriștilor include 32 persoane care activează pe întreg teritoriul țării, fiind susținute financiar și metodologic de Fundația Soros-Moldova (50%) și Consiliul Național pentru Asistența Juridică Garantată de Stat (50%). Un para-jurist poate deservi 1-2 sate. Cu toate acestea numărul para-juriștilor este foarte mic comparativ cu cele peste 800 de unități administrativ-teritoriale de nivelul întâi (sate, comune) din țară. Curriculum-ul de instruire a para-juriștilor nu conține un modul dedicat asistenței juridice a copiilor în conflict cu legea, dar, cu sprijinul donatorilor, para-juriștii organizează

ză lecții publice pentru copii privind drepturile lor în caz de arest.

Instituirea **Serviciului de probațiune** este foarte relevantă în asigurarea conformității legislației și a practicii în domeniul justiției pentru copii din Moldova cu standardele internaționale. Serviciul funcționează în baza Legii cu privire la probațiune (2008) și a Regulamentului privind organizarea și funcționarea organelor de probațiune (2010)¹¹³, și constă în evaluarea psihosocială, controlul persoanelor aflate în conflict cu legea penală și resocializarea lor, adaptarea persoanelor liberate din locurile de detenție, pentru preîntâmpinarea săvârșirii de noi infracțiuni. În privința copiilor, acțiunile de probațiune se axează pe asigurarea procesului de reabilitare psihopedagogică a personalității; stabilirea și menținerea relațiilor cu serviciile de protecție a drepturilor copilului; monitorizarea situației pre- și post-integrare a copilului în familie; dezvoltarea capacității familiei și a comunității de a asigura asistență copilului și de a preveni riscul intrării lui în dificultate (articolul 13). În fiecare Birou de probațiune se numește câte un consilier de probațiune specializat în lucrul cu copiii, care are o serie de atribuții funcționale. În practică, consilierul de probațiune informează Biroul siguranță minori, care monitorizează copilul, și poate să-l refere serviciilor de asistență socială. În opinia specialiștilor intervievați în cadrul acestui studiu, lipsa unor programe de probațiune bine gândite limitează rolul consilierilor de probațiune la elaborarea referatelor prezentințiale, monitorizarea alternativelor la detenție și asigurarea unor servicii limitate post-penitenciare.

De asemenea se atestă lipsa **asistenței post-liberare** pentru copiii care sunt eliberați din izolatorul de detenție preventivă. Dacă au fost condamnați, băieții sunt transferați la penitenciarul din Goian, iar fetele - la penitenciarul din Rusca. În caz contrar, aceștia vor pleca acasă. Odată cu atingerea vârstei de 18 ani, copilul poate fi transferat la un penitenciar pentru adulți, cu excepția cazurilor când îi este permis să stea la Goian până la atingerea vârstei de 21 de ani. Acest lucru nu este aplicabil fetelor, care deja se dețin într-o aripă separată a penitenciarului pentru femei din Rusca. Unii experți intervievați consideră că o atenție prea mică este acordată programelor de reintegrare pentru copii după ispășirea pedepsei, în special din cauza

¹¹³ Regulamentul privind organizarea și funcționarea organelor de probațiune, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr.827 din 10.09.2010.

percepției că, de obicei, copiii revin în grija adulților și anume aceștia din urmă au nevoie de reintegrare în câmpul muncii.

Serviciile în detenție constau în pregătirea copiilor pentru liberare și reintegrare în societate. Astfel, cu șase luni înainte de liberarea din detenție, copiii sunt implicați în Programul de pregătire pentru liberare, care presupune asistență la perfectarea actelor de identitate, informarea despre instituțiile de învățământ și locurile de muncă vacante din societate, asistență în restabilirea legăturilor cu rudele apropiate, informarea despre asistența medicală și alte servicii publice din comunitatea copilului liberat, precum și din localitățile învecinate. Evaluarea eficienței acestui serviciu poate face obiectul unei cercetări separate.

Serviciile prestate de organizațiile neguvernamentale (ONG-uri) au un rol foarte important în garantarea dreptului copilului la un spectru larg de servicii de asistență și suport. Actualmente, ONG-urile completează eforturile instituțiilor statale în prestarea serviciilor educaționale, sociale, medicale, juridice, psihologice, etc. În opinia practicienilor, serviciile prestate de ONG-uri sunt mai prietenoase copilului, exclud excesul de birocratizare, sunt oferite de specialiști calificați și conferă un grad înalt de credibilitate. Totuși, capacitatea și rata de penetrare a serviciilor nu sunt suficiente pentru satisfacerea necesităților tuturor beneficiarilor. Cu toate că închiderea instituțiilor speciale pentru copii în conflict cu legea a fost înalt apreciată de structurile internaționale și locale de monitorizare, guvernul nu a reușit să le înlocuiască cu servicii alternative care să le ofere acestor copii șansa unei reintegrări sociale depline.

În pofida tendințelor pozitive înregistrate în dezvoltarea sistemului de protecție a copilului, o serie de deficiențe și constrângeri supun riscului funcționarea eficientă a unei verigi din sistem care ar trebui să asigure asistența copiilor aflați în contact cu sistemul de justiție. Serviciile pentru copii implicați în activitate infracțională sau care sunt supuși unui asemenea risc sunt subdezvoltate. În multe comunități nu există un serviciu de suport, cu excepția polițistului și a asistentului social. Deseori serviciile comunitare au resurse umane insuficiente și sunt depășite de numărul mare al beneficiarilor cu

care trebuie să lucreze. Prevenirea implicării copiilor în comiterea faptelor prejudiciabile este împiedicată de lipsa centrelor recreaționale nerezidențiale și a programelor cognitive de schimbare a comportamentului sau a asistenței psihologice specializate orientate spre protecția interesului superior al copilului. ONG-urile și organizațiile internaționale promovează necesitatea creării centrelor sociale nerezidențiale și dezvoltarea programelor de schimbare a comportamentului pentru copii și tineri, care le-ar oferi șansa să interacționeze cu alți copii și să se reintegreze în comunitate. Astfel de programe pot include, dar nu trebuie să se limiteze la: ședințe de familie, prevenirea abuzului de substanțe, echipe mobile de sprijin juridic și social, programe de mentorat, sprijin dedicat familiilor vulnerabile, programe de prevenire în școală, centre recreaționale, etc. Deși ONG-urile vin să susțină eforturile structurilor guvernamentale, urmează a fi aplicat un mecanism de achiziționare a serviciilor publice de la ONG-uri.

3. Mecanisme de protecție a copiilor victime și martori în procesul penal

Documentul internațional cu relevanță în domeniu este Ghidul Națiunilor Unite pentru justiția în probleme cu participarea copiilor victime și martori ai crimelor¹¹⁴, adoptat în anul 2005. Prevederile Ghidului au fost transpuse și în Liniile directoare pentru justiția prietenoasă copiilor, adoptate de către Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei¹¹⁵. Prevederi similare pot fi găsite în Convenția Consiliului Europei privind protecția copiilor împotriva exploatării sexuale și a abuzului sexual. În conformitate cu aceste documente, interviurile și colectarea declarațiilor de la copii trebuie întotdeauna efectuate de către profesioniști instruiți, în încăperi speciale, iar declarațiile lor să fie admise de instanță în calitate de probe, prevederi care trebuie stipulate expres în lege. Vor fi încurajate declarațiile audiovizuale de la copiii care sunt victime sau martori, iar numărul de interviuri trebuie să fie atât de limitat, pe cât este posibil. Durata audierii trebuie să fie adaptată la vârsta copilului și gradul de atenție al acestuia. Înregistrarea declarațiilor copiilor victime și martori trebuie să aibă loc în încăperi proiectate

¹¹⁴ Rezoluția Consiliului Economic și Social 2005/20. *Ghidul Națiunilor Unite pentru justiția în probleme cu participarea copiilor victime și martori ai crimelor*, pct. 13, 14, 30-32. Disponibil în limba engleză la <http://www.un.org/en/ecosoc/docs/2005/resolution%202005-20.pdf>.

¹¹⁵ Punctul 6. Mărturi / declarații ale copiilor.

special în mod prietenos copiilor, într-o atmosferă prietenoasă acestora, ținând cont de vârsta lor, nivelul de maturitate și de orice deficiențe de comunicare pe care ei le-ar putea avea. Este subliniată necesitatea de a evita contactul copilului martor sau victimă cu persoana acuzată. Ghidul prevede că investigarea infracțiunilor în care figurează copiii victime și martori va fi urgentată și ar trebui să existe proceduri sau legi care prevăd acest lucru. Dacă există vreun risc pentru siguranța copilului victimă sau martor, trebuie întreprinse acțiuni pentru a înștiința autoritățile competente cu privire la acest risc și pentru a proteja copilul până la procesul de judecată, pe durata acestuia și după.

În conformitate cu articolul 110¹ CPP, audierea martorului minor în vârstă de până la 14 ani în cauzele penale privind infracțiunile cu caracter sexual, privind traficul de copii sau violența în familie în condițiile art. 109(5) se va efectua de către judecătorul de instrucție în spații special amenajate, dotate cu mijloace de înregistrare audio-video, prin intermediul unui psihopedagog. Rolul psihopedagogului constă în reformularea întrebărilor într-o manieră prietenoasă copilului, dacă întrebările ar putea traumatiza copilul martor. Audierea copilului martor trebuie să evite producerea oricărui efect negativ asupra stării psihice a acestuia. Declarațiile copilului martor audiat se înregistrează prin mijloace audio-video și se consemnează integral într-un proces-verbal.

Până nu demult, protecția copiilor victime și a copiilor martori în legislația națională era interpretată strict prin prisma procedurii generale aplicabile adulților. Totuși, odată cu trecerea în 2010 la o nouă abordare privind justiția pentru copii, legiuitorul a inserat în legislația națională prevederi speciale referitoare la copiii victime și martori¹¹⁶. Copilul victimă este audiat în condițiile prevăzute pentru audierea martorului. Victima în vârstă de până la 14 ani este audiată în cauzele penale privind infracțiunile cu caracter sexual, privind traficul de copii sau violența în familie, precum și în alte cazuri în care interesele justiției sau ale copilului o cer, în condițiile articolului 110¹ al Codului de procedură penală. Audierea copiilor cu vârsta de 14-18 ani se efectuează conform procedurii generale prevăzute de articolele 58, 60, 105 și 109 ale Codului de procedură penală, dacă circumstanțele nu indică altfel. Rămâne la discreția procurorului să decidă dacă va

efectua audieri speciale în conformitate cu articolele 110 și 115, care prevăd mai degrabă o abordare prietenoasă victimei, decât copilului.

Recent grupul de lucru inter-ministerial creat pe lângă Ministerul Justiției a revizuit textul actualei redacții a articolului 110¹ CPP în ceea ce privește: limitarea numărului audierilor unui copil, interzicerea confruntării victimei cu învinutul în timpul interviului sau în instanță, definirea termenului de "interviewator" și admiterea înregistrării audiovizuale a audierii în calitate de probă pentru instanță. În conformitate cu prevederile revizuite, audierea va fi efectuată de un specialist special instruit, care are studii psihologice (comparativ cu psihopedagogul prevăzut în redacția anterioară). Audierea va avea loc într-o încăpăre special amenajată formată dintr-o cameră de audiere și o cameră de observație. Camera de audiere este locul în care se află copilul și interviewatorul, iar camera de observație este locul aflării celorlalți participanți la proces. Copiii care au împlinit vârsta de 14 ani și sunt victime sau martori ai infracțiunilor cu caracter sexual sau violent, sunt audiați cu aplicarea garanțiilor generale pentru victime și martori ai infracțiunilor prevăzute de articolele 109, 110 și 115 ale Codului de procedură penală, care prevăd audierea la distanță și utilizarea declarațiilor audiovizuale în instanță, precum și protejează copilul de contactul cu învinutul în instanță.

Potrivit Procuraturii Generale, originalul declarațiilor audiovizuale ale copilului audiat este păstrat în instanța de judecată și utilizat în calitate de probă la examinarea cauzei. Astfel, conform articolului 110(1) CPP, nu este necesară prezența fizică în instanță a minorului victimă a unei infracțiuni sexuale sau cu caracter violent, care urmează a fi audiat.

Practica demonstrează că frecvent copiii sunt audiați mai des decât este recomandat și că uneori judecătorii invită copiii pentru depoziții în instanță în pofida existenței declarațiilor audiovizuale înregistrate la etapa urmăririi penale. Cercetarea privind copiii victime și procedurile penale realizată în anul 2013 de către Centrul Național de Prevenire a Abuzului față de Copii¹¹⁷ arată că, în peste 50% din cazuri, profesioniștii intervievați (ofițerii de urmărire penală, procurorii, judecătorii) au efectuat mai mult decât o singură audiere, iar în circa 10% din cazuri, erau organizate șase și mai multe audi-

¹¹⁶ Legea nr. 66 din 05.04.2012 pentru modificarea și completarea Codului de procedură penală al Republicii Moldova nr.122-XV din 14 martie 2003.

¹¹⁷ Centrul Național de Prevenire a Abuzului față de Copii, Raport „Copiii victime și procedurile penale: cazul Republicii Moldova”, 2013. Disponibil la adresa: http://amicel.cnpac.org.md/files/studiu_audierealegala.pdf

eri.¹¹⁸ Avocații intervievați au confirmat că uneori se organizau chiar și șapte audieri stresante, în timpul cărora victima se simțea intimidată și refuza să vorbească. La fiecare audiere numărul participanților se mărește, astfel că în instanța de judecată copilul ajunge să repete declarațiile în prezența unui grup numeros de persoane: trei judecători, un grefier, doi avocați, un psiholog/pedagog, uneori reprezentantul legal și inculpatul¹¹⁹. De regulă, audierea repetată se efectuează la faza urmăririi penale și creează premise de victimizare/ revictimizare a copiilor în procesul înlăturării justiției și a așteptării unui remediu efectiv.

Din cauza lipsei spațiilor prietenoase copilului pentru audierea la faza urmăririi penale, audierile au loc uneori în birourile ofițerilor de urmărire penală (sau în sălile de judecată). Există două camere special amenajate pentru audierea copiilor victime și martori ai infracțiunilor, create de ONG-urile din Chișinău: *Centrul Național de Prevenire a Abuzului față de Copii și La Strada*. În ultima decadă, la cererea reprezentanților instituțiilor de stat, aceste ONG-uri au pus la dispoziție camerele și experții săi pentru audierea copiilor victime sau martori ai violenței în familie, abuzului, traficului și altor infracțiuni cu caracter violent.

Până nu demult, o serie de factori obiectivi împiedicau aplicarea articolului 110¹ CPP privind audierea prietenoasă copilului martor sub vârsta de 14 ani, precum: lipsa spațiilor prietenoase copilului pentru audierea în cadrul urmăririi penale, lipsa interviuatorilor special instruiți să efectueze audierea, etc. Pentru diminuarea riscurilor, în Planul de acțiuni pentru realizarea Strategiei de reformă a sectorului justiției pe anii 2011-2016 a fost prevăzută crearea spațiilor prietenoase copilului pentru a fi utilizate de colaboratorii organelor de urmărire penală și cei din domeniul justiției în procesul de audiere prietenoasă copilului, precum și specializarea sistemului de justiție ajustat la necesitățile copilului (acțiunile din punctul 6.3 al Planului de acțiuni). Termenul realizării acestor acțiuni expiră la finele anului 2014.

La momentul scrierii acestui raport existau doar două camere regionale de audiere a copiilor în cadrul Procuraturii raionului Soroca și Călărași¹²⁰,

acestea fiind destinate pentru audierea copiilor de până la 14 ani, victime sau martori ai abuzului sexual, violenței în familie, traficului de ființe umane. În lipsa încăperilor similare, procurorii din raioanele vecine vor folosi camerele regionale sau cele două camere amenajate în capitală de către Centrul Național de Prevenire a Abuzului față de Copii și La Strada Moldova.

Camerele speciale de audiere a copiilor, amenajate în cadrul procuraturilor, vor fi suplimentate cu alte patru camere în procuraturile din patru raioane: Anenii Noi, Cahul, Leova și Ocnița¹²¹. Pe lângă acestea, există încă trei camere de audiere prietenoase copiilor în judecătoriile Hîncești, Bălți și Edineț. Câteva camere de audiere a copiilor au fost amenajate în opt inspectorate de poliție (Ceadr-Lunga, Ungheni, Edineț, Criuleni, Căușeni, Ciocana, Centru, Botanica mun. Chișinău)¹²². Totuși, acestea sunt destinate mai degrabă audierii copiilor bănuiți și doar în cazuri de excepție pentru audierea copiilor victime sau martori ai infracțiunilor.

Tendința amenajării unor astfel de camere în majoritatea raioanelor și la nivelul judecătoriilor sau al organelor de ocrotire a normelor de drept poate fi exagerat de costisitoare și lipsită de necesitate într-o țară mică precum Moldova. Mai mult, o cameră prietenoasă copilului destinată doar audierii în cadrul urmăririi penale nu protejează copilul victimă de o eventuală revictimizare în cadrul altor acțiuni procesuale necesare pentru înlăturarea actului de justiție și recuperarea copilului, cum ar fi examinarea medico-legală, asistența medicală și psihologică, etc. Pentru soluționarea problemei Guvernul va renova, cu sprijinul financiar al Misiunii Norvegiene de Experți pentru Promovarea Supremației Legii în Republica Moldova (NORLAM) și al altor parteneri de dezvoltare, un edificiu care va fi folosit doar în calitate de centru unic în care o echipă multidisciplinară oferă sprijin copiilor victime ale violenței și abuzului. Conceptul așa-numitei “case pentru copii” (*Barnehuset*) vine din statele scandinave și presupune un spațiu dotat cu echipamentul și personalul necesar pentru efectuarea expertizei medico-legale, acordarea primului ajutor medical, oferirea asistenței psihologice și audierea copilului victimă în cadrul urmăririi penale. Această soluție a

¹¹⁸ *Ibidem*.

¹¹⁹ *Ibidem*, pag. 30.

¹²⁰ Amenajarea încăperilor speciale pentru audierea copiilor victime sau martori ai infracțiunilor în sediile procuraturilor raioanelor Anenii Noi, Cahul, Leova, Ocnița, Orhei și Soroca a fost dispusă prin Ordinul PG nr.15/25 din 25 februarie 2013.

¹²¹ Comunicat de presă. *Procuratura asigură condiții pentru justiția prietenoasă copiilor*. Disponibil la <http://www.procuratura.md/md/com/1211/1/5640/>.

¹²² Inspectoratul General al Poliției, *Raport de evaluare a activității desfășurate de poliție în anul 2013*, pag. 6. Disponibil la adresa <http://igp.gov.md/ro/rapoarte>.

fost apreciată ca fiind prietenoasă copilului și eficientă din punct de vedere a costului.

În Moldova, acesta va fi un proiect-pilot la scară națională, denumit Centrul Copilului, și va fi situat în capitală, fiind coordonat de Ministerul Muncii, Protecției Sociale și Familiei. În cazul în care va fi de succes, proiectul va fi preluat ulterior și în alte regiuni ale țării. Acest efort este rezultatul deciziei adoptate în 2013 de către grupul tehnic de lucru interministerial privind procedurile penale prietenoase copilului, creat pe lângă Ministerul Justiției. Grupul de lucru a convenit că, pentru dimensiunile acestei țări, ar fi suficiente circa 3-5 asemenea centre pentru tot teritoriul țării, investițiile orientându-se mai degrabă în capacitatea lor, decât în cantitate. Odată cu instituționalizarea deplină și funcțională a proiectului-pilot, camerele existente vor putea fi utilizate pentru alte scopuri în procesul de înfăptuire a justiției (de exemplu: audierea martorilor anonimi, audierea femeilor victime ale abuzului sau violenței, etc.).

Procedurile penale sensibile la necesitățile copilului sunt în continuare împiedicate de insuficiența mecanismului de instruire și atestare a interviuatorilor specializați în lucrul cu copiii victime. De asemenea, copilul care urmează a fi audiat nu beneficiază de suport psihologic. Studiile demonstrează că pregătirea copilului pentru audieri este realizată spontan de către părinții sau tutorii copilului¹²³. Cu toate că declarațiile audiovizuale ale audierii sunt acceptate în calitate de probe în instanță, judecătorii tind să invite copiii victime pentru ulterioare audieri în procesul de judecată. Un alt pas necesar în această privință este instruirea judecătorilor cu privire la sistemul justiției orientat spre necesitățile copilului.

Mai mult, mecanismul de asistență juridică a victimelor urmează a fi profesionalizat și consolidat. Noile modificări¹²⁴ operate în Legea cu privire la asistența juridică garantată de stat sunt extrem de importante în contextul asigurării accesului la asistență juridică calificată pentru copiii victime ale infracțiunilor (articolele 7 și 19). Cu toate acestea, pentru aplicarea normei trebuie să existe un mecanism de instruire a avocaților specializați și un mecanism de distribuire a cauzelor cu implicarea copiilor victime acestor avocați. Deocamdată, da-

tele statistice publicate de Consiliul Național pentru Asistența Juridică Garantată de Stat nu sunt dezagregate după criteriul copiilor victime care au beneficiat de asistență. Totuși, informația oferită de CNAJGS confirmă că, în perioada iulie 2013 - februarie 2014, de asistență juridică calificată au beneficiat șase copii și 70 de adulți victime ale infracțiunilor. Cifra mică poate sugera necesitatea promovării noilor modificări și a instruirii avocaților în lucrul cu copiii victime.

Alte mecanisme de protecție a victimelor sunt incorporate în prevederi separate referitoare la infracțiuni specifice. De exemplu, norme cu privire la protecția și asistența victimelor violenței în familie se conțin în articolul 215¹ al Codului de procedură penală, care reglementează modalitatea de depunere a cererii de către victima violenței în familie și examinare a acesteia de instanța de judecată. Instanța este obligată să ia măsuri de asigurare a protecției victimei prin emiterea unei ordonanțe de protecție. Cât privește cazurile de tortură, introducerea în 2012 a noilor modificări procesual-penale privind termenul legal (30 zile) pentru dispunerea începerii urmăririi penale în baza unei plângeri depuse, ar putea accelera investigația faptelor de tortură, atunci când victima este un copil¹²⁵.

¹²³ Centrul Național de Prevenire a Abuzului față de Copii, Raport de studiu „Copiii victime și procedurile penale: cazul Republicii Moldova”, 2013. Disponibil la adresa: http://amicel.cnpac.org.md/files/studiu_audierealegala.pdf

¹²⁴ Legea nr.196 din 12.07.2013 pentru completarea Legii nr.198-XVI din 26 iulie 2007 cu privire la asistența juridică garantată de stat.

¹²⁵ Centrul Memoria, Centrul pentru Drepturile Omului, UNICEF, Raport de studiu „Tortura și rele tratamente față de copii minori în contextul justiției juvenile: răspândirea, impactul, prevenirea, identificarea cazurilor, oferirea suportului și raportare”, Chișinău, 2012, pag. 68.



III.
COLECTAREA
ȘI PRELUCRAREA
DATELOR
STATISTICE

Îmbunătățirea colectării și gestionării datelor este esențială pentru reforma sistemului de justiție pentru copii. Datele relevante și dezagregate contribuie la o mai bună planificare a bugetului și la elaborarea programelor pentru copii. Datele statistice gestionate adecvat contribuie la prevenirea termenelor excesive în procesele de judecată și informează despre posibilele încălcări ale drepturilor copiilor în contact cu sistemul de justiție. Datele care pot fi interconectate cu alte sectoare pot contribui la urmărirea parcursului copiilor vulnerabili în cadrul sistemului, precum și la planificarea asistenței specializate și rapide pentru copii și familiile lor. Datele credibile, comprehensive și dezagregate stau la baza procesului de elaborare a politicilor și planificarea bugetară pentru serviciile naționale și comunitare, distribuite ulterior pe teritoriul țării conform necesităților publicului larg și a comunităților.

În anul 2006, Oficiul ONU pentru Droguri și Crimă (UNODC) împreună cu UNICEF au elaborat Manualul pentru măsurarea indicatorilor în domeniul justiției juvenile, care recomandă utilizarea unui set minim de 15 indicatori de impact pentru evaluarea progresului reformelor în domeniul justiției juvenile pe plan global. Manualul recomandă 11 indicatori cantitativi care se referă la durata detenției preventive și a detenției după pronunțarea sentinței, numărul copiilor în arest preventiv și a celor în detenție post-sentințială, numărul copiilor care au decedat în detenție, ponderea copiilor în detenție separați de adulți, ponderea copiilor care au avut contact cu familia pe durata aflării în detenție, ponderea copiilor condamnați la privațiune de libertate, dejudiciarizarea și suportul post-eliberare. De asemenea, Manualul recomandă alți patru indicatori de politici pentru evaluarea inspecțiilor independente regulate, a mecanismelor de depunere a plângerilor, a sistemului specializat de justiție pentru copii și a prevenirii implicării copiilor în activitatea infracțională.

În Moldova, datele referitoare la justiția juvenilă sunt dezorganizate, iar unii indicatori importanți nici măcar nu sunt colectați sau sintetizați (de exemplu: durata detenției preventive, numărul copiilor asupra cărora au fost aplicate măsuri de dejudiciarizare și măsuri alternative de ispășire a pedepsei). Mai mult, datele disponibile diferă de la o autoritate la alta și sunt utilizate ineficient. Iată de ce, în Observațiile finale din 2009, Comitetul ONU pentru Drepturile Copilului recomandă Guvernului Republicii Moldova să consolideze mecanismele de colectare și analiză sistematică a datelor, dezagregate pe criteriul de sex, vârstă și amplasare

geografică, privind toate persoanele sub vârsta de 18 ani și pentru toate domeniile acoperite de Convenție (punctul 20).

În practică, evidența datelor privind copiii aflați în conflict cu legea este întreținută la toate fazele procesului penal, după cum urmează: 1) Secția analiză și monitorizare a IGP, 2) Procuratura Generală, 3) Direcția evidență specială a Departamentului Instituțiilor Penitenciare, și 4) date colectate din dosarele de judecată.

Procuratura Generală publică date despre numărul urmăririlor penale pornite și finalizate în privința copiilor, numărul cauzelor transmise în instanța de judecată cu rechizitoriu și numărul cauzelor încetate. Acestea din urmă însă nu sunt dezagregate după motivul încetării cauzei (de ex.: numărul cauzelor încetate din lipsa faptului sau a elementelor infracțiunii; cauze încetate pe motivul lipsei subiectului infracțiunii (bănuitul se află sub vârsta răspunderii penale); în rezultatul împăcării părților sau exercitării dreptului discreționar de liberare de răspundere penală). Binevenită este publicarea datelor cu privire la numărul copiilor reținuți și arestați preventiv. Totuși, rămân în continuare indisponibile datele referitoare la procentul copiilor învinuiți deținuți în timpul judecării cauzei și durata detenției acestora; durata examinării cauzelor; termenul pedepselor aplicate dezagregate după tipul infracțiunii, vârstă și condamnări anterioare; termenul pedepselor executate; numărul persoanelor condamnate în calitate de copii care își execută pedepsele în penitenciarele pentru adulți dată fiind vârsta lor și numărul adulților în instituțiile pentru copii; precum și indicatori ce țin de reintegrarea socială a copiilor condamnați cu suspendarea executării pedepsei (de ex.: încadrarea în școală sau în câmpul muncii) și a deținuților copii eliberați¹²⁶. Asemenea date ar fi utile atât pentru monitorizarea funcționării sistemului de justiție pentru copii, cât și pentru planificarea și pregătirea reformelor.

Ministerul Afacerilor Interne publică informații cu privire la infracțiunile comise de copii și cu participarea acestora, după tipul infracțiunii. De asemenea, publicul poate accesa informația operativă lunară privind starea infracționalității comparativ cu anul precedent. Totuși, datele se referă doar la infracțiunile comise, nu și la numărul sau categoria victimelor. De exemplu, ar prezenta

¹²⁶ UNICEF Moldova, *Evaluarea realizărilor în domeniul reformei sistemului de justiție juvenilă în Moldova*, Chișinău, 2010, pag. 16. Disponibil la http://www.unicef.org/moldova/2010_004_Juvenile_Justice_Reform_Achievements_ROM.pdf

interes sporit informația cu privire la numărul victimelor actelor de tortură (inclusiv copii).

Actualmente, datele compilate de **Inspectoratul General al Poliției (IGP)**, drept una din cele mai importante instituții în domeniul justiției pentru copii, includ numărul copiilor care au comis infracțiuni, dezagregate după tipul infracțiunii, antecedente penale, dacă infracțiunea a fost săvârșită de un infractor sau în grup și dacă bănuitul se afla în stare de ebrietate la momentul săvârșirii infracțiunii. De asemenea, datele sunt dezagregate după statutul social al copiilor și pe categorii de vârstă. Este foarte important că, începând cu anul 2013, sunt disponibile publicului date privind infracțiunile comise de copiii sub vârsta minimă a răspunderii penale (10-13 ani). IGP colectează date cu privire la contravențiile săvârșite de copii. În acord cu standardele internaționale, inspectoratele de poliție colectează date cu privire la copiii victime ale abuzurilor sexuale și violenței în familie, ale infracțiunilor împotriva vieții și sănătății, infracțiunilor patrimoniale, etc., precum și cu privire la tentativele și cazurile de suicid în rândul copiilor. Din păcate nu sunt publicate datele cu privire la numărul copiilor reținuți și arestați și nu sunt disponibile datele privind termenul mediu de aflare a copiilor în detenție preventivă.

Departamentul Instituțiilor Penitenciare (DIP) publică datele despre copiii deținuți în izolatoarele de urmărire penală și penitenciare, dezagregate după sex, instituție și infracțiune. Aceste date nu fac diferențiere între copiii învinuiți și cei care așteaptă judecarea cauzei sau sentința. Cu regret, datele despre termenul mediu de detenție a copiilor aflați în arest preventiv și în cadrul examinării cauzei sau exercitării căilor de atac nu sunt publicate, deși fiecare penitenciar zilnic transmite în adresa DIP datele referitoare la detenția copiilor¹²⁷. Datele privind numărul persoanelor încarcerate (izolate disciplinar) și numărul plângerilor adresate din locurile de detenție nu sunt dezagregate pe criteriul vârstei.

Oficiul Central de Probațiune colectează și publică date cu privire la numărul copiilor condamnați și a copiilor contravenienți luați și scoși de la evidența birourilor de probațiune, dezagregat după tipul pedepsei non-privative de libertate aplicate (muncă neremunerată în folosul comunității, suspendarea condiționată, liberarea condiționată de pedeapsă înainte de termen, liberarea de pe-

deapsă a copiilor, măsuri de constrângere cu caracter educativ, grațierea). De asemenea, Oficiul publică date statistice privind numărul de solicitări și numărul referatelor prezentințiale întocmite, dezagregat după categoria subiectului (adulți, copii) și autoritatea care solicită (poliție, procuratură, instanță). În formatul actual, datele nu permit identificarea numărului referatelor solicitate în privința copiilor, dezagregate pe fiecare instituție. La fel, nu există date disponibile privind rata cazurilor în care s-au elaborat referate prezentințiale.

Consiliul Național pentru Asistența Juridică Garantată de Stat (CNAJGS), prin intermediul Oficiilor teritoriale, colectează și publică trimestrial date cu privire la numărul copiilor (fete și băieți) beneficiari de asistență juridică pe cauze penale și contravenționale, precum și etapa procesuală la care se acordă asistența juridică (urmărire penală, judecarea în primă instanță, apel, recurs, căi extraordinare de atac). Totuși, datele în privința copiilor nu sunt dezagregate după autoritatea care solicită desemnarea avocatului (inspectoratul de poliție, procurorul, instanța, Consiliul Național Anticorupție, Direcția Generală Urmărire Penală, etc.). Deși modificările operate recent la Legea privind asistența juridică garantată de stat garantează asistență juridică copiilor victime ale infracțiunilor, deocamdată nu sunt publicate date privind numărul copiilor victime care au beneficiat de asistență juridică garantată.

Consiliul Superior al Magistraturii, prin intermediul Direcției de analiză a statisticii judiciare, publică date anuale privind activitatea instanțelor judecătorești, care în mare parte se referă la: numărul cauzelor examinate (civile, penale, contravenționale și de contencios administrativ) dezagregate după instanță; numărul judecătorilor și sarcina lunară pentru un judecător; numărul persoanelor condamnate și categoria pedepsei aplicate; numărul apelurilor depuse împotriva hotărârilor judecătorești; numărul cererilor de aplicare a măsurilor privative de libertate (arestul preventiv) și a măsurilor procesuale cu caracter de constrângere, precum și numărul cererilor admise. În privința copiilor sunt disponibile date privind numărul cauzelor examinate cu implicarea copiilor învinuiți, numărul copiilor condamnați, dezagregat după tipul condamnării (închisoare, suspendare condiționată a executării pedepsei, amendă, muncă în folosul comunității) și tipul infracțiunii. Cu regret, nu există date disponibile cu privire la durata proceselor de judecată; termenul sentințelor aplicate, dezagrega-

¹²⁷ Botezatu R., Cojocaru O. et al. *Studiu privind durata aflării copiilor în arest preventiv și instituirea unui mecanism de monitorizare a duratei detenției preventive*, Chișinău, 2011, pag. 31.

te după tipul infracțiunii, vârstă (de exemplu pentru actele de tortură); numărul copiilor arestați; numărul copiilor victime.

Banca de date a **Biroului Național de Statistică**, deși oferă posibilitatea vizualizării informațiilor după diferite criterii, poate oferi datele doar după ce instituțiile de resort prezintă formularele statistice. Acest lucru duce la un proces îndelungat de analiză a datelor. Actualmente, sunt disponibile doar datele pentru anul 2012 cu privire la „infracționalitatea juvenilă”.

Atât în Observațiile finale din anul 2009 referitoare la raportul periodic al Guvernului cu privire la implementarea Convenției ONU privind drepturile copilului, cât și în cele din anul 2013 referitoare la raportul Guvernului privind implementarea Protocolului Opțional la Convenția ONU privind drepturile copilului referitor la vânzarea de copii, prostituția copiilor și pornografia infantilă (Protocolul Opțional), Comitetul ONU pentru Drepturile Copilului (Comitetul) constată că datele statistice prezentate de Guvern în raportul său “nu sunt suficient dezagregate și nu reflectă completamente situația reală”¹²⁸ lăsând spațiu pentru o varietate largă de domenii neacoperite în sensul Convenției ONU privind drepturile copilului. În continuare, Comitetul își manifestă îngrijorarea că lipsa accesului profesioniștilor care lucrează cu sau pentru copii la un sistem electronic integrat de colectare a datelor, influențează negativ productivitatea procesului de elaborare a politicilor și programelor, și de planificare bugetară pentru copii. Comitetul recomandă Guvernului să consolideze mecanismele de colectare și analiză a datelor și să asigure că datele sunt dezagregate pe criteriul de vârstă, sex, statut social-economic, naționalitate, origine etnică, mediu de reședință (urban și rural), precum și colectate sistematic pe toate infracțiunile prevăzute de Protocolul Opțional.¹²⁹ De asemenea, Comitetul îndeamnă Guvernul să utilizeze eficace acești indicatori și date în procesul de formulare și evaluare a politicilor și programelor în vederea implementării și monitorizării Convenției.¹³⁰

Putem astfel concluziona că, în Moldova, colectarea datelor din sectorul justiției este insuficient dezvoltată în raport cu indicatorii UNICEF/UNODC în domeniul justiției juvenile, iar dezagregarea nu se face pentru toate domeniile acoperite de Convenția ONU privind drepturile copilului. Mai mult, datele colectate de autoritățile publice sunt izolate și diferă de la o instituție la alta, iar pe alocuri sunt chiar contradictorii. De exemplu, există disensiuni între datele publicate de IGP și Procuratura Generală (IGP vs. PG) referitor la numărul de cauze pe care a fost finalizată urmărirea penală (1,094 vs. 1,776), cauze trimise spre examinare instanței de judecată (622 vs. 790), cauze încetate (462 vs. 984), cauze suspendate condiționat (3 vs. 2). Așadar, se impune crearea unui sistem unificat de colectare și gestionare a datelor, cu accent pe necesitățile copilului, care va oferi o imagine reală a *status quo*-ului justiției pentru copii în Moldova și va contribui la elaborarea politicilor și a programelor bine gândite în domeniul justiției pentru copii. Un astfel de sistem va permite atât înregistrarea parcursului copilului în contact cu sistemul de justiție (de la primul său contact, până la ieșire și ulterioră reintegrare în societate), cât și identificarea copiilor care au fost anterior victime (sau martori) ai infracțiunilor. Având asemenea informații, factorii de decizie și profesioniștii care lucrează cu și pentru copii vor fi capabili să facă intervenții planificate care să răspundă mai bine necesităților copiilor și să prevină contactul acestora cu sistemul de justiție penală.

¹²⁸ Observațiile finale pe marginea raportului inițial al Republicii Moldova expediat în conformitate cu art. 12 al Protocolului Opțional la Convenția cu privire la drepturile copilului referitor la vânzarea de copii, prostituția copiilor și pornografia infantilă, CRC/C/OPSC/MDA/CO/1, 4 octombrie 2013

¹²⁹ *Ibidem*.

¹³⁰ Comitetul ONU pentru Drepturile Copilului, *Examinarea rapoartelor prezentate de Statele Părți în conformitate cu articolul 44 din Convenție: Observații finale - Republica Moldova*, CDC/C/MDA/CO/3, 20 februarie 2009.



IV.
CONCLUZII ȘI
RECOMANDĂRI

Recomandările care urmează sunt grupate conform etapelor justiției penale și nu sunt prioritizate după instituție sau domeniu de intervenție.

COPIII ÎN CONFLICT CU LEGEA

SERVICII DE PREVENIRE ȘI REINTEGRARE SOCIALĂ

Diversificarea și consolidarea serviciilor de prevenire și reintegrare

Cercetările demonstrează că majoritatea copiilor în contact cu sistemul de justiție penală fac parte din categoria celor vulnerabili. Guvernul ar trebui să creeze mecanisme pentru reducerea riscurilor care duc la intrarea copilului în contact cu sistemul de justiție penală în calitate de victime sau presupuși infractori. Actualmente, serviciile de suport pentru copiii delincvenți, copiii victime și martori sunt subdezvoltate. Majoritatea serviciilor sunt create pentru o categorie mai largă de beneficiari – copii în dificultate – și nu contribuie la prevenirea comportamentului delinvent și a recidivei. Lipsa serviciilor și a programelor comunitare pentru copiii aflați în situație de risc afectează capacitatea sistemului de a diminua rata infracțiunilor săvârșite de copii pentru prima oară, precum și recidiva.

Prin urmare, se recomandă următoarele:

- (1) Guvernul trebuie să întreprindă pași rapizi pentru diversificarea serviciilor sociale, inclusiv a programelor de schimb al comportamentului și a centrelor recreative pentru copii și familiile lor, în vederea prevenirii implicării copilului în activitatea infracțională și reintegrarea lor.
- (2) Guvernul trebuie să reglementeze și să consolideze serviciile de asistență psihologică atât pentru copiii victime sau presupuși delincvenți, în vederea interacționării mai ușoare cu sistemul de justiție penală, cât și pentru familiile lor, pentru a le ajuta să facă față unei asemenea situații.
- (3) Inspectoratul General al Poliției (IGP), în comun cu Ministerul Muncii, Protecției Sociale și Familiei și Ministerul Educației, trebuie să **elaboreze protocoale de direcționare a copiilor aflați în contact cu sistemul de justiție penală**

către serviciile de protecție socială și programele de asistență psihologică, astfel încât copiii să beneficieze de asistență specializată și măsuri de protecție. Pentru inspectorii siguranță minori urmează a fi **elaborate recomandări practice și metodologii de lucru cu copiii**, care vor include etapele, procedurile și instrumentele de lucru în procesul de asistență a copilului în contact cu sistemul de justiție penală. Se recomandă IGP să examineze oportunitatea **revizuirii obligațiilor de serviciu ale inspectorilor siguranță minori**, atribuindu-le un mai mare rol în protecția copilului.

- (4) Implicarea Ministerului Muncii, Protecției Sociale și Familiei în procesul de **elaborare a recomandărilor practice și a metodologiilor de lucru pentru asistenții parentali profesioniști în cazurile cu participarea copiilor cu comportament antisocial sau aflați în contact cu legea**. Metodologia va include lista serviciilor de suport accesibile copiilor și familiei asistentului parental profesionist, aspecte care vizează procedura de examinare a cauzelor cu implicarea copiilor, tehnici de comunicare constructivă cu copilul aplicabile în dependență de vârstă, trăsături de personalitate, etc. Experiența altor state demonstrează că lucrul cu părinții este cea mai bună strategie care ar asigura succesul intervențiilor. Se propune adaptarea serviciilor de plasament existente la necesitățile speciale ale copiilor în conflict cu legea, inclusiv prin implicarea psihologilor și a pedagogilor specializați.
- (5) Ministerul Muncii, Protecției Sociale și Familiei trebuie să inițieze și să supravegheze instruirea asistenților sociali comunitari în domeniul asistării copiilor în contact cu sistemul de justiție penală, atât victime, cât și presupuși infractori, care au atins sau nu vârsta minimă a răspunderii penale. De asemenea se recomandă MMPSF să examineze posibilitatea **instituționalizării în organigrama Direcțiilor de asistență socială și protecție a familiei a unității de „psiholog”**.

- (6) Misiunea Ministerului Educației va consta atât în sporirea și consolidarea rolului psihologilor școlari și a psihologilor din cadrul Serviciilor de asistență psihopedagogică, în ceea ce privește identificarea și asistența/ referirea copiilor cu comportamente antisociale până la survenirea faptelor prejudiciabile, cât și în asigurarea unui număr optim de specialiști în fiecare unitate administrativ-teritorială pentru funcționarea eficientă a serviciului. De asemenea, Ministerul Educației va examina oportunitatea introducerii unor cursuri diversificate în programele generale de licență și în programele de master, focalizate pe asistența psihologică a copiilor care riscă să vină în contact cu sistemul de justiție penală. Ministerul trebuie să asigure instruirea continuă și recalificarea tuturor psihologilor privind respectarea interesului superior al copilului în procesul penal, precum și să includă în fișele lor de post atribuții referitoare la sprijinul copiilor cu comportament antisocial, a copiilor victime sau martori ai infracțiunilor și a familiilor lor.
- (7) Consiliul Național pentru Asistența Juridică Garantată de Stat va examina posibilitatea extinderii rețelei prestatorilor de asistență juridică primară (para-juriști, clinici juridice, asociații obștești specializate) pe întreg teritoriul țării, inclusiv în cele mai greu accesibile localități. Prestatorii vor fi instruiți cu privire la acordarea serviciilor juridice pe cazurile cu implicarea copiilor în contact cu legea în calitate de presupuși delincvenți sau victime.
- (8) Eforturile Oficiului Central de Probațiune trebuie să fie orientate spre:
- elaborarea unui document strategic pe termen lung în domeniul probațiunii;
 - elaborarea programelor de probațiune sau a metodologiei în vederea diminuării riscului de recidivă în rândul copiilor presupuși probațiunii, precum și a programelor de reabilitare psihosocială a copiilor aflați la evidența birourilor de probațiune;
 - perfecționarea sistemului de recrutare și monitorizare a performanțelor consilierilor de probațiune pentru copii, precum și sporirea calității referatelor prezentințiale;
- instruirea consilierilor de probațiune în domeniul psihologiei și asistenței sociale, cu aplicarea metodei de instruire inductivă; SAU
 - instituționalizarea funcției de „psiholog” în statele de personal ale birourilor de probațiune, fapt care va contribui la asigurarea suportului psihosocial și a serviciilor pentru copiii liberați de răspundere penală și cei condamnați la măsuri non-privative de libertate.
- (9) Crearea unui sistem informațional intersectorial de monitorizare a evoluției în timp a fiecărui copil ajuns în contact cu sistemul de justiție penală, managementul de caz al beneficiarilor serviciului, conținutul minim obligatoriu al dosarului copilului aflat în evidență, modalitățile de revizuire periodică a cazului în raport cu necesitățile copilului, etc.

PROCESUL PENAL

Reducerea termenului de detenție preventivă a copiilor

Deși măsurile preventive privative de libertate în privința copiilor trebuie folosite doar ca măsuri excepționale și pentru cea mai scurtă perioadă de timp, în practică, copiii petrec în detenție perioade îndelungate de timp din cauza termenelor excesive de procedură și examinare a cauzelor în instanță, ceea ce depășește cu mult termenul maxim al detenției recomandat de instituțiile internaționale (detenția preventivă nu va depăși 30 zile, iar detenția maximă până la pronunțarea sentinței nu va depăși șase luni). Prin urmare:

- (10) Este necesară reglementarea în **Codul de procedură penală** a termenului maxim de detenție a copiilor în stare de arest la faza examinării cauzei sau a apelului în instanță, astfel încât termenul total de detenție să nu depășească șase luni, așa cum prevăd standardele internaționale.
- (11) Este nevoie de sprijinul Ministerului Justiției la elaborarea mecanismului de monitorizare a distribuirii cauzelor cu implicarea copiilor, ceea ce va permite

calcularea termenului aflării fiecărui copil în detenție preventivă, precum și a termenului de detenție în cursul examinării cauzei și apelului în instanță. O deosebită importanță o va avea instituirea unei proceduri de notificare a judecătorului cu privire la expirarea termenului de detenție preventivă a fiecărui copil. Asemenea prevederi ar putea fi introduse în **Codul de procedură penală** sau în alte acte normative care reglementează procesul penal și de judecată.

Îmbunătățirea calității asistenței juridice

Calitatea asistenței juridice este elementul esențial în apărarea drepturilor copiilor în conflict cu legea, precum și a copiilor victime. În practică, buna funcționare a sistemului este amenințată de: numărul mic al avocaților specializați pe cauzele cu implicarea copiilor; pregătirea și instruirea profesională insuficientă; lipsa standardelor de calitate pentru asistență juridică; lipsa continuității în acordarea asistenței juridice pentru copii; lipsa curriculum-ului specializat, dar și a instruirii sistematice pentru avocații care reprezintă în proces copiii victime. Respectiv, se conturează un element puternic de inegalitate în ceea ce privește calitatea asistenței juridice, atunci când unii copii au acces la un avocat specializat, iar alții - nu. Mai mult, urmează a fi instituit un mecanism de monitorizare constantă a calității asistenței juridice acordate copiilor. Accentul va fi pus pe:

- (12) **Crearea unui mecanism funcțional de pregătire inițială și formare continuă a avocaților** la cerere și a celor privați, care va permite accesul mai bun și echitabil al copiilor presupuși delincvenți și a victimelor la servicii de asistență juridică din partea avocaților specializați.
- (13) **Elaborarea și aprobarea standardelor de calitate pentru asistența juridică**, care să includă cerințe privind obligativitatea ținerii dosarului în apărare; modul de ținere și conținutul minim obligatoriu al dosarului, dezagregat pe criteriul de vârstă (copil/adult); standarde minime de calitate pe care le aplică; evaluarea satisfacției clientului față de asistența oferită, etc. În acest proces este necesară implicarea CNAJGS și a Uniunii Avocaților.

- (14) **Elaborarea și aprobarea mecanismului de monitorizare și evaluare a calității asistenței juridice** acordate beneficiarilor. Evaluarea trebuie făcută în baza unei metodologii aprobate în acest sens. De asemenea, trebuie prevăzute sancțiuni disciplinare în cazul când activitatea avocaților nu corespunde indicatorilor de calitate.

Consolidarea serviciilor de asistență psihopedagogică la etapa urmăririi penale și a judecării cauzei

Asistența psihologului în procesul penal este esențială pentru evitarea revictimizării și susținerii copiilor în contact cu legea. Actualmente, funcționarea serviciului este împiedicată de: proceduri defectuoase de audiere a copiilor delincvenți, a copiilor victime sau martori; lipsa mecanismului de instruire și atestare a specialiștilor care audiază copiii în cadrul procesului penal; lipsa cadrului de reglementare a profesiei de psiholog și a rolului acestuia în sistemul justiției penale; sistem subdezvoltat al instruirii inițiale și continue a psihologilor și pedagogilor. Astfel:

- (15) **Codul de procedură penală** trebuie să stipuleze care este statutul psihologului/ pedagogului în procesul penal, cu indicarea drepturilor și a obligațiilor lor, precum și să stabilească criteriile de admitere a acestor specialiști în procesul penal. De asemenea trebuie specificat nivelul pregătirii profesionale (de exemplu: specializarea sau instruirea specială solicitată) și sarcinile specifice ale psihologului/ pedagogului (sau psihopedagogului) la fiecare etapă procesuală.
- (16) Procuratura Generală și Inspectoratul General al Poliției sunt încurajați să intensifice eforturile pentru îmbunătățirea comunicării și cooperării dintre procuratură, organele de urmărire penală și structurile publice și private care prestează servicii de asistență psihopedagogică, pentru asigurarea asistenței psihologice convenite copilului în cursul acțiunilor de urmărire penală.
- (17) Este recomandată instituționalizarea unităților de specialist-psiholog în statele de personal ale structurilor teritoriale de asistență socială și protecție a

familiei. În acest proces se poate implica Ministerul Muncii, Protecției Sociale și Familiei prin **completarea Legii asistenței sociale și modificarea organigramei structurilor teritoriale de ASPF.**

- (18) Ministerul Educației trebuie să-și asume un rol mai mare prin elaborarea programelor de instruire inițială și continuă a pedagogilor și/sau psihologilor care participă la audierea copiilor, cu accent sporit pe asistarea copiilor aflați în contact cu sistemul de justiție. O soluție ar putea fi **modificarea sau ajustarea curriculum-ului facultăților de psihologie, astfel încât acesta să conțină module focalizate pe psihologia copilului.**

DEJUDICIARIZAREA, MĂSURILE ALTERNATIVE DE DETENȚIE ȘI ISPĂȘIRE A PEDEPSEI

Încurajarea practicilor de dejudiciarizare și a alternativelor la detenție

Informația colectată pentru acest studiu demonstrează că organele de ocrotire a normelor de drept continuă să aplice detenția preventivă asupra copiilor chiar dacă putea fi aplicată o măsură alternativă. Poate fi din cauza numărului limitat al măsurilor non-privative prevăzute de lege, precum și al ineficienței aparente a măsurilor existente. Prin urmare:

- (19) Procuratura Generală și Ministerul Justiției ar trebui să inițieze completarea **Codului de procedură penală** și a **Legii cu privire la probațiune** cu prevederi referitoare la puterea de decizie a referatelor prezentințiale în individualizarea măsurilor sau sentințelor aplicate copiilor. De asemenea, procurorii și judecătorii de instrucție trebuie încurajați să solicite mai des referatele prezentințiale, fapt care va spori utilizarea măsurilor alternative de detenție. Trebuie să existe standarde pentru asigurarea calității înalte a acestor rapoarte.
- (20) Ministerul Justiției și Procuratura Generală vor iniția procesul de modificare a Codului penal și a Codului de pro-

cedură penală în vederea diversificării măsurilor alternative arestului preventiv și detenției post-sentințiale, aplicabile tuturor copiilor sub vârsta de 14 ani.

- (21) Autoritățile de asistență socială și protecție a copilului ar trebui să dezvolte, să consolideze și să diversifice servicii raionale și comunitare, precum și programe nerezidențiale (de ex: ședințe de familie, echipe sociale mobile, programe de prevenire a abuzului de substanțe și de schimb comportamental) spre care să fie direcționați copiii în conflict cu legea, pentru reeducare și reintegrare socială, în vederea evitării contactului cu sistemul de justiție penală și prevenirii comiterii faptelor prejudiciabile și a recidivei. Dacă va fi posibil, serviciile și programele vor fi centrate pe familie, iar, după caz, vor include părinții/îngrijitorii copilului în procesul de reeducare.
- (22) Ministerul Muncii, Protecției Sociale și Familiei, în comun cu Ministerul Educației, Ministerul Sănătății și Ministerul Afacerilor Interne vor susține autoritățile locale în procesul de instituire și dezvoltare a mecanismelor sau schemelor existente de cooperare intersectorială în privința copiilor cu comportament antisocial și a copiilor în conflict cu legea, ceea ce va asigura răspunsul operativ și sprijinul sistemului în cazul copiilor în conflict cu legea și familiilor lor.

Protecție sporită pentru copiii cu comportament antisocial aflați sub vârsta minimă a răspunderii penale

Copiii sub vârsta minimă a răspunderii penale cu comportament antisocial sau delincent necesită servicii de suport care i-ar ajuta să se reintegreze în societate și să evite contactul cu sistemul de justiție penală. Practica demonstrează insuficiența instrumentelor care ar încuraja acești copii și familiile lor să participe în programe nerezidențiale sau să beneficieze de alt tip de suport în vederea prevenirii recidivei. Așadar:

- (23) Autoritățile administrației publice centrale și locale sunt îndemnate să includă în politicile sectoriale copiii sub vârsta răspunderii penale cu comportament

antisocial sau delincvent, în calitate de grup-țintă. Este necesară modificarea cadrului juridic, astfel încât noțiunea *copilului aflat în dificultate* să includă expres și copiii cu comportament antisocial aflați sub vârsta minimă a răspunderii penale. Politicile sociale trebuie să prevadă dezvoltarea serviciilor sociale și de suport pentru acești copii și familiile lor. Implicarea Ministerului Educației și a Ministerului Muncii, Protecției Sociale și Familiei este crucială în dezvoltarea programelor de reeducare și reintegrare socială pentru acești copii și îngrijitorii lor.

- (24) Este necesară instituirea mecanismelor locale de referire între școală, asistența socială, psihologi, poliție, probațiune, ONG-uri, etc. în vederea identificării precoce, asistării și monitorizării cazurilor copiilor cu comportament antisocial care riscă să încalce legea. Organele de urmărire penală, serviciile de protecție a copilului și serviciile de asistență socială trebuie să comunice și să colaboreze mai eficient în ceea ce privește prevenirea intrării acestor copii în conflict cu sistemul de justiție penală. Inspectoratele de poliție trebuie să anunțe în regim de urgență serviciile de protecție a copilului și serviciile de asistență socială în cazul depistării faptei prejudiciabile comise de un copil sub vârsta răspunderii penale. De asemenea, trebuie să existe o comunicare între pedagogi, psihologi și serviciile de asistență socială pentru soluționarea fiecărui caz de comportament delincvent al copiilor sub vârsta răspunderii penale înmatriculați în școală.

COPIII ÎN DETENȚIE

Adaptarea programelor educaționale și psihologice la cerințele copiilor în detenție

Copiii aflați în detenție preventivă trebuie să primească îngrijiri, protecție și toată asistența individuală pe plan educativ, psihologic, medical, etc. Este esențial ca volumul și calitatea educației pentru copiii aflați în detenție preventivă să fie cât mai puțin fragmentate și conforme cu pro-

gramul educațional general. În practică, procesul educațional este fragmentat și fără o abordare centrată pe necesitățile copilului. Așadar:

- (25) Ministerul Educației ar trebui să asigure materiale și personal didactic suficient și bine remunerat, care să acopere necesitățile fiecărui copil în conflict cu legea, precum și să creeze, în comun cu Departamentul Instituțiilor Penitenciare, un mecanism de evaluare individuală a copiilor plasați în arest preventiv, astfel încât orele să fie individualizate cerințelor și abilităților tuturor copiilor plasați.
- (26) Ministerul Educației, în comun cu Departamentul Instituțiilor Penitenciare, trebuie să elaboreze proceduri pentru a asigura continuitatea studiilor școlare pentru copiii transferați din izolatoarele de detenție preventivă în închisori. Este necesară ajustarea programelor de studii din izolatoarele de urmărire penală cu cele din instituțiile penitenciare. **De asemenea, s-ar impune modificarea planului-cadru de instruire în vederea majorării numărului orelor de instruire pentru copiii aflați în detenție preventivă.**
- (27) Se recomandă Departamentului Instituțiilor Penitenciare să examineze oportunitatea suplimentării numărului de psihologi în toate instituțiile de detenție pentru asigurarea accesului copiilor la servicii psihologice conform necesităților.

Asigurarea independenței lucrătorilor medicali din locurile de detenție

Perioada aflării în instituțiile de detenție preventivă afectează starea sănătății copiilor. În pofida modificărilor legislative recente care au avut drept scop îmbunătățirea calității serviciilor de asistență medicală în sectoarele de poliție și în închisori, dependența lucrătorilor medicali de administrația instituției de detenție poate afecta calitatea și operativitatea serviciilor medicale acordate copiilor în detenție, precum și documentarea reclamațiilor de rele tratamente. În acest scop:

- (28) Este necesară modificarea cadrului normativ pentru asigurarea independenței profesionale a lucrătorilor medicali din

locurile de detenție, prin transferarea în subordinea Ministerului Sănătății a felcerilor din cadrul izolatoarelor de detenție preventivă ale Ministerului Afacerilor Interne, precum și a personalului medical din instituțiile penitenciare ale Departamentului Instituțiilor Penitenciare.

- (29) Este necesară dezvoltarea capacităților lucrătorilor medicali din locurile de detenție în ceea ce privește prevenirea și combaterea actelor de tortură, astfel încât aceștia să sesizeze operativ organele procuraturii despre cazurile de tortură și alte rele tratamente depistate în instituțiile de detenție.

Zero toleranță față de actele de tortură și rele tratamente

Nici un copil nu va fi supus torturii, pedepselor sau tratamentelor crude, inumane sau degradante. Cu toate acestea, continuă să fie raportate cazuri de tortură împotriva copiilor, în special din cauza legislației imperfecte care nu oferă suficiente garanții pentru acești copii la faza urmăririi penale și în timpul judecării cauzei. Mai mult, se consideră lipsită de imparțialitate investigația efectuată de procuratură, care la faza urmăririi penale a exercitat conducerea urmăririi penale, iar în instanță susține învinuirea. În această privință:

- (30) Trebuie întreprinși pași concreți pentru a îndepărta organul care a condus urmărirea penală și care susține învinuirea de la investigarea cauzelor privind faptele de tortură invocate de copii. În procesul de modificare a **Codului de procedură penală** se vor implica Ministerul Justiției, Procuratura Generală, Ministerul Afacerilor Interne. De asemenea este necesară **modificarea Legii privind asistența juridică garantată de stat în vederea asigurării dreptului necondiționat la asistență juridică pentru victimele torturii.**
- (31) În **Codul de procedură penală** vor fi inserate măsuri procesuale de constrângere constând în suspendarea imediată din funcție a colaboratorului învinuit de comiterea actelor de tortură și rele tratamente, din momentul recunoașterii în calitate de bănuț și pe toată durata investigațiilor. În același timp, este ne-

cesară consolidarea mecanismelor de reabilitare a victimelor actelor de tortură și garantarea despăgubirilor echitabile și corespunzătoare.

- (32) Încăperile utilizate pentru audierea și detenția persoanelor aflate în custodia statului trebuie monitorizate în mod constant și efectiv, inclusiv prin instalarea camerelor de supraveghere video, cu stocarea informației în nemijlocita apropiere a acestor locuri. Modul de utilizare și gestionare (inclusiv accesul la informații și sancțiunea pentru nerespectarea cerințelor) a informațiilor de pe camerele de supraveghere trebuie strict reglementat prin reglementări interioare ale organelor de ocrotire a normelor de drept și ale penitenciarelor sau prin alte documente cu forță juridică.
- (33) Ministerul Afacerilor Interne este încurajat să revizuiască criteriile de selectare a candidaților pentru accesarea în organele de poliție. De asemenea, este absolut necesară dezvoltarea capacităților colaboratorilor de poliție în ceea ce privește prevenirea și combaterea torturii, inclusiv prin intermediul unui program specializat de instruire. **Legea cu privire la activitatea Poliției și statutul polițistului** ar putea fi modificată pentru reglementarea acestor aspecte.

Abolirea izolării disciplinare a copiilor

Izolarea disciplinară (încarcerarea) contravine normelor de drept internațional și este dăunătoare pentru copiii în detenție. În pofida modificării recente a legislației execuționale, care substituie încarcerarea copiilor cu izolarea disciplinară, încarcerarea poate fi aplicată în continuare în calitate de măsură disciplinară asupra copiilor, care la rândul său limitează dreptul copiilor la întrevederi, convorbiri telefonice, colete, pachete cu provizii și banderole. Asemenea prevederi nu pot fi considerate compatibile cu interesul superior al copilului. Prin urmare se recomandă:

- (34) Modificarea **Codului de executare** prin excluderea definitivă a izolării disciplinare a copiilor privați de libertate, în toate locurile de detenție. Excluderea acestor practici va fi însoțită de introducerea măsurilor disciplinare alternative cu caracter educativ sau de protecție,

care să înlocuiască detenția. Implicarea Ministerului Justiției în acest proces este esențială. De asemenea, conținutul **Statutului executării pedepsei de către condamnați urmează a fi acordat la prevederile Codului de executare.**

- (35) **Codul de executare și Statutul executării pedepsei de către condamnați** trebuie să reglementeze limitele pentru restricțiile aplicabile în privința vizitelor și a corespondenței, astfel încât să nu fie afectată menținerea legăturilor cu părinții și familia. Este necesară anularea suspendării dreptului copilului de a contacta cu familia, ca o măsură disciplinară. De asemenea, trebuie instituit un mecanism de contestare a deciziilor de aplicare a măsurilor disciplinare în privința copiilor în detenție.

Consolidarea mecanismului de depunere a plângerilor pentru copiii în detenție

Dreptul deținuților de a formula cereri și reclamații, de a cunoaște motivele respingerii și de a introduce recurs în fața unei autorități independente nu poate fi supus limitărilor. Totuși, încă mai există deficiențe legislative referitoare la garanțiile și procedurile aplicate în cazul copiilor. Legislația națională cu privire la petiționare nu conține reglementări care ar stabili expres existența capacității de exercițiu a copilului pentru depunerea plângerilor. Pentru eliminarea acestor deficiențe:

- (36) Ministerul Justiției, în comun cu alte autorități, trebuie să inițieze modificarea **Codului de executare, a Statutului executării pedepsei de către condamnați** și a **Legii cu privire la petiționare** în vederea reglementării exprese a capacității copilului de a-și exercita personal dreptul la petiționare. De asemenea urmează a fi stabilită modalitatea de depunere a plângerilor scrise de copiii în detenție, precum și a procedurii de examinare a lor. Procedurile de depunere a plângerilor verbale ale copiilor deținuți urmează a fi simplificate.
- (37) Este necesară modificarea **Codului de executare** și a **Statutului executării pedepsei de către condamnați**

prin inserarea prevederilor referitoare la competența în soluționarea plângerilor, termenele și modalitatea de examinare a plângerilor, termenele de prezentare a răspunsului, procedura de contestare, etc. La operarea modificărilor se va ține cont de nivelul de înțelegere, dezvoltare psiho-emoțională și intelectuală a copiilor, lipsa experienței de viață și capacitatea copilului de a forma și dezvolta idei. Cadru juridic urmează a fi completat cu un mecanism specific de audiere a copiilor pe marginea plângerilor adresate.

- (38) Se recomandă completarea **Codului de executare** cu prevederi care să reglementeze obligația administrației penitenciarului de a suporta cheltuielile legate de exercitarea dreptului copiilor la petiționare prin cereri și sesizări adresate autorităților publice, organelor judiciare, instanțelor sau organizațiilor internaționale interguvernamentale a căror competență este acceptată și recunoscută de Republica Moldova.

COPIII VICTME ȘI MARTORI AI INFRACTIUNILOR

Eficientizarea mecanismelor de protecție a copiilor victime și martori

În abordarea situației copiilor victime și martori, accentul trebuie pus pe protecția acestora și evitarea revictimizării. Chiar dacă legislația națională oferă garanții importante, în practică acestea sunt aplicate foarte limitat. Lipsa unui mecanism eficient de protecție a victimelor duce la apariția cazurilor de amenințări/ presiuni asupra copiilor pentru a-i determina să-și retragă plângerile depuse. Pentru eliminarea acestor inconsistențe sunt necesare următoarele:

- (39) Pe plan legislativ se impune completarea **Legii cu privire la protecția martorilor și altor participanți la procesul penal** cu prevederi care să asigure un mecanism eficient de protecție a copiilor victime și martori. Măsurile de protecție trebuie să fie aplicate imediat, în momentul oricărei bănuieli rezonabile asupra existenței unei stări de nesiguranță și persecuții suferite de

victimă sau martor. De asemenea, vor fi inserate prevederi referitoare la investiirea procurorului cu atribuții în aplicarea măsurilor de protecție. Procuratura Generală, în comun cu Ministerul Justiției, au un rol semnificativ în acest proces.

- (40) **Codul de procedură penală** urmează a fi completat cu garanții care să protejeze toți copiii victime și martori ai infracțiunilor de o eventuală revictimizare. Garanții suplimentare pentru copiii martori ai infracțiunilor trebuie stabilite prin modificarea Codului de procedură penală care să prevadă posibilitatea de audiere a copilului-martor cu aplicarea modalităților special prevăzute la articolele 110 și 110¹ din Codul de procedură penală.
- (41) Este obligatoriu ca pentru toți copiii sub vârsta de 18 ani, care sunt victime ale infracțiunilor sexuale sau cu caracter violent, legea să garanteze proceduri penale sensibile la necesitățile lor, inclusiv prin intermediul audierilor prietenoase copilului în încăperi special amenajate și de către specialiști atestați, precum și a asistenței psihologice și medicale specializate.
- (42) În rezultatul adoptării modificărilor la articolul 110¹ al Codului de procedură penală, cadrul normativ va trebui dezvoltat și completat cu instrucțiuni, standarde și linii directoare intersectoriale referitoare la procedura audierii copiilor victime/martori în procesul penal, încăperile special amenajate, cerințele minime pentru echipamentul de înregistrare și procedura de stocare și gestionare a probelor înregistrate audiovizual. Ministerul Justiției va convoca eforturile menite să asigure cooperarea intersectorială în vederea elaborării și promovării spre aprobare a acestor documente, ceea ce va asigura proceduri prietenoase copilului în cadrul urmăririi penale.
- (43) În conformitate cu articolul 110¹ al Codului de procedură penală, Guvernul Republicii Moldova trebuie să elaboreze programe specializate și certificate de instruire și evaluare a specialiștilor care vor organiza audieri prietenoase copilului în cursul urmăririi penale.

COLECTAREA ȘI PRELUCRAREA DATELOR

Dezvoltarea mecanismului de colectare și prelucrare a datelor statistice

Îmbunătățirea colectării și gestionării datelor este esențială pentru reforma sistemului de justiție pentru copii. În prezent, procesul de colectare a datelor este subdezvoltat și nu este dezagregat conform domeniilor prevăzute de Convenția ONU privind drepturile copilului. Mai mult, datele colectate de autoritățile publice sunt izolate și diferă de la o instituție la alta, iar pe alocuri sunt chiar contradictorii. În acest sens este necesară:

- (44) Elaborarea și aprobarea unui set de indicatori universali în domeniul justiției pentru copii, incorporați într-un sistem informațional care să ofere date dezagregate privind copiii delincvenți, copiii victime și martori, și care să fie interconectat cu alte baze de date. Aceasta va permite identificarea tendințelor sau înregistrarea parcursului copiilor până la contactul cu sistemul de justiție penală, precum și după liberarea acestora.
- (45) Elaborarea unui sistem centralizat și unificat de colectare, analiză și monitorizare a datelor privind justiția pentru copii și adulți, utilizând setul de indicatori și datele pe sectoare multidisciplinare și inter-ministeriale. Copiii cu termene mari în arest preventiv vor constitui un indicator separat și vor fi strict monitorizați. Ministerul Justiției va coordona acest proces.
- (46) Prelucrarea și analiza informației cu privire la termenile de examinare a cauzelor penale cu implicarea copiilor aflați în arest preventiv, cu publicarea acesteia în buletinele informative ale Curții Supreme de Justiție și a Procuraturii Generale.

Bibliografie

Literatură de specialitate (studii, cercetări):

1. Kirsten Anderson, Centrul de Resurse Juridice din Moldova, *Evaluarea finală a proiectului „Reforma sistemului de justiție juvenilă din Moldova”*, Chișinău, 2012. Disponibil la http://www.unicef.org/moldova/ro/2012_001_JJ_Evaluation_Report_ROM.pdf.
2. UNICEF Moldova, *Evaluarea realizărilor în domeniul reformei sistemului de justiție juvenilă în Moldova*, Chișinău, 2010. Disponibil la http://www.unicef.org/moldova/2010_004_Juvenile_Justice_Reform_Achievements_ROM.pdf.
3. Centrul Național de Prevenire a Abuzului față de Copii, *Raport de studiu. Copiii victime ale infracțiunilor și procedurile legale: cazul Republicii Moldova*, Chișinău, 2013. Disponibil la adresa http://amicel.cnpac.org.md/files/studiu_audierealegala.pdf.
4. Botezatu R., Cojocar O. et al., *Studiu privind durata aflării copiilor în arest preventiv și instituirea unui mecanism de monitorizare a duratei detenției preventive*, Chișinău, 2011.
5. Lupușor I., Adam A., Tarasov A., *Studiu privind sancțiunile disciplinare aplicabile copiilor în detenție, cu accent pe excluderea încarcerării față de copii*, Chișinău, 2011.
6. Centrul Memoria, Centrul pentru Drepturile Omului, UNICEF, *Raport de studiu „Tortura și rele tratamente față de copii minori în contextul justiției juvenile: răspândirea, impactul, prevenirea, identificarea cazurilor, oferirea suportului și raportare”*, Chișinău 2012. Disponibil la adresa http://www.unicef.org/moldova/ro/Memoria_Raport_Tortura_RO_web.pdf.
7. Botezatu R., Zaharia V. et. all, *Studiu privind evaluarea și dezvoltarea mecanismului de depunere a plângerilor de către copii în detenție*, Chișinău, 2011.
8. Țurcan A. et all., *Studiu privind serviciile pentru copiii în contact cu sistemul de justiție și stabilirea costului anual al acestora*, Chișinău, 2011.
9. Dolea I., Zaharia V., *Studiu de fezabilitate privind instanțele specializate în cauzele cu implicarea copiilor în Republica Moldova*, Chișinău, 2011. Disponibil la adresa http://www.unicef.org/moldova/ro/2011_003__Studiu_de_Fezabilitate_instante_ouentru_copii_ROM.pdf.
10. Beșliu N., Haraz S., Popovici M., Rotaru V., *Copiii în conflict cu legea-neglijăți sau uitați. Studiu privind situația copiilor în conflict cu legea aflați sub vîrsta răspunderii penale*, Chișinău, 2011. Disponibil la adresa http://www.unicef.org/moldova/ro/STUDIUL-CopiiSub14_30.09.11.pdf.
11. Carolyn Hamilton, *Guidance for Legislative Reform on Juvenile Justice*, Children's Legal Centre and UNICEF, Child Protection Section, New York, 2011. Disponibil la adresa http://www.unicef.org/policyanalysis/files/Juvenile_justice_16052011_final.pdf.
12. Dolea I., Zaharia V., Rotaru V., *Raport de monitorizare: respectarea drepturilor copiilor implicați în procesul de judecare a cauzelor penale în municipiul Bălți*, Chișinău, 2012. Disponibil la http://irp.md/uploads/files/2014-03/1394404674_raport-balti-2012.pdf.
13. Dolea I., Zaharia V., Rotaru V., *Raport de monitorizare: respectarea drepturilor copiilor implicați în procesul de judecare a cauzelor penale (Bălți, Ungheni, Orhei, Căușeni, Leova)*, Chișinău, 2013. Disponibil la <http://www.monitor.md/attachments/article/146/Raport%20de%20Monitorizarea%202013.PDF>.
14. Dolea I., Zaharia V., Rotaru V. et all., *Justiția penală și drepturile omului. Cercetare sociologică*, Chișinău, 2010. Disponibil la <http://crjm.org/files/reports/IRP.justiia.penala.do.2010.pdf>.
15. UNICEF Regional office for CEE/CIS, *Good practices and promising initiatives in juvenile justice in the CEE/CIS region, 2010*. Disponibil la adresa http://www.unicef.org/albania/UNICEF__JJGood_Practices_WEB.pdf.
16. Amnesty International, *O problemă nerezolvată: combaterea torturii și a relelor tratamente în Republica Moldova*, 2012.

Legislație națională:

17. Legea privind drepturile copilului, nr. 338/1994
18. Codul penal al Republicii Moldova, adoptat prin Legea nr. 985/2002
19. Codul de procedură penală al Republicii Moldova, adoptat prin Legea nr.122/2003
20. Codul contravențional al Republicii Moldova, adoptat prin legea nr. 218/2008
21. Codul de executare al Republicii Moldova, adoptat prin Legea nr. 443/2004
22. Legea cu privire la asistența juridică garantată de stat, nr. 198/2007
23. Statutul executării pedepsei de către condamnați, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 583/2006
24. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, cu privire la practica judiciară în cauze penale privind minorii nr.39/2004

Documente strategice și de politici:

25. Planul de acțiuni al Guvernului pentru anii 2012-2015, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 289/2012
26. Strategia națională de dezvoltare „Moldova 2020”, aprobată prin Legea nr. 166/2012
27. Strategia de reformă a sectorului justiției pentru anii 2011–2016, aprobată prin Legea nr. 231/2011
28. Strategia națională de descentralizare pentru anii 2012–2015, aprobată prin Legea nr. 68/2012
29. Strategia națională privind acțiunile comunitare pentru susținerea copiilor aflați în dificultate pe anii 2007-2014, aprobată prin Hotărârea Guvernului nr.954/2007
30. Programul național privind crearea sistemului integrat de servicii sociale pe anii 2008-2012, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr.1512/2008
31. Programul de dezvoltare a educației incluzive în Republica Moldova pentru anii 2011-2020, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr.523/2011
32. Planul de acțiuni privind susținerea populației de etnie romă din Republica Moldova pentru anii 2011-2015, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr.494/2011
33. Strategia de incluziune socială a persoanelor cu dizabilități (2010–2013), aprobată prin Legea Nr. 169/2010

Standarde internaționale:

34. Convenția ONU privind drepturile copilului (1989)
35. Principiile pentru Protecția Persoanelor aflate sub Orice Formă de Detenție sau Închisoare (1988)
36. Ansamblul de reguli minime ale ONU privind administrarea justiției pentru minori (Regulile de la Beijing) (1985)

37. Liniile directoare ONU pentru prevenirea delincvenței juvenile (Liniile directoare de la Riyadh) (1990)
38. Regulile ONU privind protecția minorilor privați de libertate (Regulile de la Havana) (1990)
39. Liniile directoare pentru acțiune privind copiii din sistemul judiciar penal (1997)
40. Regulile minime ONU privind măsurile neprivative de libertate (Regulile de la Tokyo) (1990)
41. Comitetul ONU pentru Drepturile Copilului, Comen-tariul general nr. 10: Drepturile copilului în justiția juvenilă, CrC/C/gC/10, 25.04.2007
42. Recomandarea (2005)5 cu privire la drepturile copiilor instituționalizați, adoptată de Comitetul de Miniștri la 16 martie 2005
43. Recomandarea (2006)2 referitoare la Regulile Penitenciare Europene, adoptată de Comitetul de Miniștri la 11 ianuarie 2006
44. Recomandarea (2003)20 cu privire la noile modalități de tratare a delincvenței juvenile și rolul justiției juvenile, adoptată de Comitetul de Miniștri la 24 septembrie 2003
45. Rezoluția CM/Res/2 pentru Justiția Prietenoasă Copiilor, adoptată la cea de-a 28-a Conferință a Miniștrilor Justiției din cadrul Consiliului Europei (Lanzarote, octombrie 2007)
46. Recomandarea (89) 12 cu privire la educația în penitenciare, adoptată de Comitetul de Miniștri la 13 octombrie 1989
47. United Nations Guidance Note of the Secretary-General UN Approach to Justice for Children
48. Comitetul ONU pentru Drepturile Copilului, Examinarea rapoartelor prezentate de Statele Membre în conformitate cu articolul 44 al Convenției: Observații finale – Republica Moldova (2009)

Resurse web:

- http://www.unicef.org/moldova/ro/12007_19495.html
<http://www.procuratura.md/md/newsst/1211/1/3675/>
<http://www.procuratura.md/md/newsst/1211/1/5560/>
<http://www.procuratura.md/md/newsst/1211/1/5671/>
<http://unimedia.info/stiri/video-Au-fost-create-camere-de-audiere-a-copiilor-victime-Nu-exista-specialiti-competeni-70763.html>

Anexe

A n e x a 1

GLOSAR

În textul acestui raport vor fi folosite următoarele definiții¹³¹:

Alternative la detenție: Se referă la măsurile care pot fi aplicate copiilor care au trecut formal prin sistemul de justiție penală și care nu presupune privare de libertate. „Alternativele la detenție” mai sunt cunoscute ca „alternative la detenție” și „măsurile non-privative”.

Arest: Atunci când cineva este plasat în custodia (nu este liber să plece) poliției, autorităților militare, de informații și securitate sau a altor servicii de securitate din cauza unui conflict existent cu legea, a unui conflict bănuț sau presupus.

Condamnat: Un copil este condamnat atunci când, prin decizia autorității competente, este găsit vinovat de săvârșirea unei fapte prejudiciabile.

Copil: Se referă la orice persoană sub vârsta de 18 ani, în conformitate cu Convenția ONU privind drepturile copilului (articolul 1). Acest studiu a evitat folosirea cuvintelor și a termenilor ‘minor’, ‘juvenil’ și ‘delincvent juvenil’ în special din cauza conotațiilor negative, a prejudecăților atribuite lor, precum și a faptului că acestea deviază de la realitatea potrivit căreia indivizii implicați sunt mai întâi de toate copii și adolescenți. Cu toate acestea, termenul ‘juvenil’ poate fi în continuare utilizat atunci când se face referință fie la un instrument internațional supus analizei, fie la citate sau la titluri ale cercetărilor anterioare.

Copil în conflict cu legea: Orice copil care intră în contact cu organele de ocrotire a normelor de drept din cauza că este învinuit sau este găsit responsabil de încălcarea legii penale. Acest termen poate fi aplicat și copiilor sub vârsta răspunderii penale, deși – dacă este necesar să se facă o

distincție – aceștia pot fi menționați drept ‘copii sub vârsta minimă a răspunderii penale.’¹³²

Copil în contact cu legea: Orice copil care intră în contact cu sistemul de justiție penală în calitate de victimă/supraviețuitor, martor sau care este în conflict cu legea, și/sau orice copil care vine în contact cu sistemul de justiție civilă și/sau administrativă. Acest termen este mult mai larg decât ‘copil în conflict cu legea’. Dejudiciarizarea și alternativele la detenție se aplică în special copiilor în conflict cu legea, deși este recunoscut că mulți copii sunt de asemenea victime/supraviețuitori și/sau martori.

Copil victimă și martor: Acești termeni se referă la copiii asupra cărora au fost săvârșite infracțiuni sau care sunt martori în cauzele penale.

Copii în situație de risc: Copiii supuși riscului de a fi abuzați, neglijați, exploatați și maltratați, precum și copiii care locuiesc în situații în care sunt expuși multiplelor riscuri. În contextul actual, termenul este utilizat când se face referință specială la copiii care sunt supuși unui risc mai mare de a fi implicați în activitate infracțională sau delictuală comparativ cu alți copii.

Dejudiciarizare: Dejudiciarizarea semnifică direcționarea copiilor în conflict cu legea în afara procedurilor judecătorești prin elaborarea și implementarea procedurilor, structurilor și programelor care permit multor – posibil majorității – copii să fie preluați de structuri nejudiciare, evitând astfel efectele negative ale procedurilor judiciare formale. Dejudiciarizarea poate fi aplicată din momentul reținerii (până la arest) până la examinarea cauzei în instanță (inclusiv după detenția preventivă).

Delict: Actul pentru care legea prevede o pedeapsă în virtutea sistemului legal aplicabil.

Detenție preventivă: Perioada în care copiii sunt privați de libertate din momentul înaintării învinuirii, până la pronunțarea sentinței. Detenția pre-

¹³² Ghidul UNICEF cu privire la Dejudiciarizare și Alternativele la Detenție. 2009. Glosar relevant pentru copiii în conflict cu legea. Disponibil la http://www.unicef.org/tdad/index_55673.html

¹³³ Copilul sub vârsta răspunderii penale este în conflict cu legea pentru că delictul/infracțiunea oricum trebuie investigată, iar copilul interviuat pentru stabilirea faptului dacă este responsabil. Deoarece este sub vârsta răspunderii penale, procedurile penale nu pot fi inițiate, dar poate fi necesară o intervenție de recuperare în rezultatul săvârșirii faptei prejudiciabile.

ventivă include: detenția în izolatoarele din poliție după arestare și până la examinarea cazului de autoritatea competentă; și detenția în instituțiile speciale în perioada care urmează după prima examinare a cazului de către autoritatea competentă, dar până la pronunțarea sentinței.

Justiție juvenilă / sistem al justiției juvenile: Legislația, normele, standardele, ghidurile, politicile, procesurile, mecanismele, prevederile, instituțiile și structurile aplicabile în mod special copiilor în conflict cu legea care au împlinit vârsta răspunderii penale.

Justiție pentru copii: Abordare care tinde să focalizeze atenția pe impactul asupra copiilor și respectarea drepturilor copiilor în toate politicile și deciziile din domeniul justiției. Această justiție se concentrează pe statul de drept și accentuează necesitatea unei mai bune integrări a standardelor justiției prietenoase copilului în reformele mai largi din domeniul justiției și securității. Aceasta are implicații nu doar pentru elaborarea programelor de protecție a copilului, dar și pentru elaborarea oricăror politici sociale, judiciare sau de drepturile omului.

Mecanism de depunere a plângerilor: Orice sistem care permite copilului privat de libertate să aducă la cunoștința autorității responsabile pentru locul de detenție sau oricărei alte structuri create în acest sens, despre orice aspect legat de tratamentul aplicat copilului, inclusiv despre violarea drepturilor sale.

Pedeapsă: O sancțiune impusă pentru o încălcare.

Privare de libertate / detenție: semnifică „orice formă de detenție sau întemnițare sau plasarea unei persoane în custodia unei instituții publice sau private, de unde nu are voie să plece, printr-un ordin al autorității judecătorești, administrative sau a oricărei autorități publice.”¹³³

Probațiune: Măsură non-privativă de libertate care presupune monitorizarea și supravegherea copilului în perioada aflării lui în comunitate, precum și ghidarea și acordarea asistenței. De obicei, o autoritate competentă, un procuror, serviciul de asistență socială sau un consilier de probațiune supraveghează executarea probațiunii.

Raport de evaluare socială: Aceasta este o evaluare a situației/circumstanțelor curente și din trecut a persoanei învinuite, precum și a necesității și argumentării aplicării unui tratament sau unei alte forme alternative de îngrijire non-privativă (de ex:

muncă în folosul comunității, probațiune). Raportul de evaluare socială este adesea un instrument care permite instanței de judecată să adopte cea mai potrivită decizie la discreția sa, atunci când examinează cauze cu implicarea copiilor.

Reabilitare: Restabilirea sănătății sau a statutului social al unei persoane, adesea prin intermediul terapiei sau a educației.

Referat presentințial (sau raport de evaluare) – este un raport care evaluează starea psihosocială și situația economică a copilului bănuțit, precum și mediul său familial, și care este întocmit de consilierii de probațiune la solicitarea procurorului sau a judecătorului care are în procedură cauza cu implicarea copilului vizat. Raportul este expediat procurorului sau judecătorului în termen de 14 zile din momentul parvenirii solicitării și până la luarea deciziei pe cazul dat.

(Re)integrare: (Re)-stabilirea originilor și a locului în societate pentru copiii care au fost în conflict cu legea astfel, încât aceștia să se simtă parte a comunității și să fie acceptați de comunitate. ‘Re’-integrarea presupune că, în trecut, copilul a făcut parte din și a fost acceptat de comunitate.

Reprezentare legală / asistență juridică: ‘Reprezentarea legală’ este reprezentarea în instanță de către un avocat calificat (sau o persoană cu studii juridice autorizată să apară în instanță). În general, ‘Asistența juridică’ se referă la finanțarea sau schemele de finanțare oferite de stat sau de alte autorități pentru a oferi ‘reprezentare legală’ tuturor grupurilor vulnerabile care ajung în contact cu sistemul de justiție penală, civilă sau administrativă, în calitate de delincvenți, victime sau martori, în vederea asigurării unei protecții legale eficiente.

Sentință: Decizie finală, indiferent de dreptul la apel, adoptată de o autoritate competentă în privința unui copil prin care se impun anumite măsuri asupra copilului.

Sentință alternativă: O măsură care nu presupune privarea de libertate impusă printr-o decizie finală a sistemului formal de justiție penală în privința unui copil găsit vinovat de săvârșirea unei infracțiuni. Se mai utilizează termenul „sentință non-privativă”.

Vârsta minimă a răspunderii penale: Este cea mai mică vârstă la care sistemul de justiție penală poate declara un copil responsabil pentru comportamentul său și care poate fi găsit vinovat de instanța de judecată. Sub această vârstă, copiii sunt considerați ca neavând capacitatea să încalce legea penală.

¹³⁴ Regulile ONU privind Tratatamentul Copiilor Privajați de Libertate, art. 11(b).

A n e x a 2

**CADRUL INSTITUȚIONAL
ȘI DE COORDONARE**

Problema copilului în conflict cu legea este o preocupare a mai multor instituții din Republica Moldova, chiar dacă acest grup-țintă nu este stipulat expres în regulamentele lor. Toate instituțiile, care sunt implicate în protecția copilului se referă la copilul în situație de risc și copilul în dificultate, sintagme care includ în sine și copilul cu probleme psihocomportamentale și copilul în conflict cu legea. Nicăieri însă nu există prevederi referitoare la copilul victimă și martor al infracțiunii. Așadar există o serie de organe cu responsabilități în domeniul protecției copilului.

Consiliul Superior al Magistraturii (CSM) activează în baza Legii cu privire la Consiliul Superior al Magistraturii nr. 947/1996 și este un organ independent, format în vederea organizării și funcționării sistemului judecătoresc. În exercitarea funcțiilor sale, CSM are următoarele competențe: alege candidații pentru poziția de judecător; aprobă strategia privind formarea inițială și continuă a judecătorilor, numește judecătorul care va supraveghea procesul de instruire a candidaților la funcția de judecător; examinează petițiile cetățenilor în problemele ce țin de etica judecătorilor; aplică măsuri de încurajare și sancțiuni disciplinare în privința judecătorilor; asigură instruirea continuă a judecătorilor și a aparatului instanțelor de judecată; numește, promovează, transferă și eliberează din funcție angajații aparatului, aplică față de aceștia măsuri de încurajare și sancțiuni disciplinare.

Procuratura este o instituție autonomă în cadrul autorității judecătorești, care are un rol crucial în domeniul justiției pentru copii. În limitele atribuțiilor și competenței, Procuratura apără interesele generale ale societății, ordinea de drept, drepturile și libertățile cetățenilor, conduce și exercită urmărirea penală, reprezintă învinuirea în instanțele de judecată, în condițiile legii. În exercitarea atribuțiilor sale, organele procuraturii conduc și exercită urmărirea penală; implementează politica penală a statului; asigură protecție eficientă martorilor, victimelor infracțiunii și altor participanți la proces; exercită controlul respectării legilor în locurile de detenție preventivă și în penitenciare, etc. **Procuratura Generală** (PG) activează în baza Regulamentului aprobat prin Ordinul nr. 52/3

din 21.06.2010¹³⁴. Din structura organizatorică a PG face parte *Secția minori și drepturile omului* a Direcției investigații generale, având următoarele atribuții: 1) examinează adresările persoanelor fizice și juridice, a materialelor despre încălcarea drepturilor și intereselor copilului, a drepturilor persoanelor din categoria social-vulnerabilă, în activitatea organelor administrației publice centrale; 2) protejează copilul, drepturile și libertățile fundamentale ale omului, prin intervenirea cu acte de procuror prevăzute de Legea cu privire la Procuratură; 3) analizează și generalizează starea respectării drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, activității de protecție a copilului, prevenire și combatere a delincvenței juvenile; 4) organizează, coordonează și controlează activitatea procurorilor teritoriali și specializați în domeniile ce țin de competența secției, etc. În anul 2010, prin ordinul Procurorului general, în toate procuraturile teritoriale au fost desemnați procurori specializați în problemele copiilor¹³⁵, care au sarcina de a asigura respectarea legislației cu privire la protecția drepturilor copilului, de a contribui la prevenirea intrării copilului în conflict cu legea.

Ministerul Justiției activează în baza Regulamentului aprobat prin Hotărârea Guvernului nr.736/2012 și este organul central de specialitate al administrației publice abilitat să elaboreze și să monitorizeze implementarea documentelor de politici în domeniul justiției și protecției drepturilor omului. În exercitarea atribuțiilor sale Ministerul elaborează, coordonează și monitorizează implementarea strategiilor, programelor și planurilor în domeniul propriu de activitate; asigură și coordonează activitatea în domeniul realizării reformei judiciare și de drept; monitorizează și efectuează controlul asupra modului în care sunt exercitate profesiile sau serviciile juridice stabilite, administrează, în modul stabilit de lege, sistemul de acordare a asistenței juridice garantate de stat, etc. Ministerul are în subordine câteva autorități administrative, printre care Departamentul Instituțiilor Penitenciare, Oficiul central de probațiune și Departamentul de Administrare Judecătorească.

Ministerul Educației activează în baza Regulamentului aprobat prin Hotărârea Guvernului nr.653/2009 și este organul central de specialitate

¹³⁵ Regulamentul Procuraturii Generale poate fi accesat la adresa http://www.procuratura.md/file/2012-02-04_Regulamentul%20Procuraturii%20Generale.pdf.

¹³⁶ Ordinul cu privire la sarcinile procuraturii în domeniul protecției drepturilor copilului și înfăptuirea justiției pentru minori, nr. 808-p din 07.09.2010.

al administrației publice care promovează politica de stat în domeniul educației, elaborează și implementează strategiile de dezvoltare și cele de asigurare a calității în sfera educației. Una din funcțiile Ministerului constă în evaluarea și monitorizarea accesului copiilor și tinerilor la studii, a calității serviciilor educaționale și adoptarea măsurilor de îmbunătățire ale acestora. Subdiviziunea specializată a Ministerului este *Direcția învățământ preuniversitar* care promovează politica de stat în domeniul protecției drepturilor copiilor privind accesul la educație. La nivelul municipiilor și administrațiilor publice locale de nivelul al doilea sunt instituite *Direcții de învățământ* . Potrivit articolului 44 al Legii învățământului, Direcțiile de învățământ asigură conlucrarea instituțiilor de învățământ din subordine cu APL și cu Ministerul Educației; asigură, în comun cu APL, școlarizarea obligatorie a elevilor în vârstă de până la 16 ani, etc. Direcțiile de învățământ își desfășoară activitatea în baza Regulamentului propriu, elaborat în conformitate cu Regulamentul-tip¹³⁶ și aprobat de Consiliul Raional.

Ministerul Muncii, Protecției Sociale și Familiei activează în baza Regulamentului aprobat prin Hotărârea Guvernului nr.691/2009 și este organul central de specialitate al administrației publice abilitat să elaboreze, promoveze și să asigure realizarea politicii statului în domeniul asistenței și protecției sociale, protecției familiei și a drepturilor copilului, etc. Una din atribuțiile Ministerului constă în elaborarea și monitorizarea aplicării standardelor minime de calitate pe tipuri de servicii sociale adresate familiilor cu copii și *copilului în dificultate* . Subdiviziunea specializată a Ministerului este *Direcția politici de asistență socială* , care asigură: dezvoltarea programelor și activităților de suport și protecție a persoanelor defavorizate; elaborează standarde de calitate pentru serviciile sociale; asigură evidența centralizată și inspectează calitatea serviciilor sociale prestate de instituțiile publice și private și de ONG-uri, în conformitate cu standardele de calitate prevăzute de legislație. O altă subdiviziune este *Direcția politici de protecție a familiei și drepturilor copilului* , care asigură: dezvoltarea mecanismelor de protecție socială a familiei cu copii, accesul copilului și familiei la servicii de asistență socială de calitate; monitorizează aplicarea standardelor minime de calitate pe tipuri de servicii adresate *copilului în dificultate* ; coordonează activitatea de tutelă și curatelă și de protecție a drepturilor copiilor orfani

și a celor rămași fără îngrijire părintească. La nivel local este instituită *Direcția de asistență socială și protecție a familiei (DASPF)* , subordonată administrativ Consiliului raional, iar metodologic – Ministerului. DASPF funcționează în baza Regulamentului aprobat prin decizia Consiliului raional. Respectiv, atribuțiile pot varia de la un caz la altul. Bunăoară, potrivit Regulamentului DASPF Cahul¹³⁷, Direcția consolidează, dezvoltă și prestează servicii adresate familiilor cu *copii în dificultate* (serviciul de asistență socială comunitară, serviciile centrelor comunitare, serviciul de reintegrare, sprijin familial, servicii de tip familie, servicii de zi); identifică activ cazurile *copiilor aflați în dificultate* , asigură intervenția timpurie și prevenirea agravării problemelor sociale; referă cazurile complexe spre serviciile specializate sau cu specializare înaltă prestate la nivel național (serviciile centrelor de plasament și reabilitare pentru copii de vârstă fragedă, *serviciile centrului de plasament temporar al minorilor*). De asemenea, Direcția *duce evidența și contribuie la socializarea și reintegrarea persoanelor reînțorse din locurile de detenție inclusiv a tinerilor delicvenți în colaborare cu Comisariatul de Poliție, inclusiv cu Inspectoratul Minor și Moravuri, participă în comun cu organele de drept la monitorizarea desfășurării pedepselor alternative* . Trebuie de menționat că, deși DASPF este responsabilă de asistența copiilor aflați în diverse situații de dificultate, organigrama acestora nu prevede posibilitatea angajării unui psiholog și nici a unui jurist. Ministerul are în subordine câteva instituții, printre care Centrul de plasament temporar al copiilor în situații de risc “Azimut”, or. Soroca și Centrul de reabilitare și protecție socială a copiilor în situație de risc «Пламъче», or. Taraclia.

Inspectoratul General al Poliției (IGP) are un rol explicit în domeniul justiției pentru copii. IGP activează în baza Regulamentului aprobat prin Hotărârea Guvernului nr.283/2013 și reprezintă unitatea centrală de administrare și control a poliției, în subordinea Ministerului Afacerilor Interne, care apără drepturile și libertățile fundamentale ale persoanei prin activități de menținere, asigurare și restabilire a ordinii și securității publice, prevenire, descoperire și investigare a infracțiunilor și contravențiilor. Subdiviziunea specializată a IGP este *Direcția securitate publică (DSP)* abilitată să prevină fenomenele antisociale generatoare de infracțiuni și contravenții și să transpună politica statului în aceste domenii.

¹³⁷ Hotărârea Guvernului pentru aprobarea Regulamentului-tip al direcției generale județene (municipale) învățământ, nr. 1380 din 29.10.2002.

¹³⁸ Regulamentul de organizare și funcționare a Direcției Asistență Socială și Protecție a Familiei, aprobat prin Decizia Consiliului Raional Cahul, nr.07/09-III din 20.09.2012. Disponibil la adresa <http://www.cahul.md/ro/page/direc-ia-asisten-social-i-protec-ie-a-familiei/20>.

Din structura Direcției securitate publică fac parte *Secția interacțiune comunitară* și *Secția siguranță copii*. Luând în considerație procesul de reformare a poliției lansat în 2013, precum și structura recent aprobată a IGP, deocamdată nu se cunosc sarcinile principale și atribuțiile funcționale ale DSP. La nivelul autorității publice locale de nivelul II sunt create *Inspectoratele teritoriale de poliție*, care coordonează activitatea Biroului siguranță copii. Activitatea inspectorilor siguranță copii este orientată atât spre prevenirea cazurilor de infracțiune, cât și pe asistența în aceste cazuri. Acțiunile de prevenire și combatere a delincvenței juvenile fac parte din planul anual de activitate a inspectorilor și sunt coordonate la nivel de Inspectorat.

Oficiul Avocatului Poporului este succesorul de drept al Centrului pentru Drepturile Omului care activează în baza Regulamentului aprobat prin Hotărârea Parlamentului nr.57/2008. În aprilie 2014, Parlamentul a adoptat noua Lege cu privire la Avocatul Poporului (Ombudsmanul)¹³⁸, care reglementează activitatea, statutul și modul de exercitare a atribuțiilor Avocatului Poporului, precum și organizarea activității Mecanismului Național de Prevenire a Torturii și a Oficiului Avocatului Poporului. Potrivit Legii, Avocatul Poporului pentru protecția drepturilor copilului își exercită atribuțiile pentru asigurarea respectării drepturilor și a libertăților copilului și realizării, la nivel național, de către autoritățile publice centrale și locale, de către persoanele cu funcție de răspundere de toate nivelurile a prevederilor Convenției ONU cu privire la drepturile copilului. De asemenea, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului acordă protecție și asistență copilului la cererea acestuia, fără a solicita acordul părinților sau al reprezentanților legali. Avocații parlamentari numiți conform Legii nr. 1349/1997 cu privire la avocații parlamentari își vor exercita atribuțiile până la expirarea mandatului, după care Parlamentul va iniția procedura de selectare și numire în funcție a noilor Avocați ai Poporului.

Consiliul național pentru protecția drepturilor copilului (CNPDC) activează în baza Regulamentului aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 409/1998. Consiliul este organul guvernamental menit să asigure elaborarea și implementarea politicilor în domeniu. În exercitarea misiunii sale CNPDC coordonează activitățile autorităților publice centrale și locale în domeniul protecției drepturilor copilului și familiei; evaluează și monitorizează

gradul de respectare a reglementărilor legale privind protecția drepturilor copilului în instituțiile de îngrijire și educație, etc. Potrivit Regulamentului CNPDC, organele autorităților publice locale creează **consilii raionale, municipale și locale pentru protecția drepturilor copilului**, care activează în baza regulamentelor aprobate de organele care le-au instituit. Printre atribuțiile principale ale consiliilor raionale, municipale și locale pentru protecția drepturilor copilului (CLPDC) se regăsesc: elaborarea programelor locale și a planurilor de acțiuni privind protecția drepturilor copilului și familiei; coordonarea activităților structurilor locale în vederea susținerii copilului și familiei; evaluarea condițiilor de dezvoltare și educație a copiilor și adolescenților în instituțiile medicale, de îngrijire și educație, în locurile de detenție preventivă, *penitenciare*; monitorizarea serviciilor acordate copilului și familiei de către comunitate și structurile publice pentru protecție, dezvoltare și educație; examinarea cazurilor *minorilor delincvenți* și ale părinților ce nu-și îndeplinesc obligațiunile părintești. Cazurile copiilor delincvenți sunt direcționate către CLPDC de către subdiviziunile teritoriale de poliție. Totuși, s-a stabilit că majoritatea CLPDC sunt create formal, și activează spontan. Cazurile copiilor delincvenți, aflați în dificultate și ale părinților ce nu-și onorează obligațiile de întreținere și educație a copiilor, deseori rămân neexamine, sau examinate formal. În cele mai multe cazuri sunt examinate fără prezența reprezentanților instituțiilor care au înaintat materialele pe caz. În anul 2013, Inspectoratele de poliție au expediat în adresa consiliilor locale pentru protecția drepturilor copilului 2,130 prezentări pentru aplicarea măsurilor de influență publică și implicarea în soluționarea problemelor copiilor aflați în dificultate, dintre care au fost examinate doar 883¹³⁹. Eficiența acestor consilii este limitată și de lipsa unui Regulament-cadru care să reglementeze activitatea și statutul consiliilor în localitate. De cele mai multe ori membrii CLPDC fac parte și din alte comisii sau consilii locale și sunt confuzi în privința competențelor pe care le au. Practic nu există o coordonare a participării structurilor locale în asigurarea protecției drepturilor copiilor din comunitate.

Comisia pentru protecția copilului aflat în dificultate este instituită la nivelul autorității administrației publice locale de nivelul al doilea și își desfășoară activitatea în baza Regulamen-

¹³⁹ Lege cu privire la Avocatul Poporului, nr. 52 din 03.04.2014

¹⁴⁰ Inspectoratul General al Poliției, *Notă informativă cu privire la starea delincvenței juvenile și activitatea serviciilor siguranță copii pe parcursul a 12 luni al anului 2013*. Informația poate fi accesată la adresa <http://www.poliitie.gov.md/ro/siguranta-copii-2013>

tului-cadru aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 1177/2007. Instituirea și componența Comisiei se aprobă prin decizia Consiliului raional/municipal. Comisia informează Consiliul raional/municipal despre necesitatea dezvoltării serviciilor noi de protecție a copilului sau extinderii celor existente; monitorizează serviciile prestate copiilor aflați în dificultate; recepționează și monitorizează examinarea plângerilor ce țin de protecția copilului aflat în dificultate în diferite tipuri de servicii de îngrijire, etc. Conform Regulamentului, în cazul în care parvine o declarație că un copil se află în dificultate și că are nevoie de protecție sau dacă părintele declară că el nu este în stare să-i ofere copilului îngrijirea necesară, oricare organ special desemnat, care a primit/înregistrat inițial declarația o readresează imediat Secției asistență socială și protecție a familiei/Direcției pentru ocrotirea și protecția minorilor din municipiul Chișinău în vederea efectuării primei investigații. Reieșind din faptul că Regulamentul nu oferă definiția *copilului aflat în dificultate*, se poate conchide că acesta nu a fost elaborat și pentru cazurile copiilor în conflict cu legea.

Direcția Municipală pentru Protecția Drepturilor Copilului (DMPDC) este subordonată Consiliului municipal Chișinău și activează în baza Regulamentului aprobat de acesta¹⁴⁰. Direcția are atribuții de control asupra respectării standardelor de organizare și funcționare a serviciilor și instituțiilor care asigură promovarea și respectarea drepturilor copilului, îngrijirea copiilor aflați în dificultate; verificarea modului în care sunt respectate drepturile copilului aflat în dificultate în familia naturală, extinsă sau adoptivă; identificare a copiilor aflați în dificultate de pe teritoriul municipiului, elaborarea și aprobarea măsurilor de protecție a acestora, acceptând forma optimală de plasare a copilului în familie (naturală, extinsă, de plasament etc.). Din structura organizatorică a DMPDC face parte și *Serviciul protecția copilului în conflict cu legea*, având atribuții de: supraveghere a activității specialistului de sector în problemele protecției copilului în conflict cu legea (secretarul Comisiei pentru problemele copiilor); conlucrare cu Centrul republican de plasament temporar al minorilor, aplicarea măsurilor de protecție a „copiilor străzii”; sprijin și consiliere a familiilor pentru obținerea de drepturi în favoarea copiilor; evaluare și verificare a cazurilor

examine în cadrul Comisiilor pentru problemele copiilor.

Grupul de Lucru în domeniul Justiției pentru Copii (GL) a fost creat în anul 2001 sub egida Consiliului național pentru protecția drepturilor copilului. În perioada 2002-2008, GL de lucru a condus o serie de reforme legislative esențiale privind copiii aflați în conflict cu legea, fiind activ implicat în adoptarea prevederilor complementare la Codul penal și Codul de procedură penală privind procedura specială pentru copii. În 2009, Parlamentul a adoptat pachetul modificărilor legislative propuse de GL, care abordau în special problema pedepselor și a termenului de detenție (din 36 de articole ale Codului penal a fost exclusă pedeapsa minimă, oferind judecătorilor posibilitatea aplicării unei pedepse mai blânde copiilor). Activitatea GL a fost reanimată în 2010, cu suportul UNICEF, de data aceasta sub egida Ministerului Justiției. GL a fost împuternicit cu competențe lărgite în domeniul justiției pentru copii. Aceasta cuprindea nu doar copiii în conflict cu legea, dar și copiii victime și martori. În componența GL au fost incluși reprezentanți ai Ministerului Justiției, Ministerului Afacerilor Interne, Ministerului Educației, MMPSF, Curții Supreme de Justiție, Procuraturii Generale și ai ONG-ilor. În pofida criticilor și lacunelor invocate, GL a lucrat la includerea chestiunilor privind justiția pentru copii atât în Planul național de acțiuni privind drepturile omului pentru 2011–2014, cât și în Strategia de reformă a sectorului justiției pentru anii 2011-2016. De asemenea, GL a elaborat proiectele de modificări la Codul de procedură penală, care stipulează condițiile de audiere de către judecător a declarațiilor copiilor (inclusiv a învinuiților și martorilor), locul de audiere a copilului, modul în care se pun întrebările, limitări ale perioadei de interogare a copilului, etc. Cu toate acestea, Grupul și-a încetat din nou activitatea în anul 2012.

¹⁴¹ În municipiul Bălți nu există o asemenea Direcție. Unica autoritate cu competențe în domeniul protecției drepturilor copilului este Direcția Educație, Tineret și Sport.

A n e x a 3

INSTRUMENTE METODOLOGICE**EVALUAREA NECESITĂȚII DE MODIFICARE A LEGISLAȚIEI PRIMARE ȘI SECUNDARE ÎN DOMENIUL JUSTIȚIEI PENTRU COPII ȘI A SISTEMULUI DE JUSTIȚIE JUVENILĂ****Metodologie**

Cadrul metodologic al evaluării va consta din următoarele patru componente: 1) analiza cadrului juridic național și a standardelor internaționale în domeniul justiției pentru copii; 2) analiza rapoartelor ONU și a altor cercetări publicate la nivel național și regional în domeniul justiției pentru copii în Moldova; 3) organizarea interviurilor semi-structurate și nestructurate cu reprezentanții autorităților publice, practicieni și specialiști în domeniu; și 4) colectarea datelor statistice de la autoritățile care dețin informații pe diferite aspecte ale justiției pentru copii.

Analiza cadrului juridic

Inițial, cercetătorul va efectua o analiză a legislației naționale și internaționale relevante, a ghidurilor și documentelor de politici din domeniul justiției pentru copii. Prevederile naționale vor fi analizate prin prisma celor 15 indicatori recunoscuți la nivel internațional, în vederea evaluării gradului de conformitate a legislației naționale. Documentele strategice și politicile naționale vor fi evaluate în privința gradului de incluziune pentru copiii în conflict și în contact cu legea. Accentul va fi pus pe strategiile în domeniul educației, incluziunii sociale, asistenței medicale și altor domenii relevante pentru copii și pentru grupurile vulnerabile. Un tabel comparativ va permite evaluarea progreselor înregistrate începând cu anul 2011 în ceea ce privește modificarea cadrului normativ și dezvoltarea cadrului instituțional, comparativ cu recomandările Comitetului ONU pentru Drepturile Copilului. De asemenea, standardele existente în Moldova vor fi comparate cu cele internaționale și europene, în special cu privire la cele mai sensibile și problematice aspecte identificate. Aceasta va contribui la o mai bună înțelegere a problemelor existente în Moldova.

Analiza publicațiilor și a cercetărilor disponibile la nivel național și regional

Evaluarea va lua în considerație și va face uz de cele mai recente publicații la nivel național și regional realizate cu sprijinul/la inițiativa UNICEF și a Ministerului Justiției. De asemenea, vor fi consultate câteva rapoarte regionale. În procesul examinării vor fi analizate și sumarizate principalele constrângeri și recomandări înaintate de experții naționali/internaționali în cercetările și documentele lor de evaluare din 2008 și 2011/2012. Constatările vor fi analizate prin prisma modificărilor legislative recente la nivel național, cu un accent sporit pe sectorul justiției, reforma educației și serviciile sociale. Aceasta va permite o evaluare a succeselor/progreselor înregistrate până acum, precum și identificarea constrângerilor care urmează a fi soluționate. Evaluarea va face referință la opinia experților naționali și internaționali în acest sens.

Interviuri cu reprezentanții autorităților publice și profesioniștii în domeniul justiției pentru copii

Vor fi organizate o serie de interviuri nestructurate cu reprezentanții autorităților de nivel central. Un interes sporit vor prezenta autoritățile implicate în sistemul de justiție pentru copii, precum: Ministerul Justiției, Ministerul Afacerilor Interne, Inspectoratul General al Poliției, Procuratura Generală, Departamentul Instituțiilor Penitenciare, Oficiul Central de Probațiune, Consiliul Național pentru Asistența Juridică Garantată de Stat, Ministerul Muncii, Protecției Sociale și Familiei (MMPSF), Ministerul Educației. Aceste interviuri vor elucida percepția funcționarilor asupra funcționalității sistemului, precum și viziunea lor asupra problemelor administrative/instituționale și de reglementare care împiedică implementarea reformelor. Accent sporit va fi pus pe consultarea opiniei membrilor fostului Grup de lucru în domeniul justiției pentru copii, creat pe lângă Ministerul Justiției. Membrii GL vor fi consultați referitor la fiecare constrângere identificată și pentru identificarea potențialelor soluții. În caz de necesitate vor fi organizate interviuri cu reprezentanții ai altor instituții implicate, precum Centrul pentru Combaterea Traficului de Ființe Umane, Curtea Supremă de Justiție și Consiliul Superior al Magistraturii, Mecanismul Național de Prevenire a Torturii, Institutul Național al Justiției.

O bună înțelegere a problemelor existente în domeniul justiției pentru copii va fi posibilă doar

prin consultarea opiniei experților independenți și a reprezentanților societății civile care activează în acest domeniu. Prin urmare, vor fi organizate o serie de interviuri semi-structurate cu profesioniști din cadrul Institutului de Reforme Penale, echipei de țară a ONU, Misiunii Norvegiene de Experți pentru Promovarea Supremației Legii în Republica Moldova (NORLAM), Centrului Național de Prevenire a Abuzului față de Copii (CNPAC), La Strada, ONG “Memoria” și altor ONG-uri. O atenție sporită va fi acordată interviurilor cu avocații publici din cadrul BAA „Avocații Publici” care continuă să preia cazuri cu implicarea copiilor delincvenți, a copiilor victime și martori. Acesta va fi elementul-cheie în analiza impactului reformelor asupra funcționalității în practică a sistemului de justiție pentru copii și va permite evaluarea gradului de implementare în practică a prevederilor legislative și de politici.

Colectarea datelor

După finalizarea interviurilor, vor fi expediate scrisori de solicitare a informației în adresa instituțiilor relevante care, în virtutea mandatului, colectează și prelucrează date statistice referitoare la copiii în conflict și în contact cu legea. În acest sens, vor fi elaborate instrumente de colectare a datelor (tabele sau chestionare), care vor fi adaptate pentru fiecare autoritate. Obiectivul primordial al acestui exercițiu va consta în evaluarea în cifre a situației în domeniul justiției pentru copii, care va confirma sau infirma constatările rezultate din interviuri. Un alt obiectiv al exercițiului va consta în identificarea categoriei datelor statistice colectate de autorități și a informațiilor care lipsesc. Aceasta va permite înaintarea recomandărilor relevante cu privire la colectarea datelor. Cercetătorul va analiza datele cantitative disponibile privind delincvența juvenilă și funcționarea sistemului de justiție pentru copii. Pot fi solicitate date cantitative suplimentare pentru clarificarea unor aspecte neacoperite.

Atât interviurile, cât și campania de colectare a datelor vor tinde să elucideze care sunt garanțiile pentru copiii în conflict cu legea referitoare la durata procesului penal și a detenției, asistența juridică, accesul la educație și asistență medicală în detenție, încarcerarea, protecția împotriva torturii, mecanismul de depunere a plângerilor, etc. De asemenea, va fi evaluată situația copiilor sub vârsta răspunderii penale, măsurile de dejudiciarizare și alternativele la detenție pentru copii, mecanismele de protecție a copiilor victime și martori. La elabo-

rarea acestor compartimente cercetătorul va atrage atenție la: standardele internaționale, legislația și politicile naționale, practicile și problemele identificate, precum și potențialele soluții.

Într-un capitol separat cercetătorul va evalua funcționalitatea serviciilor comunitare prin prisma prevenirii delincvenței și a recidivei, și a serviciilor de reabilitare/ reintegrare. Structura clasică a acestui compartiment va conține următoarele componente: standarde internaționale, legislația și politicile naționale, ministerul/autoritatea responsabilă, practicile, problemele identificate și potențialele soluții.

În baza datelor colectate va fi elaborat un proiect de raport care va evalua situația curentă, va oferi o imagine comparativă a conformității realităților din Moldova cu standardele internaționale și va formula recomandări (atât generale, cât și specifice) pentru modificarea cadrului normativ și a politicilor, grupându-le după domenii și instituții responsabile. După consultarea cu toate părțile interesate, raportul va fi definitivat în conformitate cu comentariile și sugestiile parvenite, și va fi prezentat spre aprobare către UNICEF.

C H E S T I O N A R E

Chestionar pentru interviuarea AVOCAȚILOR SPECIALIZAȚI PE CAUZE PENALE

INFORMAȚII GENERALE

- Data
- Funcția persoanei intervievate și descrierea ocupației

A. GRADUL ȘI NATURA DELINCVENȚEI JUVENILE

- Cum apreciați rata delincvenței juvenile în Chișinău și în țară?
- Cunoașteți care este mediul din care provin acești copii? Considerați că ei provin din familii sărace sau social vulnerabile? Credeți că abandonul școlar este caracteristic pentru acești copii? Există date oficiale disponibile în acest sens?
- Care este dinamica delincvenței juvenile în ultimii cinci ani? Prin ce credeți că poate fi explicată această dinamică?
- Care sunt principalele cauze ale delincvenței juvenile? Sunt acestea luate în considerație atunci când copilul intră în contact cu sistemul de justiție? Sunt aceste cauze abordate (de ex: asistență socială sau psihologică pentru copil și familia sa)?
- Cum evaluați situația copiilor sub vârsta minimă a răspunderii penale care au încălcat legea? Care sunt acțiunile organelor de ocrotire a normelor de drept în privința copiilor sub vârsta de 14 ani care au săvârșit o infracțiune? Sunt aceștia direcționați către anumite servicii de asistență socială, educațională sau psihologică? Care sunt serviciile disponibile pentru ei? Cât de des acești copii recidivează? De ce?
- Care este cadrul normativ care reglementează situația copiilor sub vârsta minimă a răspunderii penale în Moldova?

B. CAPACITATEA ȘI SPECIALIZAREA

- Cunoașteți care sunt prestatorii de servicii juridice specializate destinate copiilor învinuți? Dar copiilor victime?

Dacă da, atunci câți sunt, unde sunt amplasați și ce capacitate de deservire au?

- Credeți că există un număr suficient de avocați în țară pentru asigurarea accesului la avocat fiecărui copil arestat? Dacă da, atunci care organizații acordă asistență juridică/ reprezentare copiilor delincvenți? Sunt aceste servicii gratuite?
- Cum accesează copiii asistența juridică garantată de stat? Este aceasta întotdeauna disponibilă pentru cei care au nevoie? Dar pentru copiii victime și martori?
- Cum apreciați calitatea asistenței juridice acordate? Există anumite standarde de calitate pentru asistența juridică garantată de stat? În ce măsură sunt monitorizați și evaluați avocații care acordă asistență juridică garantată de stat? Cum credeți că ar putea fi îmbunătățit accesul copiilor la asistență juridică/ reprezentare?
- Câte cauze aveți în procedură în care sunt implicați copii delincvenți, copii victime sau martori?
- Cum au fost copiii învinuți, victime sau martori direcționați către cabinetul/biroul Dvs?
- Cum procedați în cazul în care vă este direcționat un copil învinuit, victimă sau martor? Unde veți direcționa acel copil?
- Care sunt criteriile aplicabile avocaților din sistemul de asistență juridică garantată de stat pe cauzele cu implicarea copiilor victime sau a copiilor delincvenți?
- Dvs. sau alți avocați din cadrul biroului ați beneficiat de instruire în domeniul justiției juvenile sau a legislației privind copiii în conflict cu legea? Ați beneficiat de instruire privind gestionarea cauzelor în care sunt implicați copii victime sau martori ai infracțiunilor?

C. ARESTUL ȘI DEJUDICIARIZAREA

- Credeți că polițiștii explică copiilor dreptul lor la asistență juridică? Contactează polițianul reprezentantul legal al copilului sau alt adult relevant în cazul arestării copilului? Dacă da, la ce etapă? Este așteptat avocatul copilului de către ofițerii de poliție până la începerea audierii copilului? Aveți posibilitatea să discutați în privat cu copilul până la audieri?
- Cine mai însoțește copilul la sectorul de poliție? Contactează polițiștii părinții copilului?

lui, asistentul social sau orice altă persoană? Dacă da, la ce etapă? Este așteptat părintele, îngrijitorul copilului sau asistentul social de către ofițerii de poliție până la începerea audierii copilului?

- Care este rolul avocaților atunci când se află în sectorul de poliție?
- Sunt toți copiii înregistrați atunci când vin în contact cu poliția? Cum sunt înregistrați copiii reținuți sau abordați în afara sectoarelor de poliție? Beneficiază acești copii de vreun examen medical atunci când intră sau părăsesc sectorul de poliție?
- În practică, care este durata medie de aflare a copilului în arest la poliție până la anunțarea procurorului? Dar până la anunțarea reprezentantului legal al copilului, al avocatului și psihologului (în caz de necesitate)?
- Este așteptat avocatul de către procurori până la audierea copilului?
- Care sunt termenele limită referitoare la durata audierii copiilor? Sunt aceste termene respectate de către procurori? Dacă nu, de ce?
- Există proceduri speciale aplicate de polițiști și procurori în cazul copiilor bănuți? Dar pentru copiii victime și martori? Dacă da, descrieți vă rog aceste proceduri și felul în care copiii sunt tratați în comparație cu adulții.
- Credeți că polițiștii și procurorii, care au în procedură cauze cu implicarea copiilor, beneficiază de instruire specializată? Cum sunt aceste cauze repartizate procurorilor special instruiți? Credeți că procurorilor care NU au beneficiat de instruire specializată de asemenea le sunt repartizate cauze cu implicarea copiilor?
- Din experiența Dvs., cum se comportă polițiștii atunci când arestează și audiază un copil bănuț? Își schimbă ei abordarea sau conduita în timpul arestării sau audierii copiilor? Dacă da, vă rog să descrieți cum?
- Din experiența Dvs., cât de des procurorii aplică măsuri de dejudiciarizare în privința copiilor în conflict cu legea? Prin ce se explică o rată atât de joasă/înaltă? Către ce servicii sunt direcționați acești copii? Credeți că rata dejudiciarizării este în creștere? Ce trebuie întreprins pentru creșterea gardului de aplicare a măsurilor de dejudiciarizare?

- Din experiența Dvs., cât de des procurorii și judecătorii aplică alternative la detenție în privința copiilor în conflict cu legea? Credeți că prevederile legislației în vigoare oferă suficiente măsuri alternative non-privative de libertate pentru copii? Ce alte măsuri non-privative ați recomanda?
- Din experiența Dvs., care ar fi proporția copiilor supuși relexorilor tratamente de către ofițerii de poliție? Care este natura acestor relexorile tratamente?
- Au copiii posibilitatea să depună o plângere împotriva tratamentului aplicat de polițiști? Dacă da, atunci care este natura mecanismului de depunere a plângerilor? Cum se adresează o plângere? Cum poate fi soluționată o plângere? Au copiii acces la asistență juridică care să-i ajute să depună o plângere?
- Există vreun mecanism de depunere a plângerilor disponibil și funcțional pentru copiii care se află în detenție preventivă (arest preventiv) sau în detenție după pronunțarea sentinței?

D. DETENȚIA PREVENTIVĂ

- Cât de mult organele abilitate pot să rețină copilul pentru audiere/ acțiuni de investigație, etc. până la eliberarea lui sau înaintarea învinuirii? Sunt respectate aceste termene? Dacă nu, de ce? Ce se întâmplă dacă acest termen nu este suficient și trebuie depășit?
- Au copiii dreptul să adreseze o plângere / cerere în instanța de judecată dacă sunt ținuți în detenție cu depășirea termenului maxim? Dacă da, câți copii adresează plângeri / cereri? Au ei posibilitatea să beneficieze de asistență juridică pentru întocmirea unei plângeri? Dvs. oferiți asistență / reprezentare copiilor pentru a-i ajuta să scrie o plângere?
- Credeți că instanțele examinează necesitatea plasării copiilor în detenție preventivă? Dacă da, cât de des? Cum își întemeiază judecătorii decizia? Solicită aceștia referatele presentințiale de la autoritățile de probațiune atunci când sunt implicați copii în conflict cu legea? În cazul copiilor victime sau a copiilor delincvenți, solicită judecătorii, polițiștii sau procurorii rapoarte de evalu-

are de la asistenții sociali, psihologi sau alți specialiști relevanți la orice etapă a justiției penale? Cum apreciați calitatea rapoartelor de evaluare? Cât de credibile sunt acestea? Cât de des și în ce măsură specialiștii din domeniul justiției țin cont de ele?

- Au copiii dreptul la apel în timpul acestor examinări?

E. ÎNVINUIREA

- Sunt copiii reprezentați pe durata audierilor inițiale (atunci când audierea inițială este necesară pentru înaintarea învinuirii)? Dacă da, în ce cazuri? Dacă nu, de ce?
- Care este proporția copiilor învinuiți care au fost eliberați pe cauțiune și care este proporția celor ținuți în detenție preventivă? În cazul unei proporții mici ai copiilor eliberați pe cauțiune: de ce?
- Există o perioadă maximă de timp prevăzută pentru aflarea copilului în detenție preventivă? Ce se întâmplă dacă este nevoie de extins acest termen?
- Credeți că numărul copiilor aflați în detenție preventivă a scăzut în ultimii trei ani? Dacă da, de ce? Care este cauza acestei scăderi?
- Ați observat o scădere a duratei medii de aflare a copiilor în detenție preventivă în ultimii trei ani? Dacă da, de ce? Care este cauza acestei scăderi? Dacă nu, de ce? Există cazuri când termenul legal de detenție preventivă a copiilor (până la patru luni) este ignorat? De ce credeți că se întâmplă astfel?

F. EXAMINAREA CAUZEI

- Copiii beneficiază întotdeauna de reprezentare legală pe durata examinării cauzei / audierilor în instanță?
- Beneficiază copiii întotdeauna de asistență juridică pe durata examinării cauzei? Dacă da, cine le-o oferă? Care este proporția copiilor care beneficiază de asistență juridică garantată de stat în comparație cu copiii ai căror familii își pot permite un avocat privat? Din ce mijloace este finanțată asistența juridică garantată de stat? În lipsa unui avocat, cine va asista sau va reprezenta copilul?

- Cum vă pregătiți pentru dezbaterile judiciare pe cauzele în care sunt implicați copii delincvenți? Cât de des discutați cu copilul până la audieri? Ce sfaturi îi oferiți? Vi se oferă suficient timp să vă pregătiți pentru audieri? Sunteți capabil(ă) să reprezentați copiii în instanță? Care sunt dificultățile în pregătirea cazului cu implicarea unui copil delincvent, precum și în reprezentarea acestui copil?

- Există careva proceduri speciale aplicabile copiilor victime și martori pe durata dezbaterilor în instanță? Aveți suficient timp să vă pregătiți pentru audieri? Sunteți capabil(ă) să reprezentați acești copii în instanță? Care sunt dificultățile în pregătirea cazului cu implicarea unui copil victimă sau martor, precum și în reprezentarea acestui copil?

- Credeți că judecătorii schimbă modul de judecare a cauzei atunci când sunt implicați copii bănuți? Dacă da, atunci cum? [Schimbările țin de modalitatea de organizare a dezbaterilor? Sunt aplicate tehnici distincte de audiere? Vestimentația este neformală?] Dar în cazul copiilor victime și martori? Le sunt și lor aplicate aceleași proceduri? Judecătorii care examinează cauze cu implicarea copiilor sunt special instruiți?

- Credeți că copiii delincvenți și copiii victime beneficiază întotdeauna de un proces echitabil? Dacă nu, de ce?

- Credeți că necesitățile copiilor victime sunt pe deplin satisfăcute la toate etapele procesului penal? Credeți că principiul interesului superior al copilului este bine cunoscut, înțeles și aplicat de specialiștii din domeniul justiției?

- Există mecanisme de protecție instituite pentru copiii victime și martori? Dacă da, în ce constau acestea și cât de eficiente sunt?

- Au copiii posibilitatea să depună o plângere împotriva condamnării sau a sentinței? Dacă nu, de ce? Dacă da, cât de des copiii depun plângeri? Au ei acces la asistență juridică / reprezentare pe durata depunerii sau a examinării apelului?

G. DETENȚIA

- Aveți posibilitatea să vizitați clienții Dvs. copii aflați în detenție? Dacă da, aveți posibilitatea să vă întâlniți cu ei tete-a-tete? Cât de

des aveți posibilitatea să / le vizitați? Care este durata?

- Cunoașteți cazuri de încarcerare solitară a copiilor în detenție? Dacă da, de ce se întâmplă? Ce trebuie făcut pentru prevenirea acestor practici?
- Au copiii în detenție dreptul la adresarea unei plângeri referitoare la tratamentul aplicat față de ei? Dacă nu, de ce? Dacă da, care este proporția clienților Dvs. din detenție care au adresat o plângere? Care este cauza primară a plângerilor? Ce s-a întâmplat în rezultatul depunerii plângerilor? Cum află copiii despre posibilitatea adresării unei plângeri? Au ei acces la consultație sau asistență juridică la întocmirea plângerii?
- În opinia Dvs., care sunt obstacolele care determină plasarea copiilor în detenție, chiar și atunci când acest lucru nu este necesar?

H. COOPERAREA CU SECTORUL SOCIAL

- Cum apreciați cooperarea dintre sectorul justiției și cel de ocrotire a normelor de drept, pe de o parte, și sectorul social, educațional și medical, pe de altă parte? Credeți că există suficiente servicii sociale pentru prevenirea delictelor și a recidivei, reabilitarea și reintegrarea copiilor bănuiți, învinuți sau a copiilor victime sau martori ai infracțiunilor? Care servicii credeți că mai sunt necesare? Cum ar trebui să colaboreze profesioniștii din domeniul justiției și cel social pentru atingerea acestui obiectiv?

Chestionar pentru interviewarea JUDECĂTORILOR / MAGISTRAȚILOR

INFORMAȚII GENERALE

- Data
- Funcția persoanei interviewate și descrierea ocupației

A. GRADUL ȘI NATURA DELINCVENȚEI JUVENILE

- Cum apreciați rata delincvenței juvenile în Chișinău și în țară?
- Cunoașteți care este mediul din care provin acești copii? Considerați că ei provin din familii sărace sau social vulnerabile? Credeți că abandonul școlar este caracteristic pentru acești copii? Există date oficiale disponibile în acest sens?
- Care este dinamica delincvenței juvenile în ultimii cinci ani? Prin ce credeți că poate fi explicată această dinamică?
- Care sunt principalele cauze ale delincvenței juvenile? Sunt acestea luate în considerație atunci când copilul intră în contact cu sistemul de justiție? Sunt aceste cauze abordate (de ex: asistență socială sau psihologică pentru copil și familia sa)?
- Cum evaluați situația copiilor sub vârsta minimă a răspunderii penale care au încălcat legea? Care sunt acțiunile organelor de ocrotire a normelor de drept în privința copiilor sub vârsta de 14 ani care au săvârșit o infracțiune? Sunt aceștia direcționați către anumite servicii de asistență socială, educațională sau psihologică? Care sunt serviciile disponibile pentru ei? Cât de des acești copii recidivează? De ce?
- Care este cadrul normativ care reglementează situația copiilor sub vârsta minimă a răspunderii penale în Moldova?

B. CAPACITATEA ȘI SPECIALIZAREA

- Există în țară judecători/ magistrați specializați pe cauzele cu implicarea copiilor sau toți judecătorii/ magistrații au în procedură cauze cu implicarea copiilor bănuiți, victime și martori? Dacă nu, de ce? Dacă da, sunt aceștia specializați? Au beneficiat ei de instruire specializată? Dvs ați benefi-

ciat de instruire în privința judecării cauzelor cu implicarea copiilor victime sau martori ai infracțiunilor?

- Cum sunt cauzele în care sunt implicați copiii repartizate magistraților special instruiți? Sistemul de repartizare aleatorie a cauzelor este aplicabil cauzelor cu implicarea copiilor? Credeți că judecătorii care nu au fost instruiți special au în procedură dosare în care sunt implicați copii?

C. DEJUDICIARIZAREA

- Aveți puterea de a decide încetarea acțiunilor procesuale în privința unui copil bănuțit dacă considerți că înaintarea învinuirii contravine interesului copilului sau al Dvs? adică să le aplicați măsuri de dejudiciarizare? Dacă nu, de ce nu o faceți? Dacă da, în care circumstanțe și pentru care infracțiuni veți aplica dejudiciarizarea?
- Ct de des (proporția cazurilor)? (Dacă este o estimare joasă) de ce măsurile de dejudiciarizare nu sunt aplicate mai des? Credeți că prevederile legislației în vigoare oferă suficiente măsuri alternative non-privative de libertate pentru copii? Care sunt obstacolele care împiedică aplicarea dejudiciarizării? Ce alte măsuri non-privative ați recomanda?
- Cum se ia decizia cu privire la aplicarea măsurilor de dejudiciarizare? n special:
 - Cine ia decizia de aplicare a măsurilor de dejudiciarizare?
 - Este această decizie revizuită (de ex: de către șeful serviciului probațiune, un magistrat, etc.)?
 - Care sunt criteriile pentru aplicarea măsurilor de dejudiciarizare (adică este necesar consimțământul copilului? este necesar consimțământul victimei? etc.)
 - Care informație vă ajută în luarea deciziei (de ex: recepționați rapoarte de la consilierii de probațiune? vă ajută consilierii de probațiune altfel în luarea deciziei privind aplicarea măsurilor de dejudiciarizare?)
- Au procurorii competența de a decide în privința aplicării unei măsuri concrete de dejudiciarizare (de ex: medierea / consilierea etc.)? Dacă da, ct de des procurorii direcționează copiii în conflict cu legea de la sistemul de justiție? Prin ce se explică o

rată atât de joasă/înaltă? Către ce servicii sunt direcționați acești copii? Credeți că rata dejudiciarizării este în creștere? Ce trebuie întreprins pentru creșterea gardului de aplicare a măsurilor de dejudiciarizare?

- Vă rog să descrieți natura fiecărei măsuri de dejudiciarizare care poate fi aplicată, în ce circumstanțe va fi aplicată și dacă este efecace în reabilitarea copiilor delincvenți:
 - Avertismentul
 - Plasarea copiilor sub supravegherea părinților / altor persoane / instituțiilor de stat
 - Repararea daunelor de către copil
 - Direcționarea către un tratament psihologic sau de reabilitare
 - Plasarea copilului într-o instituție specială învățământ și de reeducare sau într-o instituție curativă și de reeducare
 - Medierea (este folosită actualmente? n care circumstanțe? Care este procedura medierii? Este eficientă?)
- Supraveghează judecătorii / magistrații executarea măsurilor de dejudiciarizare? Dacă da, ce implică asta? Aveți întrevederi cu copiii? Ct de des? Recepționați rapoarte de la consilierii de probațiune?
- Care instituție implementează măsurile de dejudiciarizare? Ct de eficientă este instituția în procesul de implementare a măsurilor de dejudiciarizare?

D. DETENȚIA PREVENTIVĂ

- La ce etapă a procesului penal copiii sunt aduși în fața instanței? (instanța este obligată formal să înainteze învinuirea?)
- Ct de mult organele de poliție pot să rețină copilul pentru audiere/ acțiuni de investigație, etc. pn la eliberarea lui sau prezentarea în fața procurorului sau a instanței? Sunt respectate aceste termene? Dacă nu, de ce? Ce se întâmplă dacă acest termen nu este suficient și trebuie depășit?

E. ÎNVINUIREA ȘI DETENȚIA PREVENTIVĂ

- Există un termen maxim stabilit de lege pentru detenția între arestul preventiv și înaintarea învinuirii? Respectă polițiștii / procurorii aceste termene? Dacă nu, de ce?



- Unde sunt deținuți copiii pe durata urmăririi penale și până la luarea deciziei în privința înaintării învinuirii?
 - Care este proporția copiilor învinuiți care au fost eliberați pe cautiune și care este proporția celor ținuti în detenție preventivă?
 - Există o perioadă maximă de timp prevăzută pentru aflarea copilului în detenție preventivă? Ce se întâmplă dacă este nevoie de extins acest termen?
 - Credeți că numărul copiilor aflați în detenție preventivă a scăzut în ultimii trei ani? Dacă da, de ce? Care este cauza acestei scăderi?
 - Ați observat o scădere a duratei medii de aflare a copiilor în detenție preventivă în ultimii trei ani? Dacă da, de ce? Care este cauza acestei scăderi? Dacă nu, de ce? Există cazuri când termenul legal de detenție preventivă a copiilor (până la patru luni) este ignorat? De ce credeți că se întâmplă astfel?
 - Există vreun mecanism de depunere a plângerilor disponibil și funcțional pentru copiii care se află în detenție preventivă (arest preventiv) sau în detenție după pronunțarea sentinței?
 - Credeți că instanțele examinează necesitatea plasării copiilor în detenție preventivă? Dacă da, cât de des? Cum își întemeiază judecătorii decizia? Solicită aceștia referatele prezentințiale de la autoritățile de probațiune atunci când sunt implicați copii în conflict cu legea? În cazul copiilor victime sau a copiilor delincvenți, solicită judecătorii, polițiștii sau procurorii rapoarte de evaluare de la asistenții sociali, psihologi sau alți specialiști relevanți la orice etapă a justiției penale? Cum apreciați calitatea rapoartelor de evaluare? Cât de credibile sunt acestea? Cât de des și în ce măsură specialiștii din domeniul justiției țin cont de ele?
- F. JUDECAREA CAUZEI**
- Aproximativ ce proporție a copiilor aflați în arest ajung în instanța de judecată? (Dacă e o proporție mică, care sunt cauzele? La ce etapă copii sunt scoși în afara sistemului de justiție – sectorul de poliție? Până la înaintarea învinuirii? După înaintarea învinuirii? Dejudiciarizarea, etc.)
 - Care este perioada medie a detenției din momentul înaintării învinuirii, până la judecarea cauzei / pronunțarea sentinței? (Dacă e o perioadă lungă: De ce au loc asemenea tergiversări în cauzele cu implicarea copiilor? Care sunt obstacolele care împiedică judecarea cauzelor imediat după înaintarea învinuirii?)
 - Copiii beneficiază întotdeauna de reprezentare legală pe durata examinării cauzei / audierilor în instanță?
 - Beneficiază copiii întotdeauna de asistență juridică pe durata examinării cauzei? Dacă da, cine le-o oferă? Care este proporția copiilor care beneficiază de asistență juridică garantată de stat în comparație cu copiii ai căror familii își pot permite un avocat privat? Din ce mijloace este finanțată asistența juridică garantată de stat? În lipsa unui avocat, cine va asista sau va reprezenta copilul?
 - Cum apreciați calitatea asistenței juridice acordate? Există anumite standarde de calitate pentru asistența juridică garantată de stat? În ce măsură sunt monitorizați și evaluați avocații care acordă asistență juridică garantată de stat? Cum credeți că ar putea fi îmbunătățit accesul copiilor la asistență juridică/ reprezentare?
 - Credeți că copiii delincvenți și copiii victime beneficiază întotdeauna de un proces echitabil? Dacă nu, de ce?
 - Cum ar putea fi îmbunătățite procedurile de judecare/examinare a cauzei, atunci când sunt implicați copii delincvenți și copii victime?
 - Au copiii posibilitatea să depună o plângere împotriva condamnării sau a sentinței? Dacă nu, de ce? Dacă da, cât de des copiii depun plângeri? Au ei acces la asistență juridică / reprezentare pe durata depunerii sau a examinării apelului?
 - Există careva proceduri speciale aplicabile copiilor victime și martori pe durata dezbatărilor în instanță?
 - În ce măsură procesul de judecare a cauzei în primă instanță este prietenos copilului? Credeți că judecătorii schimbă modul de judecare a cauzei atunci când sunt implicați copii bănuți? Cum ar putea fi îmbunătățit procesul dezbaterilor judiciare atunci când sunt implicați copii delincvenți, victime și martori?

- Credeți că necesitățile copiilor victime sunt pe deplin satisfăcute la toate etapele procesului penal? Credeți că principiul interesului superior al copilului este bine cunoscut, înțeles și aplicat de specialiștii din domeniul justiției?
- Există mecanisme de protecție instituite pentru copiii victime și martori? Dacă da, în ce constau acestea și cât de eficiente sunt?

G. PRONUNȚAREA SENTINȚEI

- Care sunt criteriile aplicate de judecători / magistrați la luarea deciziei în privința sentinței aplicate copilului delincvent?
- Solicită judecătorii / magistrații referate prezentințiale sau alte rapoarte de la Oficiul de Probațiune până la pronunțarea sentinței? Dacă da, ce conțin aceste rapoarte? Sunt de folos? Cum ar putea fi îmbunătățite?
- Se prezintă consilierii de probațiune în instanță pentru declarații verbale până la pronunțarea sentinței?
- Cât de frecvent și în ce circumstanțe judecătorii / magistrații pronunță o sentință privativă de libertate în privința copilului delincvent? Care sunt alternativele disponibile? Dacă e o proporție înaltă, de ce? Care circumstanțe trebuie schimbate pentru a reduce incidența sentințelor privative de libertate în privința copiilor (de ex: alternative mai bune către care să fie direcționați copiii)?
- Care sunt opțiunile pentru sentințele non-privative de libertate?
- În opinia Dvs., există suficiente opțiuni pentru sentințele non-privative de libertate? Dacă nu, ce lipsește? Ce alte opțiuni ar trebui să fie disponibile?
- Cât de eficiente sunt sentințele non-privative de libertate în reabilitarea copiilor delincvenți?
Dacă sunt eficiente, de ce? A crescut diversitatea și eficacitatea acestor măsuri în ultimii trei ani? Dacă nu sunt eficiente, de ce? Cum poate fi îmbunătățită eficiența lor?
- Există servicii de reabilitare pentru copiii victime și martori? Cum poate fi îmbunătățită situația?

- Cum apreciați eficiența serviciului de probațiune în implementarea măsurilor non-privative de libertate și de reabilitare a copiilor?
- Ce se va întâmpla dacă un copil va încălca măsura non-privativă aplicată? Va fi acesta privat de libertate?
- Cât de frecvent copiii încălcă măsurile non-privative aplicate?

H. COOPERAREA CU SECTORUL SOCIAL

- Cum apreciați cooperarea dintre sectorul justiției și cel de ocrotire a normelor de drept, pe de o parte, și sectorul social, educațional și medical, pe de altă parte? Credeți că există suficiente servicii sociale pentru prevenirea delictelor și a recidivei, reabilitarea și reintegrarea copiilor bănuiți, învinuiți sau a copiilor victime sau martori ai infracțiunilor? Care servicii credeți că mai sunt necesare? Cum ar trebui să colaboreze profesioniștii din domeniul justiției și cel social pentru atingerea acestui obiectiv?

Chestionar pentru interviuarea OFIȚERILOR DE POLIȚIE (nivel central)

INFORMAȚII GENERALE

- Data
- Funcția persoanei intervievate și descrierea ocupației

A. GRADUL ȘI NATURA DELINCVENȚEI JUVENILE

- Cum apreciați rata delincvenței juvenile în țară?
- Cunoașteți care este mediul din care provin acești copii? Considerați că ei provin din familii sărace sau social vulnerabile? Credeți că abandonul școlar este caracteristic pentru acești copii? Există date oficiale disponibile în acest sens?
- Care este dinamica delincvenței juvenile în ultimii cinci ani? Prin ce credeți că poate fi explicată această dinamică?
- Care sunt principalele cauze ale delincvenței juvenile? Sunt acestea luate în considerație atunci când copilul intră în contact cu sistemul de justiție? Sunt aceste cauze abordate (de ex: asistență socială sau psihologică pentru copil și familia sa)?
- Cum evaluați situația copiilor sub vârsta minimă a răspunderii penale care au încălcat legea? Care sunt acțiunile organelor de ocrotire a normelor de drept în privința copiilor sub vârsta de 14 ani care au săvârșit o infracțiune? Sunt aceștia direcționați către anumite servicii de asistență socială, educațională sau psihologică? Care sunt serviciile disponibile pentru ei? Cât de des acești copii recidivează? De ce?
- Care este cadrul normativ care reglementează situația copiilor sub vârsta minimă a răspunderii penale în Moldova?

B. CAPACITATEA ȘI SPECIALIZAREA

- Există în raionul Dvs. ofițeri de poliție sau echipe specializate pe cauzele cu implicarea copiilor sau toți ofițerii de poliție au în procedură cauze cu implicarea copiilor bănuți, victime și martori? Dacă da, cum au fost aceștia specializați?

- Au beneficiat ofițerii de poliție de instruire specializată în privința instrumentării cauzelor cu implicarea copiilor victime sau martori ai infracțiunilor?
- Există proceduri speciale aplicate de polițiști în cazul copiilor bănuți? Dacă da, descrieți vă rog aceste proceduri și felul în care copiii sunt tratați în comparație cu adulții. Dar pentru copiii victime și martori?
- Își schimbă polițiștii abordarea sau conduita în timpul arestării sau audierii copiilor? Dacă da, vă rog să descrieți cum?

C. ARESTUL

- Sunt toți copiii înregistrați atunci când vin în contact cu poliția? Cum sunt înregistrați copiii reținuți sau abordați în afara sectoarelor de poliție? Beneficiază acești copii de vreun examen medical atunci când intră sau părăsesc sectorul de poliție?
- În practică, care este durata medie de aflare a copilului în arest la poliție până la anunțarea procurorului? Dar până la anunțarea reprezentantului legal al copilului, al avocatului și psihologului (în caz de necesitate)?
- Ce le spuneți copiilor în momentul arestării? Sunt obligați polițiștii să avertizeze copiii / să-i informeze cu privire la drepturile lor? În raionul Dvs., respectă polițiștii aceste proceduri în fiecare caz de arest al copilului?
- Au copiii dreptul să fie asistați de un avocat pe durata audierii? Polițiștii explică copiilor dreptul lor la asistență juridică? Contactează poliția reprezentantul legal al copilului în cazul arestării copilului? Dacă da, la ce etapă? Cum apreciați prestația reprezentanților legali? Cât de regulat avocații vizitează sectorul de poliție pentru a vedea dacă sunt copii deținuți?
- Cum apreciați calitatea asistenței juridice acordate? Există anumite standarde de calitate pentru asistența juridică garantată de stat? În ce măsură sunt monitorizați și evaluați avocații care acordă asistență juridică garantată de stat? Cum credeți că ar putea fi îmbunătățit accesul copiilor la asistență juridică/ reprezentare?
- Contactează polițiștii părinții / îngrijitorii atunci când copilul este arestat? Dacă nu, de ce? Dacă doar în anumite circumstanțe

– în care circumstanțe? Dacă da, la ce etapă? Este așteptat părintele sau îngrijitorul copilului de către ofițerii de poliție până la începerea audierii copilului?

- Polițiștii contactează asistenții sociali sau orice alt consilier sau prestator de servicii atunci când un copil este arestat? Dacă nu, de ce? Dacă da, în care circumstanțe? La ce etapă? Care este rolul lor în sectorul de poliție? Este așteptat asistentul social de către ofițerii de poliție până la începerea audierii copilului?
- Care sunt termenele limită referitoare la durata audierii copiilor? Este dificilă respectarea acestor termene? De ce? Cum se înregistrează procedura de audiere a copilului?
- De la care vârstă un copil poate fi arestat și învinuit de comiterea unei infracțiuni? Cum colaboratorii organelor de poliție determină vârsta copilului? Care este procedura aplicată de polițiști atunci când un copil sub vârsta minimă a răspunderii penale săvârșește o infracțiune?

Continuare: sunt acești copii aduși la sectorul de poliție? Deținuți? Audiați? Sunt contactați părinții și/ sau asistenții sociale? Ce se întâmplă dacă părinții nu pot fi identificați/localizați? Ar putea polițiștii să direcționeze copiii, atunci când este cazul, către asistenții sociali sau alte servicii de consiliere?

D. DEJUDICIARIZAREA

- Aveți puterea de a decide asupra eliberării copilului bănuit dacă considerați că arestarea acestuia contravine interesului copilului sau al Dvs? adică să le aplicați măsuri de dejudiciarizare? Dacă nu, de ce nu o faceți? Dacă da, în care circumstanțe și pentru care infracțiuni veți aplica dejudiciarizarea? Cât de des?
- Care este procedura în cazul în care decideți să aplicați măsuri de dejudiciarizare în privința copilului?
- Care persoană / instituție poate lua decizia finală în privința aplicării măsurilor de dejudiciarizare în privința copilului?

E. DETENȚIA PREVENTIVĂ (ÎN SECTOARELE DE POLIȚIE)

- Cât de mult organele abilitate pot să rețină copilul pentru audiere/ acțiuni de

investigație, etc. până la eliberarea lui sau înaintarea învinuirii? Este dificilă respectarea acestor termene? De ce? Ce se întâmplă dacă acest termen nu este suficient și trebuie depășit?

- Poate poliția să solicite prelungirea termenului de detenție a copilului în sectorul de poliție? Dacă da, care este autoritatea competentă? Cât de frecvent se întâmplă? În mod normal solicitarea este satisfăcută? Ce se întâmplă dacă prelungirea termenului nu este acceptată?
- Timpul aflării copilului în sectorul de poliție este înregistrat în registru, astfel încât polițiștii să fie conștienți despre expirarea termenului prevăzut de lege?
- Cunoașteți careva cazuri de violență sau abuz asupra copiilor pe durata aflării în detenție în sectoarele de poliție în ultimul an? Dacă da, cine a sesizat asemenea cazuri? Câte asemenea cazuri au fost raportate în anul precedent? Cine sunt abuzatorii – polițiștii, alți bănuți/ deținuți?
- Ce i se întâmplă copilului odată cu eliberarea din sectorul de poliție? Există siguranța că acest copil va fi supravegheat? Cum? Poate poliția să direcționeze copiii către asistenții sociali, după caz?

F. ÎNVINUIREA

- Care este procedura atunci când polițistul decide că există suficiente probe pentru înaintarea învinuirii împotriva copilului bănuit? Cine va lua decizia în privința înaintării oficiale a învinuirii? În care circumstanțe copilul apare în fața judecătorului/ magistratului pentru a-i fi înaintată învinuirea?
- Există un termen maxim stabilit de lege pentru detenția între arestul preventiv și înaintarea învinuirii? Respectă polițiștii / procurorii aceste termene? Dacă nu, de ce?
- Unde sunt deținuți copiii pe durata urmăririi penale și până la luarea deciziei în privința înaintării învinuirii?
- Care este proporția copiilor învinuiți care au fost eliberați pe cauțiune și care este proporția celor care rămân în detenție preventivă?
- Unde sunt deținuți copiii pe durata detenției preventive?

- Credeți că necesitățile copiilor victime sunt pe deplin satisfăcute la toate etapele procesului penal? Credeți că principiul interesului superior al copilului este bine cunoscut, înțeles și aplicat de specialiștii din domeniul justiției?
- Există mecanisme de protecție instituite pentru copiii victime și martori? Dacă da, în ce constau acestea și cât de eficace sunt?

G. DEPUNEREA PLÂNGERILOR ȘI MONITORIZAREA

- Au copiii posibilitatea depunerii unei plângeri în privința tratamentului din partea polițiștilor? Dacă da, în ce constă mecanismul de depunere a plângerilor? Cum este depusă o plângere? Cum poate fi soluționată o plângere? Câte plângeri au fost depuse împotriva ofițerilor de poliție în acest raion în ultimele 12 luni?
- Sunt sectoarele de poliție inspectate? Dacă da, de către cine? Cât de des? În ce constă procesul/ procedura inspectării? Care este rezultatul inspecției? Care sunt înputernicirile inspectorilor?

H. COOPERAREA CU SECTORUL SOCIAL

- Cum apreciați cooperarea dintre sectorul justiției și cel de ocrotire a normelor de drept, pe de o parte, și sectorul social, educațional și medical, pe de altă parte? Credeți că există suficiente servicii sociale pentru prevenirea delictelor și a recidivei, reabilitarea și reintegrarea copiilor bănuți, învinuți sau a copiilor victime sau martori ai infracțiunilor? Care servicii credeți că mai sunt necesare? Cum ar trebui să colaboreze profesioniștii din domeniul justiției și cel social pentru atingerea acestui obiectiv?

Chestionar pentru interviewarea reprezentanților POLIȚIEI (nivel central)

INFORMAȚII GENERALE

- Data
- Funcția persoanei interviewate și descrierea ocupației

A. GRADUL ȘI NATURA DELINCVENȚEI JUVENILE

- Cum apreciați rata delincvenței juvenile în țară?
- Cunoașteți care este mediul din care provin acești copii? Considerați că ei provin din familii sărace sau social vulnerabile? Credeți că abandonul școlar este caracteristic pentru acești copii? Există date oficiale disponibile în acest sens?
- Care este dinamica delincvenței juvenile în ultimii cinci ani? Prin ce credeți că poate fi explicată această dinamică?
- Care sunt principalele cauze ale delincvenței juvenile? Sunt acestea luate în considerație atunci când copilul intră în contact cu sistemul de justiție? Sunt aceste cauze abordate (de ex: asistență socială sau psihologică pentru copil și familia sa)?
- Cum evaluați situația copiilor sub vârsta minimă a răspunderii penale care au încălcat legea? Care sunt acțiunile organelor de ocrotire a normelor de drept în privința copiilor sub vârsta de 14 ani care au săvârșit o infracțiune? Sunt aceștia direcționați către anumite servicii de asistență socială, educațională sau psihologică? Care sunt serviciile disponibile pentru ei? Cât de des acești copii recidivează? De ce?
- Care este cadrul normativ care reglementează situația copiilor sub vârsta minimă a răspunderii penale în Moldova?

B. CAPACITATEA ȘI SPECIALIZAREA

- Există în raionul Dvs. ofițeri de poliție sau echipaje specializate pe cauzele cu implicarea copiilor sau toți ofițerii de poliție au în procedură cauze cu implicarea copiilor bănuți, victime și martori? Dacă da, cum au fost aceștia specializați?

- Au beneficiat ofițerii de poliție de instruire specializată în privința instrumentării cauzelor cu implicarea copiilor victime sau martori ai infracțiunilor?
- Există proceduri speciale aplicate de polițiști în cazul copiilor bănuți? Dacă da, descrieți vă rog aceste proceduri și felul în care copiii sunt tratați în comparație cu adulții. Dar pentru copiii victime și martori?
- Își schimbă polițiștii abordarea sau conduita în timpul arestării sau audierii copiilor? Dacă da, vă rog să descrieți cum?

C. ARESTUL

- Sunt toți copiii înregistrați atunci când ajung în contact cu poliția? Cum sunt înregistrați copiii reținuți sau abordați în afara sectoarelor de poliție? Beneficiază acești copii de vreun examen medical atunci când intră sau părăsesc sectorul de poliție?
- În practică, care este durata medie de aflare a copilului în arest la poliție până la anunțarea procurorului? Dar până la anunțarea reprezentantului legal al copilului, al avocatului și psihologului (în caz de necesitate)?
- Ce le spuneți copiilor în momentul arestării? Sunt obligați polițiștii să avertizeze copiii / să-i informeze cu privire la drepturile lor? În raionul Dvs., respectă polițiștii aceste proceduri în fiecare caz de arest al copilului?
- Au copiii dreptul să fie asistați de un avocat pe durata audierii? Polițiștii explică copiilor dreptul lor la asistență juridică? Contactează poliția reprezentantul legal al copilului în cazul arestării copilului? Dacă da, la ce etapă? Cum apreciați prestația reprezentanților legali? Cât de regulat avocații vizitează sectorul de poliție pentru a vedea dacă sunt copii deținuți?
- Cum apreciați calitatea asistenței juridice acordate? Există anumite standarde de calitate pentru asistența juridică garantată de stat? În ce măsură sunt monitorizați și evaluați avocații care acordă asistență juridică garantată de stat? Cum credeți că ar putea fi îmbunătățit accesul copiilor la asistență juridică/ reprezentare?
- Contactează polițiștii părinții / îngrijitorii atunci când copilul este arestat? Dacă nu, de ce? Dacă doar în anumite circumstanțe

– în care circumstanțe? Dacă da, la ce etapă? Este așteptat părintele sau îngrijitorul copilului de către ofițerii de poliție până la începerea audierii copilului?

- Polițiștii contactează asistenții sociali sau orice alt consilier sau prestator de servicii atunci când un copil este arestat? Dacă nu, de ce? Dacă da, în care circumstanțe? La ce etapă? Care este rolul lor în sectorul de poliție? Este așteptat asistentul social de către ofițerii de poliție până la începerea audierii copilului?
- Care sunt termenele limită referitoare la durata audierii copiilor? Este dificilă respectarea acestor termene? De ce? Cum se înregistrează procedura de audiere a copilului?
- De la care vârstă un copil poate fi arestat și învinuit de comiterea unei infracțiuni? Cum colaboratorii organelor de poliție determină vârsta copilului? Care este procedura aplicată de polițiști atunci când un copil sub vârsta minimă a răspunderii penale săvârșește o infracțiune?

Continuare: sunt acești copii aduși la sectorul de poliție? Deținuți? Audiți? Sunt contactați părinții și/ sau asistenții sociale? Ce se întâmplă dacă părinții nu pot fi identificați/localizați? Ar putea polițiștii să direcționeze copiii, atunci când este cazul, către asistenții sociali sau alte servicii de consiliere?

D. DEJUDICIARIZAREA

- Aveți puterea de a decide asupra eliberării copilului bănuț dacă considerați că arestarea acestuia contravine interesului copilului sau al Dvs? adică să le aplicați măsuri de dejudiciarizare? Dacă nu, de ce nu o faceți? Dacă da, în care circumstanțe și pentru care infracțiuni veți aplica dejudiciarizarea? Cât de des?
- Care este procedura în cazul în care decideți să aplicați măsuri de dejudiciarizare în privința copilului?
- Care persoană / instituție poate lua decizia finală în privința aplicării măsurilor de dejudiciarizare în privința copilului?

E. DETENȚIA PREVENTIVĂ (ÎN SECTOARELE DE POLIȚIE)

- Cât de mult organele de poliție pot să rețină copilul pentru audiere/ acțiuni de

investigație, etc. până la eliberarea lui sau înaintarea învinuirii? Este dificilă respectarea acestor termene? De ce? Ce se întâmplă dacă acest termen nu este suficient și trebuie depășit?

- Poate poliția să solicite prelungirea termenului de detenție a copilului în sectorul de poliție? Dacă da, care este autoritatea competentă să decidă? Cât de frecvent se întâmplă? În mod normal solicitarea este satisfăcută? Ce se întâmplă dacă prelungirea termenului nu este acceptată?
- Timpul aflării copilului în sectorul de poliție este înregistrat în registru, astfel încât polițiștii să fie conștienți despre expirarea termenului prevăzut de lege?
- Cunoașteți careva cazuri de violență sau abuz asupra copiilor pe durata aflării în detenție în sectoarele de poliție în ultimul an? Dacă da, cine a sesizat asemenea cazuri? Câte asemenea cazuri au fost raportate în anul precedent? Cine sunt abuzatorii – polițiștii, alți bănuți/ deținuți?
- Ce i se întâmplă copilului odată cu eliberarea din sectorul de poliție? Există siguranța că acest copil va fi supravegheat? Cum? Poate poliția să direcționeze copiii către asistenții sociali, după caz?

F. ÎNVINUIREA

- Care este procedura atunci când polițistul decide că există suficiente probe pentru înaintarea învinuirii împotriva copilului bănuț? Cine va lua decizia în privința înaintării oficiale a învinuirii? În care circumstanțe copilul apare în fața judecătorului/ magistratului pentru a-i fi înaintată învinuirea?
- Există un termen maxim stabilit de lege pentru detenția între arestul preventiv și înaintarea învinuirii? Respectă polițiștii / procurorii aceste termene? Dacă nu, de ce?
- Unde sunt deținuți copiii pe durata urmăririi penale și până la luarea deciziei în privința înaintării învinuirii?
- Care este proporția copiilor învinuiți care au fost eliberați pe cauțiune și care este proporția celor care rămân în detenție preventivă?
- Unde sunt deținuți copiii pe durata detenției preventive?

- Credeți că necesitățile copiilor victime sunt pe deplin satisfăcute la toate etapele procesului penal? Credeți că principiul interesului superior al copilului este bine cunoscut, înțeles și aplicat de specialiștii din domeniul justiției?
- Există mecanisme de protecție instituite pentru copiii victime și martori? Dacă da, în ce constau acestea și cât de eficiente sunt?

G. DEPUNEREA PLÂNGERILOR ȘI MONITORIZAREA

- Au copiii posibilitatea depunerii unei plângeri în privința tratamentului din partea polițiștilor? Dacă da, în ce constă mecanismul de depunere a plângerilor? Cum este depusă o plângere? Cum poate fi soluționată o plângere? Câte plângeri au fost depuse împotriva ofițerilor de poliție în acest raion în ultimele 12 luni?
- Sunt sectoarele de poliție inspectate? Dacă da, de către cine? Cât de des? În ce constă procesul/ procedura inspectării? Care este rezultatul inspectărilor? Care sunt înșurătorniile inspectorilor?

H. COOPERAREA CU SECTORUL SOCIAL

- Cum apreciați cooperarea dintre sectorul justiției și cel de ocrotire a normelor de drept, pe de o parte, și sectorul social, educațional și medical, pe de altă parte? Credeți că există suficiente servicii sociale pentru prevenirea delictelor și a recidivei, reabilitarea și reintegrarea copiilor bănuți, învinuiți sau a copiilor victime sau martori ai infracțiunilor? Care servicii credeți că mai sunt necesare? Cum ar trebui să colaboreze profesioniștii din domeniul justiției și cel social pentru atingerea acestui obiectiv?

Chestionar pentru interviuarea PROCURORILOR

INFORMAȚII GENERALE

- Data
- Funcția persoanei intervievate și descrierea ocupației

A. GRADUL ȘI NATURA DELINCVENȚEI JUVENILE

- Cum apreciați rata delincvenței juvenile în țară?
- Cunoașteți care este mediul din care provin acești copii? Considerați că ei provin din familii sărace sau social vulnerabile? Credeți că abandonul școlar este caracteristic pentru acești copii? Există date oficiale disponibile în acest sens?
- Care este dinamica delincvenței juvenile în ultimii cinci ani? Prin ce credeți că poate fi explicată această dinamică?
- Care sunt principalele cauze ale delincvenței juvenile? Sunt acestea luate în considerație atunci când copilul intră în contact cu sistemul de justiție? Sunt aceste cauze abordate (de ex: asistență socială sau psihologică pentru copil și familia sa)?
- Cum evaluați situația copiilor sub vârsta minimă a răspunderii penale care au încălcat legea? Care sunt acțiunile organelor de ocrotire a normelor de drept în privința copiilor sub vârsta de 14 ani care au săvârșit o infracțiune? Sunt aceștia direcționați către anumite servicii de asistență socială, educațională sau psihologică? Care sunt serviciile disponibile pentru ei? Cât de des acești copii recidivează? De ce?
- Care este cadrul normativ care reglementează situația copiilor sub vârsta minimă a răspunderii penale în Moldova?

B. CAPACITATEA ȘI SPECIALIZAREA

- Există în țară procurori specializați pe cauzele cu implicarea copiilor sau toți procurorii au în procedură cauze cu implicarea copiilor bănuți, victime și martori? Dacă nu, de ce? Dacă da, cum au fost aceștia specializați? Au beneficiat de instruire specializată?

- Au beneficiat procurorii de instruire specializată în privința instrumentării cauzelor cu implicarea copiilor delincvenți, copiilor victime sau martori? Dacă da, în ce a constat instruirea?
- Există proceduri speciale aplicate de procurori în cazul copiilor bănuți? Dacă da, descrieți vă rog aceste proceduri și felul în care copiii sunt tratați în comparație cu adulții. Dar pentru copiii victime și martori? Sunt aceste proceduri aplicabile lor în egală măsură?
- Își schimbă procurorii abordarea sau conduita în timpul arestării sau audierii și urmăririi penale a copiilor? Dacă da, vă rog să descrieți cum?

C. DEJUDICIARIZAREA

- Aveți puterea de a decide asupra eliberării copilului bănuț dacă considerați că arestarea acestuia contravine interesului copilului sau al Dvs? adică să le aplicați măsuri de dejudiciarizare? Dacă nu, de ce nu o faceți? Dacă da, în care circumstanțe și pentru care infracțiuni veți aplica dejudiciarizarea?
- Cât de des (proporția cazurilor)? (Dacă este o estimare joasă) de ce măsurile de dejudiciarizare nu sunt aplicate mai des? Unde sunt direcționați acești copii? Credeți că rata aplicării măsurilor de dejudiciarizare este în creștere? Care sunt obstacolele care împiedică aplicarea dejudiciarizării? Ce trebuie întreprins pentru a impulsiona rata dejudiciarizării?
- Cum se ia decizia cu privire la aplicarea măsurilor de dejudiciarizare? În special:
 - Cine ia decizia de aplicare a măsurilor de dejudiciarizare?
 - Este această decizie revizuită (de ex: de către șeful serviciului probațiune, un magistrat, etc.)?
 - Care sunt criteriile pentru aplicarea măsurilor de dejudiciarizare (adică este necesar consimțământul copilului? este necesar consimțământul victimei? etc.)
 - Care informație vă ajută în luarea deciziei (de ex: recepționați rapoarte de la consilierii de probațiune? vă ajută consilierii de probațiune altfel în luarea deciziei privind aplicarea măsurilor de dejudiciarizare?)

- Au procurorii competența de a decide în privința aplicării unei măsuri concrete de dejudiciarizare (de ex: medierea / consilierea etc.)? Dacă da, cine ia decizia?
- Vă rog să descrieți natura fiecărei măsuri de dejudiciarizare care poate fi aplicată, în ce circumstanțe va fi aplicată și dacă este efecace în reabilitarea copiilor delincvenți:
 - Avertismentul
 - Plasarea copiilor sub supravegherea părinților / altor persoane / instituțiilor de stat
 - Repararea daunelor de către copil
 - Direcționarea către un tratament psihologic sau de reabilitare
 - Plasarea copilului într-o instituție specială învățământ și de reeducare sau într-o instituție curativă și de reeducare
 - Medierea (este folosită actualmente? În care circumstanțe? Care este procedura medierii? Este eficientă?)
- Supraveghează procurorii executarea măsurilor de dejudiciarizare? Dacă da, ce implică asta? Aveți întreveneri cu copiii? Cât de des? Recepționați rapoarte de la consilierii de probațiune?
- Care instituție implementează măsurile de dejudiciarizare? Cât de eficientă este instituția în procesul de implementare a măsurilor de dejudiciarizare?
- Credeți că prevederile legislației în vigoare oferă suficiente măsuri alternative non-pri-vative de libertate pentru copii? Ce alte măsuri non-privative ați recomanda?

D. DETENȚIA PREVENTIVĂ

- La ce etapă a procesului penal copiii sunt aduși în fața procurorului?
- Sunt toți copiii înregistrați atunci când ajung în contact cu poliția? Cum sunt înregistrați copiii reținuți sau abordați în afara sectoarelor de poliție? Beneficiază acești copii de vreun examen medical atunci când intră sau părăsesc sectorul de poliție?
- Cât de mult organele de poliție pot să rețină copilul pentru audiere/ acțiuni de investigație, etc. până la eliberarea lui sau prezentarea în fața procurorului? Sunt respectate aceste termene de către polițiști?

Dacă nu, de ce? Ce se întâmplă dacă acest termen nu este suficient și trebuie depășit?

- Care este durata medie de aflare a copilului în arest la poliție până la anunțarea reprezentantului legal al copilului, al avocatului și psihologului (în caz de necesitate)?
- Din experiența Dvs., care este proporția copiilor asupra cărora au fost aplicate rele tratamente de către ofițerii de poliție? Care este natura relor tratamente?
- Unde sunt deținuți copiii pe durata detenției preventive?

E. ÎNVINUAREA

- Care este procedura atunci când polițistul decide că există suficiente probe pentru înaintarea învinuirii împotriva copilului bănuțit? Cine va lua decizia în privința înaintării oficiale a învinuirii - procurorul? În care circumstanțe copilul apare în fața judecăto-rului/ magistratului pentru a-i fi înaintată învi-nuirea?
- Există un termen maxim stabilit de lege pen-tru detenția între arestul preventiv și înainta-rea învinuirii? Respectă polițiștii / procurorii aceste termene? Dacă nu, de ce?
- Unde sunt deținuți copiii pe durata urmăririi penale și până la luarea deciziei în privința înaintării învinuirii?
- Care este proporția copiilor învinuiți care au fost eliberați pe cautiune și care este proporția celor care rămân în detenție pre-ventivă?
- Există o perioadă maximă de timp prevă-zută pentru aflarea copilului în detenție pre-ventivă? Ce se întâmplă dacă este nevoie de extins acest termen?
- Din experiența Dvs., cum se comportă pro-curorii atunci când audiază un copil bănuțit? Își schimbă ei abordarea sau conduita în timpul audierii copiilor? Dacă da, vă rog să descrieți cum?
- Credeți că numărul copiilor aflați în detenție preventivă a scăzut în ultimii trei ani? Dacă da, de ce? Care este cauza acestei scă-deri?
- Ați observat o scădere a duratei medii de aflare a copiilor în detenție preventivă în ul-timii trei ani? Dacă da, de ce? Care este ca-uză acestei scăderi? Dacă nu, de ce? Există

cazuri când termenul legal de detenție preventivă a copiilor (până la patru luni) este ignorat? De ce credeți că se întâmplă astfel?

F. JUDECAREA CAUZEI

- Aproximativ ce proporție a copiilor aflați în arest ajung în instanța de judecată? (Dacă e o proporție mică, care sunt cauzele? La ce etapă copii sunt scoși în afara sistemului de justiție – sectorul de poliție? Până la înaintarea învinuirii? După înaintarea învinuirii? Dejudiciarizarea, etc.)
- Care este perioada medie a detenției din momentul înaintării învinuirii, până la judecarea cauzei / pronunțarea sentinței? (Dacă e o perioadă lungă: De ce au loc asemenea tergiversări în cauzele cu implicarea copiilor? Care sunt obstacolele care împiedică judecarea cauzelor imediat după înaintarea învinuirii?)
- Copiii beneficiază întotdeauna de reprezentare legală pe durata examinării cauzei / audierilor în instanță?
- Beneficiază copiii întotdeauna de asistență juridică pe durata examinării cauzei? Dacă da, cine le-o oferă? Care este proporția copiilor care beneficiază de asistență juridică garantată de stat în comparație cu copiii ai căror familii își pot permite un avocat privat? Din ce mijloace este finanțată asistența juridică garantată de stat? În lipsa unui avocat, cine va asista sau va reprezenta copilul?
- Cum apreciați calitatea asistenței juridice acordate? Cum credeți că ar putea fi îmbunătățit accesul copiilor la asistență juridică/ reprezentare?
- Credeți că copiii delincvenți și copiii victime beneficiază întotdeauna de un proces echitabil? Dacă nu, de ce?
- Cum ar putea fi îmbunătățite procedurile de judecare/examinare a cauzei, atunci când sunt implicați copii delincvenți, copii victime și martori?
- Credeți că necesitățile copiilor victime sunt pe deplin satisfăcute la toate etapele procesului penal? Credeți că principiul interesului superior al copilului este bine cunoscut, înțeles și aplicat de specialiștii din domeniul justiției?

- Există mecanisme de protecție instituite pentru copiii victime și martori? Dacă da, în ce constau acestea și cât de eficiente sunt?
- Au copiii posibilitatea să depună o plângere împotriva condamnării sau a sentinței? Dacă nu, de ce? Dacă da, cât de des copiii depun plângeri? Au ei acces la asistență juridică / reprezentare pe durata depunerii sau a examinării apelului?
- Există careva proceduri speciale aplicabile copiilor victime și martori pe durata dezbaterilor în instanță?
- În ce măsură procesul de judecare a cauzei în primă instanță este prietenos copilului? Credeți că judecătorii schimbă modul de judecare a cauzei atunci când sunt implicați copii bănuși? Cum ar putea fi îmbunătățit procesul dezbaterilor judiciare atunci când sunt implicați copii delincvenți, victime și martori?

G. PRONUNȚAREA SENTINȚEI

- Solicită procurorii referate prezentințiale sau alte rapoarte de la serviciul de probațiune, asistenți sociali, psihologi sau alți specialiști competenți, la orice etapă a procesului penal? Dacă da, ce conțin aceste rapoarte? Sunt de folos? Cum ar putea fi îmbunătățite? Cât de des și în ce măsură profesioniștii din domeniul justiției țin cont de ele?
- Cât de frecvent și în ce circumstanțe procurorii vor recomanda aplicarea unei sentințe privative de libertate în privința copilului? Dacă în proporție mică, de ce? Care sunt alternativele disponibile? Dacă e o proporție înaltă, de ce? Care circumstanțe trebuie schimbate pentru a reduce incidența sentințelor privative de libertate în privința copiilor (de ex: alternative mai bune către care să fie direcționați copiii)?
- Care sunt opțiunile pentru sentințele non-privative de libertate?
- În opinia Dvs., există suficiente opțiuni pentru sentințele non-privative de libertate? Dacă nu, ce lipsește? Ce alte opțiuni ar trebui să fie disponibile?
- Cât de eficiente sunt sentințele non-privative de libertate în reabilitarea copiilor delincvenți? Dacă sunt eficiente, de ce? A crescut diversitatea și eficacitatea acestor

măsuri în ultimii trei ani? Dacă nu sunt eficiente, de ce? Cum poate fi îmbunătățită eficiența lor?

- Cum apreciați eficiența serviciului de probațiune în implementarea măsurilor non-privative de libertate și de reabilitare a copiilor?
- Ce se va întâmpla dacă un copil va încălca măsura non-privativă aplicată? Va fi acesta privat de libertate?

H. COOPERAREA CU SECTORUL SOCIAL

- Cum apreciați cooperarea dintre sectorul justiției și cel de ocrotire a normelor de drept, pe de o parte, și sectorul social, educațional și medical, pe de altă parte? Credeți că există suficiente servicii sociale pentru prevenirea delictelor și a recidivei, reabilitarea și reintegrarea copiilor bănuiți, învinuți sau a copiilor victime sau martori ai infracțiunilor? Care servicii credeți că mai sunt necesare? Cum ar trebui să colaboreze profesioniștii din domeniul justiției și cel social pentru atingerea acestui obiectiv?

Chestionar pentru interviewarea AUTORITĂȚILOR SOCIALE (educație, sănătate, asistență socială)

INFORMAȚII GENERALE

- Data
- Funcția persoanei interviewate și descrierea ocupației

A. EDUCAȚIE

- Care sunt cei mai vulnerabili copii care abandonează școala și absentează de la ore? De ce se întâmplă astfel?
- Există politici naționale focalizate pe educația copiilor în conflict cu legea? Dacă da, care sunt prevederile lor? Există planuri de dezvoltare a acestor politici?
- Cum evaluați procesul educațional în instituțiile de detenție? Există vreo diferență între calitatea educației în instituțiile de detenție preventivă și penitenciare? Ce dificultăți există în asigurarea educației adecvate pentru copiii în detenție?
- Câți pedagogi sunt actualmente implicați în educația copiilor din detenție? Credeți că sunt suficienți pedagogi în țară care prestează asemenea servicii? Dacă nu, care sunt problemele?
- Ce discipline studiază copiii în detenție? Câte ore de instruire include curriculum? Sunt suficiente? Cât de des pedagogii vizitează copiii în detenție? Cum este adaptat curriculum la vârsta și capacitățile intelectuale ale copiilor?
- Credeți că există continuitatea procesului de învățământ în instituțiile de detenție preventivă? Dacă nu, care sunt deficiențele?
- Autoritățile eliberează vreun document care confirmă absolvirea învățământului în detenție? Dacă da, se face vreo mențiune că copilul a absolvit într-o instituție de detenție? Se confruntă copiii cu probleme în continuarea studiilor după eliberare din locurile de detenție?
- Ministerul sau alte autorități din domeniul educației colectează date statistice care reflectă procesul educațional în instituțiile de detenție? Dacă da, atunci cine este responsabil pentru colectarea datelor și care este scopul colectării acestor date?

B. SĂNĂTATE

- Există politici naționale focalizate pe serviciile medicale pentru copiii în conflict cu legea? Dacă da, care sunt prevederile lor? Există planuri de dezvoltare a acestor politici?
- Care sunt garanțiile (de asistență medicală) pentru copii pe durata procedurilor legale? Care sunt serviciile medicale disponibile acestor copii? Cât de des un copil poate solicita aceste servicii?
- Cum evaluați acordarea serviciilor medicale în instituțiile de detenție? Există vreo diferență între calitatea serviciilor medicale în instituțiile de detenție preventivă și penitenciare? Ce dificultăți există în asigurarea serviciilor medicale de calitate pentru copiii în detenție?
- Care este numărul personalului medical implicat actualmente în sistemul penitenciar? Credeți că sunt suficienți specialiști în țară care prestează asemenea servicii? Dacă nu, care sunt problemele?
- Care sunt responsabilitățile personalului medical în instituțiile de detenție? Sunt aceștia obligați să raporteze cazurile de abuz sau rele tratamente? Dacă da, cui raportează? Este întotdeauna respectată această obligație? Dacă nu, în ce constă problema?
- Există servicii de asistență medicală și reabilitare disponibile pentru copiii eliberați din locurile de detenție? Dacă da, cine prestează asemenea servicii?
- Ministerul sau autoritățile locale de asistență medicală colectează date statistice cu privire la copiii în detenție? Dacă da, atunci cine este responsabil pentru colectarea datelor și care este scopul colectării acestor date?

C. SERVICIUL DE ASISTENȚĂ SOCIALĂ

- Cadrul juridic național oferă careva garanții sociale pentru copiii vulnerabili? Dar pentru copiii în conflict cu legea? Dacă da, care sunt aceste garanții?
- Cunoașteți despre existența anumitor programe implementate de autoritățile de stat referitoare la prevenirea delincvenței juvenile și a recidivei? Dacă nu, cine este împuternicit să ofere asemenea servicii specializate?

- Care este rolul serviciului de asistență socială în prevenirea delincvenței juvenile la nivel local? Cum are loc cooperarea dintre asistenții sociali și alți profesioniști în prevenirea delincvenței juvenile și/sau în reabilitarea copiilor?
- Care sunt procedurile aplicabile unui copil care riscă să încalce legea sau să recidiveze?
- Ce se întâmplă cu copiii care sunt eliberați din locurile de detenție? Sunt ei monitorizați sau luați la evidență de către serviciul de asistență socială? Dacă nu, cine este responsabil de asta?
- Ce servicii sociale sunt disponibile pentru copiii aflați în probațiune? Există careva servicii de reintegrare și resocializare pentru copiii eliberați din detenție? Dar pentru copiii victime?
- Au beneficiat asistenții sociali din țară de instruire în domeniul justiției juvenile?
- Ministerul sau autoritățile de asistență socială colectează date statistice care reflectă situația copiilor în conflict cu legea? Dacă da, atunci cine este responsabil pentru colectarea datelor și care este scopul colectării acestor date?

D. COOPERAREA CU SECTORUL SOCIAL

- Judecătorii, polițiștii sau procurorii solicitați de la asistenții sociali, psihologi sau alți specialiști competenți evaluări individuale ale copiilor victime sau ale copiilor delincvenți la orice etapă a justiției penale? Care este calitatea acestor rapoarte de evaluare? Cât e credibile sunt? Cât de des și în ce măsură profesioniștii din domeniul justiției țin cont de ele?
- Cum apreciați cooperarea dintre sectorul justiției și cel de ocrotire a normelor de drept, pe de o parte, și sectorul social, educațional și medical, pe de altă parte? Credeți că există suficiente servicii sociale pentru prevenirea delictelor și a recidivei, reabilitarea și reintegrarea copiilor bănuiți, învinuiți sau a copiilor victime sau martori ai infracțiunilor? Care servicii credeți că mai sunt necesare? Cum ar trebui să colaboreze profesioniștii din domeniul justiției și cel social pentru atingerea acestui obiectiv?